

ВІСНИК **КОНСТИТУЦІЙНОГО** **СУДУ УКРАЇНИ**

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване

19 лютого 1997 року

Свідоцтво

про державну реєстрацію
Серія KB № 2444

Виходить

шість разів на рік

Засновник:

Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ,
вул. Жилянська, 14

6 / 2025

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Олександр Петришин — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (*голова редакційної ради*);

Оксана Гришук — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор (*заступник голови редакційної ради*);

Юрій Барабаш — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Віктор Бесчастний — керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор;

Тома Бірмонтієне — професор Університету імені Миколаса Ромеріса, суддя Конституційного Суду Литовської Республіки (2005–2014), доктор права;

Віктор Городовенко — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Мірослав Гранат — професор Університету кардинала Стефана Вишинського у Варшаві, суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща (2007–2016), доктор права;

Віктор Колісник — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Михайло Костицький — суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри теорії, історії та філософії Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Василь Лемак — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Сергій Різник — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент;

Олександр Скрипнюк — директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Ольга Совгіря — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор;

Володимир Тихий — суддя Конституційного Суду України у відставці, радник президії НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Богдан Футей — суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор;

Віктор Шишкін — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доцент.

У НОМЕРІ

Указ Президента України «Про призначення Ю. Барабаша суддею Конституційного Суду України» від 17 вересня 2025 року № 687/2025	7
---	---

Біографія Барабаша Юрія Григоровича	8
-------------------------------------	---

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування) від 10 вересня 2025 року № 4-р(II)/2025	9
---	---

Окрема (збіжна) думка судді Конституційного Суду України Олександра Водяннікова стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування)	23
---	----

Окрема думка судді Конституційного Суду України Василя Лемака стосовно Рішення Конституційного Суду України від 10 вересня 2025 року № 4-р(II)/2025 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування)	36
---	----

Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пуканича Едуарда Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частин першої, п'ятої статті 55, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 3 вересня 2025 року № 2-уп(II)/2025	53
--	----

Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України

про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Каланчі Михайла Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 472 Митного кодексу України від 8 жовтня 2025 року № 8-ун(I)/2025

57

Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Коломойського Ігоря Валерійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин третьої, четвертої статті 5 Господарського процесуального кодексу України, підпункту 1 пункту 5 розділу I, пункту 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності» від 9 вересня 2025 року № 21-у(II)/2025

60

Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176, абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України від 9 вересня 2025 року № 26-у(II)/2025

64

**Окрема думка (частково розбіжна) судді Конституційного Суду України
Олега Первомайського**

у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176, абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України

69

Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Мазурика Святослава Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу адміністративного судочинства України від 17 вересня 2025 року № 29-у(II)/2025

72

**Окрема (збіжна) думка судді Конституційного Суду України
Олександра Водяннікова**

стосовно Ухвали Другого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Мазурика Святослава Володимировича щодо відповідності

Конституції України (конституційності) пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу адміністративного судочинства України *від 17 вересня 2025 року № 29-у(II)/2025*

79

Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України, частини восьмої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України „Про електронні комунікації“ щодо підвищення ефективності досудового розслідування „за гарячими слідами“ та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року № 2137–ІХ, частини першої статті 219, пункту 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 8 грудня 2023 року № 3509–ІХ, абзацу четвертого пункту 4, абзацу другого пункту 5, пункту 6 розділу I Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 8 грудня 2023 року № 3509–ІХ *від 17 вересня 2025 року № 30-у(II)/2025*

84

Ухвала Великої палати Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів Закону України «Про деерадьянізацію законодавства України» *від 7 жовтня 2025 року № 99-у/2025*

91

Окрема думка (розбіжна) судді Конституційного Суду України Олега Первомайського

у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів Закону України «Про деерадьянізацію законодавства України» від 21 квітня 2022 року № 2215–ІХ

95

Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «КОМФОРТ-ГРУПП» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехід-

ні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 15 жовтня 2025 року № 65-у(І)/2025	100
---	-----

Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Кияшка Олександра Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців третього, четвертого підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, окремого положення пункту 3, окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710–ІХ, окремих положень пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 9 листопада 2023 року № 3460–ІХ від 15 жовтня 2025 року № 66-у(І)/2025	104
---	-----

Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Тимофієва Ігоря Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців третього, четвертого підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, абзацу вісімнадцятого пункту 3, окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік», окремих положень пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 15 жовтня 2025 року № 67-у(І)/2025	108
--	-----

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Оксана ГРИЩУК. Принципи права як виразники правових цінностей у юридичних позиціях Конституційного Суду України	111
--	-----

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, СЕМІНАРИ

Огляд науково-практичного заходу «Діалоги в Конституційному Суді України»	121
---	-----

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Вересень — жовтень 2025 року	130
Реферативний огляд публікацій із конституційного права за 2025 рік	134

УКАЗ
Президента України № 687/2025

**Про призначення Ю. Барабаша
суддею Конституційного Суду України**

Призначити БАРАБАША Юрія Григоровича суддею Конституційного Суду України.

Президент України

В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ

17 вересня 2025 року

БАРАБАШ Юрій Григорович Суддя Конституційного Суду України

Народився 28 червня 1980 року в місті Конотоп Сумської області.

У 2002 році здобув вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

У 2004 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю «Конституційне право» на тему «Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики».

У 2009 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю «Конституційне право; муніципальне право» на тему «Державно-правові конфлікти на сучасному етапі державотворення: конституційно-правовий аспект».

У 2004–2005 роках — асистент, у 2005–2010 роках — доцент, завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

У 2010–2021 роках — проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (у 2007–2015 роках — також завідувач кафедри конституційного права України).

У 2021–2025 роках — проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (також професор кафедри конституційного права України).

У 2005–2023 роках — науковий співробітник, старший науковий співробітник, завідувач науковим сектором, головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України (за сумісництвом).

Із червня 2023 року — академік-секретар відділення державно-правових наук і міжнародного права Національної академії правових наук України (за сумісництвом).

17 вересня 2025 року Указом Президента України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 24 вересня 2025 року.

Доктор юридичних наук, професор, академік (дійсний член) НАПрН України.

Член Виконавчого комітету Міжнародної асоціації конституційного права (IACL-AIDC).

Автор понад 160 наукових праць із конституційного права (виборче право та референдумний процес, державно-правова конфліктологія, принцип соціальної держави, конституційна скарга, доктрина «войовничої демократії» та її застосування в сучасних умовах, захист національної ідентичності тощо).

Заслужений діяч науки і техніки (2021); лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2019); відзнака Президента України «За оборону України» (2023); відзнака Міністерства оборони України «За сприяння обороні» (2023); відзнака Міністерства оборони України «За зміцнення обороноздатності» (2024); відзнака Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти» (2014); лауреат Премії імені Ярослава Мудрого (2008, 2012).

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини третьої статті 57 Закону України
«Про адвокатуру та адвокатську діяльність»
(щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування)

Київ
10 вересня 2025 року
№ 4-р(II)/2025

Справа № 3-118/2023(218/23)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна — головуючий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Первомайський Олег Олексійович — доповідач,
Різник Сергій Васильович,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 27, ст. 282).

Заслухавши суддю-доповідача Первомайського О.О. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., Міністр юстиції України Малюська Д.Л., Голова Національної асоціації адвокатів України Ізовітова Л.П., Голова Комітету з конституційного права, адміністративного права та прав людини Асоціації правників України Євдокимов Д.А., науковці: Київського національного університету імені Тараса Шевченка — доктор юридичних наук, професор Хотинська-Нор О.З.; Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого — доктор юридичних наук, професор Гусаров К.В.; Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова — доктор юридичних наук, професор Вовк В.М., кандидат юридичних наук, доцент Литвиненко І.Л., кандидат юридичних наук, доцент Присяжна А.В., а також член Науково-консультативної ради Конституційного Суду України — доктор юридичних наук, професор Дроздов О.М.,

Конституційний Суд України у с т а н о в и в:

1. Плєскач В.Ю. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI (далі — Закон).

Відповідно до частини третьої статті 57 Закону «рішення органів адвокатського самоврядування набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений рішеннями».

Обґрунтовуючи твердження щодо невідповідності Конституції України частини третьої статті 57 Закону, суб'єкт права на конституційну скаргу посилається на Конституцію України, рішення Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини, Закон, практику Верховного Суду та конституційних судів зарубіжних країн, а також на судові рішення у його справі.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

2.1. Плєскач В.Ю. звернувся до Окружного адміністративного суду міста Києва з позовною заявою, у якій просив визнати нечинним із моменту ухвалення рішення Ради адвокатів України «Питання організаційного забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України» від 22 вересня 2017 року № 191 (далі — Рішення № 191) на підставі того, що Рішення № 191 є протиправним, «оскільки ним запроваджено обов'язкову плату за подання до Єдиного реєстру адвокатів України додаткових відомостей щодо здійснення адвокатом своєї діяльності, інформації щодо його нагород, почесних звань тощо, що фактично створює необґрунтований фінансовий тягар, справляння якого суперечить приписам законодавства України».

Окружний адміністративний суд міста Києва рішенням від 19 липня 2021 року, залишеним без зміни постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 20 жовтня 2021 року, у задоволенні позову відмовив. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суди виходили з того, що Рішення № 191 стосується лише сплати щорічних внесків за внесення додаткової інформації до Єдиного реєстру адвокатів України, яка не визначена в Законі як обов'язкова. Не погоджуючись із судовими рішеннями, Плєскач В.Ю. подав касаційну скаргу до Верховного Суду.

Верховний Суд постановою від 22 червня 2023 року залишив без задоволення касаційну скаргу Плєскача В.Ю., рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 19 липня 2021 року та постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 20 жовтня 2021 року — без змін, зазначивши, зокрема, що «законодавство не забороняє адвокатському самоврядуванню самостійно визначати способи реалізації завдань адвокатського самоврядування та джерела їх фінансового забезпечення у межах правового поля», тому «оскаржуване рішення Ради адвокатів України <...> прийняте відповідачем виключно стосовно сплати внесків за внесення додаткової інформації до Єдиного реєстру адвокатів України, яка не передбачена Законом № 5076 як обов'язкова для внесення».

2.2. У конституційній скарзі Плєскач В.Ю. твердить, що частина третя статті 57 Закону суперечить статті 57 Конституції України, оскільки «рішення Ради адвокатів України, якщо сама РАУ не вирішить інакше, вступають в силу негайно з моменту їх

прийняття — навіть якщо ці рішення мають характер нормативно-правових актів і потребують їх офіційного у встановленому законом порядку доведення до відома громадян. Тобто за замовчуванням за спірною нормою закону нормативно-правові акти РАУ вступають в чинність не з моменту їх оприлюднення, а з моменту прийняття — навіть якщо ці дати значно розбігаються в часі».

Також автор клопотання вказує, що оспорюваний припис Закону порушує конституційне право знати права і обов'язки (частина перша статті 57 Конституції України), оскільки визначає, що права, свободи й обов'язки визначаються, обмежуються нормативними актами Ради адвокатів України без доведення їх до відома адвоката у спосіб, який передбачав би його «обізнаність про дату, час, оприлюднення, зафіксований автентичний їх текст» та факт ухвалення такого нормативного акта.

2.3. Голова Верховної Ради України в письмовому поясненні, зокрема, зазначив:

— «Акти, видані РАУ як органом адвокатського самоврядування, не є нормативно-правовими актами і відповідно на них не розповсюджуються встановлені Конституцією України вимоги щодо особливого порядку їх оприлюднення та набрання ними чинності. Ці акти не можуть визначати конституційні (тобто встановлені і гарантовані Конституцією України) права чи обов'язки громадян, а можуть стосуватися лише діяльності адвокатського самоврядування та адвокатів»;

— Рішення № 191 щодо опрацювання, внесення та розміщення додаткової інформації у профайлі адвоката (за його бажання) не є нормативно-правовим актом у розумінні Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX та статті 57 Конституції України, а «є актом правозастосування, прийнятим у межах, визначених законом для адвокатського самоврядування, та обов'язковим до виконання виключно всередині визначеної групи осіб — адвокатів <...>. Зважаючи на те, що РАУ є національним органом адвокатського самоврядування, а не державним органом, вона може самостійно визначити способи доведення до відома адвокатів прийнятих нею рішень».

2.4. Міністр юстиції України зазначив, що суб'єкт правотворчої діяльності «під час видання обов'язкових правил не може виходити за межі встановлених <...> вимог щодо прийняття та дії нормативно-правових актів, зокрема, доведення нормативно-правового акта до відома населення та набрання ним чинності, зворотної дії у часі, оскільки держава не може передати більше повноважень, ніж має сама».

2.5. Голова Національної асоціації адвокатів України висловила позицію, за якою:

— «Рада адвокатів України приймає рішення, які не є нормативно-правовим актом <...> з урахуванням визначення правотворчої діяльності та розуміння поняття нормативно-правового акту в контексті статті 57 Конституції України»;

— Рішення № 191 «не визначає жодних конституційних прав та обов'язків у розумінні Конституції України для громадян, оскільки поширюється виключно на обмежене коло осіб, які мають спеціальний статус адвоката, внесені до Єдиного реєстру адвокатів України та не мають загального характеру».

2.6. Голова Комітету з конституційного права, адміністративного права та прав людини Асоціації правників України дійшов таких висновків:

— Оскільки зміст рішення Ради адвокатів України «регламентує правила та обов'язки певного кола осіб (адвокатів) та унормовує правила їхньої поведінки, за своєю сут-

ністю таке рішення однозначно є нормою права (суспільної поведінки) та, відповідно, має ознаки нормативного акту»;

— «оприлюднення рішення Ради адвокатів України на веб-сайті Національної асоціації адвокатів України не може вважатись доведенням такого акту до відома населення у порядку, встановленому законом, у розумінні ст. 57 Конституції України».

3. Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. За Конституцією України в Україні визнається й діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); кожному гарантується право знати свої права і обов'язки; закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом; закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними (стаття 57).

Згідно зі статтею 131² Основного Закону України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (частина перша); незалежність адвокатури гарантується (частина друга); засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом (частина третя).

3.2. Конституційний Суд України у Рішенні від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 наголосив на тому, що «важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу, закріпленому у статті 59 Конституції України. Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер»; «конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість» (перше, друге речення абзацу третього, перше речення абзацу п'ятого підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

У Висновку від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019 Конституційний Суд України виснував, що «з аналізу частини першої статті 131² Конституції України у системному зв'язку з її статтею 59 впливає позитивний обов'язок держави, який полягає в гарантуванні участі адвоката у наданні професійної правничої допомоги особі з метою забезпечення її ефективного доступу до правосуддя» (третє речення абзацу другого підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

3.3. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях послідовно обстоює позицію стосовно важливої ролі адвокатів у судовій системі, які безпосередньо залучені до її функціонування задля захисту прав та інтересів учасників судових проваджень [рішення у справі *Schöpfer v. Switzerland* від 20 травня 1998 року (заява № 56/1997/840/1046), § 29; рішення у справі *Nikula v. Finland* від 21 березня 2002 року (заява № 31611/96), § 45; рішення у справі *Amihalachioaie v. Moldova* від 20 квітня 2004 року (заява № 60115/00), § 27; рішення у справі *Kyprianou v. Cyprus* від 15 грудня 2005 року (заява № 73797/01), § 173; рішення у справі *André and another v. France* від 24 липня 2008 року (заява № 18603/03), § 42; рішення у справі *Morice v. France* від 23 квітня 2015 року (заява № 29369/10), § 132].

У рішенні у справі *Bagirov v. Azerbaijan* від 25 червня 2020 року (заяви № 81024/12 та № 28198/15) Європейський суд з прав людини вкотре наголосив, що належне функціонування судів було б неможливим без відносин, що ґрунтуються на взаємоповазі між різними учасниками правосуддя, провідну роль серед яких виконують судді та адвокати; специфічного статусу адвокатам надає центральне місце в здійсненні правосуддя як посередників між громадськістю та судами (§ 78).

3.4. Консультативна рада європейських суддів (далі — КРЕС), керуючись міркуваннями про те, що діяльність адвокатів впливає на якість і ефективність правосуддя, на своєму 14-му пленарному засіданні, яке відбулося 13–15 листопада 2013 року, ухвалила Висновок № 16(2013) «Про відносини між суддями та адвокатами» («*On the relations between judges and lawyers*») (далі — Висновок № 16).

КРЕС у Висновку № 16, зокрема, зазначила, що «у межах своїх професійних обов'язків із захисту прав та інтересів клієнтів адвокати також мають відігравати істотну роль у справедливому здійсненні правосуддя» (пункт 6).

Висновок № 16 ураховує низку значущих із цього питання міжнародних актів: Основні принципи, що стосуються ролі правників (*United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers*), ухвалені 27 серпня — 7 вересня 1990 року VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинам (далі — Принципи), а також акти Ради європейських адвокатур і правничих товариств (*Council of Bars and Law Societies of Europe*), а саме: Кодекс поведінки європейських адвокатів (*Code of Conduct for European Lawyers*), ухвалений 28 жовтня 1988 року, зі змінами (далі — Кодекс) та Хартію основних принципів європейської правничої професії (*Charter of Core Principles of the European Legal Profession*), ухвалену 24(25) листопада 2006 року, зі змінами (далі — Хартія).

3.5. Відповідно до Принципів професійної асоціації правників відіграють важливу роль у підтриманні професійних стандартів та етичних норм, захищають своїх членів від переслідувань та необґрунтованих обмежень і посягань, забезпечують правничу допомогу для усіх, хто має у ній потребу, та співпрацюють з урядом та іншими інститутами для досягнення цілей правосуддя і суспільного інтересу (абзац одинадцятий преамбули).

Принципи, зокрема, установлюють, що «правникам має бути надано право формувати самоврядні асоціації для представництва їх інтересів, постійного навчання, перепідготовки й підтримування їх професійного рівня. Виконавчі органи професійних асоціацій обирають їх члени, і вони здійснюють свої функції без зовнішнього втручання» (пункт 24).

Згідно з пунктом 1.1 преамбули Кодексу, що змістовно відтворений у преамбулі Хартії, у суспільстві, заснованому на дотриманні принципу правовладдя, адвокат виконує особливу роль; обов'язки адвоката не починаються і не закінчуються сумлінним виконанням своїх повноважень, покладених на нього відповідно до закону; адвокат повинен служити інтересам правосуддя, а також інтересам тих, чиї права та свободи він уповноважений відстоювати і захищати, а також адвокат зобов'язаний не лише відстоювати інтереси клієнта, а й бути його радником; повага до професійної функції адвоката є неодмінною передумовою правовладдя й демократії в суспільстві.

3.6. У цьому конституційному провадженні Конституційний Суд України також зважає на Конвенцію Ради Європи про захист професії правника (*Convention for the Protection of the Profession of Lawyer*), ухвалену на 1522-му засіданні 11–12 березня 2025 року, CM(2024)191-add1final, згідно зі статтею 4 якої «сторони забезпечують, щоб національне

законодавче та нормативне регулювання гарантували, що професійні асоціації є незалежними, самоврядними органами» (перше речення пункту 1); сторони забезпечують, щоб професійні асоціації могли, зокрема, «розробляти професійні стандарти поведінки та сприяти їх дотриманню відповідно до цієї Конвенції» (підпункт «с» пункту 2).

4. Автор клопотання, обґрунтовуючи неконституційність частини третьої статті 57 Закону, твердить, що рішення Ради адвокатів України є нормативними актами, а тому набрання ними чинності має здійснюватися з урахуванням приписів статті 57 Конституції України.

4.1. За статтею 57 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом (частина друга); закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними (частина третя).

Стаття 57 Конституції України містить норми, що спрямовані на забезпечення принципу верховенства права (правовладдя), та встановлює конституційну гарантію, що охоплює як суб'єктивне право особи знати свої права і обов'язки (частина перша), так й інституційний обов'язок держави забезпечити доступність нормативних приписів, що їх визначають (частини друга та третя).

Право знати свої права і обов'язки та доступність нормативних приписів, що їх визначають, є серед конституційних гарантій юридичної безпеки особи і передбаченості правозастосування.

Отже, стаття 57 Конституції України визначає процедурні конституційні передумови легітимності нормативного акта, оскільки лише у випадку дотримання встановленого законом порядку оприлюднення такий акт набирає чинності, а його норми стають частиною законодавства України.

Приписи статті 57 Основного Закону України зобов'язують усіх суб'єктів нормотворчої діяльності забезпечити загальну поінформованість (у спосіб доведення до відома населення) щодо тих актів права, які є нормативними та визначають конституційні права і обов'язки людини і громадянина.

4.2. Конституційний Суд України, розв'язуючи питання, пов'язані з поділом актів права на індивідуальні та нормативні, сформулював, зокрема, такі юридичні позиції:

— «за своєю природою ненормативні правові акти, на відміну від нормативних, встановлюють не загальні правила поведінки, а конкретні приписи, звернені до окремого індивіда чи юридичної особи, застосовуються одноразово й після реалізації вичерпують свою дію» (абзац четвертий пункту 1 мотивувальної частини Рішення від 23 червня 1997 року № 2-зп);

— «ознаками нормативності правових актів є невизначеність дії у часі та неодноразовість їх застосування» (перше речення абзацу першого пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001);

— «до нормативних належать акти, які встановлюють, змінюють чи припиняють норми права <...> розраховані на широке коло осіб та застосовуються неодноразово, а ненормативні акти передбачають конкретні приписи, звернені до окремого суб'єкта чи юридичної особи, застосовуються одноразово і після реалізації вичерпують свою дію» (четверте речення пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009).

4.3. Оцінюючи на відповідність Конституції України частину третю статті 57 Закону, Конституційний Суд України виходить із того, що лише законами України мають бути визначені засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні (пункт 14 частини першої статті 92, частина третя статті 131² Основного Закону України).

За Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII (далі — Закон № 1401), який набрав чинності з 30 вересня 2016 року, адвокатура стала одним із неодмінних складників системи правосуддя.

Місія, роль та завдання адвокатури обумовлені її участю в реалізації правосуддя як однієї з функцій держави.

Законодавче втручання в діяльність адвокатури з урахуванням мети її заснування та з додержанням конституційних приписів є однією з передумов ефективності системи правосуддя зокрема та дієвості механізму захисту людських прав у цілому.

4.4. Конституція України має найвищу юридичну силу, тому будь-який закон має розвивати, конкретизувати й деталізувати конституційні приписи та не повинен їм суперечити.

За Законом адвокатське самоврядування — гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, установленому Законом (пункт 3 статті 1).

За статтею 2 Закону адвокатура України — недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, установленому Законом; адвокатура України — це всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність; для забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування.

Адвокатське самоврядування здійснюється через діяльність конференцій адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рад адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України (частина друга статті 46 Закону).

За статтею 55 Закону у період між з'їздами адвокатів України функції адвокатського самоврядування виконує Рада адвокатів України (частина перша).

Згідно з частиною першою статті 57 Закону рішення з'їзду адвокатів України та Ради адвокатів України є обов'язковими до виконання всіма адвокатами.

4.5. Із Конституції України та Закону вбачається, що незалежність адвокатури гарантується, вона є недержавним самоврядним інститутом, а органи адвокатського самоврядування не є органами державної влади.

Оскільки згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 та частиною третьою статті 131² Основного Закону України законами України мають бути визначені засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні,

органи адвокатського самоврядування для реалізації покладених на них функцій та завдань на підставі Закону ухвалюють рішення, що мають ґрунтуватись на приписах Конституції України та розвивати, конкретизувати й деталізувати приписи закону щодо організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні.

Отже, надання приписами Закону органам адвокатського самоврядування, зокрема Раді адвокатів України, повноваження ухвалювати рішення, що є обов'язковим до виконання всіма адвокатами України, не суперечить Конституції України.

4.6. Органи адвокатського самоврядування, зокрема Рада адвокатів України, наділені повноваженням ухвалювати не лише рішення індивідуальної дії, а й рішення, що встановлюють, змінюють або припиняють певні суспільні відносини, є строковими та можуть неодноразово застосовуватися.

З огляду на наведене органи адвокатського самоврядування, зокрема Рада адвокатів України, можуть ухвалювати не лише індивідуальні, а й нормативні акти.

4.7. Ураховуючи те, що адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, який об'єднує всіх адвокатів України, рішення, що ухвалюють Рада адвокатів України або інші органи адвокатського самоврядування, є обов'язковими лише для адвокатів.

Закон не має містити приписів, якими Рада адвокатів України або інші органи адвокатського самоврядування були б наділені повноваженнями ухвалювати рішення, що визначають права і обов'язки осіб, які не є адвокатами.

4.8. Конституційний Суд України виходить із того, що з набуттям статусу адвоката особа безсумнівно не обмежена та не позбавлена прав і свобод, гарантованих Конституцією України, оскільки обмеження або позбавлення адвокатів конституційних прав та свобод було б дискримінаційним.

З огляду на незалежність і самоврядність адвокатури, мету створення, завдання та повноваження органів адвокатського самоврядування рішення, які ці органи ухвалюють, регулюють адвокатську діяльність і визначають повноваження, професійні права та обов'язки адвокатів.

З аналізу приписів Закону вбачається, що рішення та інші акти органів адвокатського самоврядування застосовні лише щодо визначеного і професійно обумовленого кола осіб — адвокатів, які добровільно обрали професію правника та статус адвоката й, як наслідок, мають підпорядковуватись самоврядним механізмам регулювання адвокатської діяльності. Рішення та інші акти органів адвокатського самоврядування встановлюють професійну діяльність адвокатів та не визначають їхніх прав і обов'язків у розумінні частин другої та третьої статті 57 Конституції України та інших її приписів.

4.9. Рада адвокатів України ухвалила Рішення № 191, яким установила та затвердила «щорічну плату (внесок) за опрацювання внесення та розміщення додаткової інформації у профайлі адвоката (за його бажанням) в базі даних Єдиного реєстру адвокатів України на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України:

— логотипу та/або найменування веб-сайту АО, АБ, в якому адвокат здійснює адвокатську діяльність, — у розмірі однієї мінімальної заробітної плати станом на день подання до ради адвокатів регіону таких відомостей;

— категорій справ, які веде адвокат (не більше 10 категорій) — у розмірі 50% від однієї мінімальної заробітної плати станом на день подання до ради адвокатів регіону таких відомостей;

— нагород, почесних звань, відзнак тощо — у розмірі 50% від однієї мінімальної заробітної плати станом на день подання до ради адвокатів регіону таких відомостей».

Конституційний Суд України вважає, що внесення адвокатом додаткових відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України може бути внормоване органами адвокатського самоврядування, тому Рада адвокатів України, реалізуючи наявне в неї повноваження, ухвалила Рішення № 191.

Рішення № 191 є нормативним актом, що врегульовує окреслений у ньому сегмент відносин із організаційного забезпечення діяльності адвокатів, а саме визначає порядок добровільного (за бажанням) унесення адвокатом додаткових відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України і не встановлює прав та обов'язків, що гарантовані приписами Основного Закону України, зокрема частинами другою та третьою статті 57.

5. Обґрунтовуючи неконституційність частини третьої статті 57 Закону, автор клопотання також твердить, що більшість рішень Ради адвокатів України, зокрема Рішення № 191, оприлюднено лише на офіційній вебсторінці органу адвокатського самоврядування, а оскільки адвокатура України є незалежним від держави інститутом, то «немає гарантій від недобросовісного оприлюднення» рішень, ухвалених Радою адвокатів України.

5.1. Оцінюючи на відповідність Конституції України частину третю статті 57 Закону в зазначеному аспекті, Конституційний Суд України виходить із того, що за Конституцією України адвокатура є складником системи правосуддя та діє для надання професійної правничої допомоги в Україні (частина перша статті 131²).

5.2. Європейський суд з прав людини у рішенні у справі *Lekavičienė v. Lithuania* від 27 червня 2017 року (заява № 48427/09) зазначив, зокрема, що «для того, щоб громадськість довіряла чиненню правосуддя, члени суспільства повинні мати довіру до здатності представників правничої професії забезпечувати ефективне представництво їхніх інтересів»; «особлива роль адвокатів як незалежних професіоналів у здійсненні правосуддя має наслідком ряд обов'язків і обмежень, особливо у зв'язку з їх професійною діяльністю, яка повинна бути розсудливою, чесною і гідною» (§ 51, § 52).

5.3. Конституційний Суд України зважає на Рекомендацію № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про свободу професійної діяльності правників (*on the freedom of exercise of the profession of lawyer*), ухвалену Комітетом Міністрів Ради Європи на 727-му засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 року, у якій, зокрема, зазначено:

— «Адвокатським колегіям або іншим професійним об'єднанням правників належить розробити професійні стандарти і кодекси поведінки та забезпечити, щоб під час захисту законних прав та інтересів своїх клієнтів адвокати діяли незалежно, сумлінно і справедливо» (Принцип III «Роль і обов'язки адвокатів»);

— «адвокатські колегії та інші професійні об'єднання правників мають бути органами, побудованими на засадах самоврядування, незалежними від влади та широкого загалу» (пункт 2 Принципу V «Об'єднання»).

5.4. За Законом правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, Закон, інші законодавчі акти України (частина перша статті 3); адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів (частина перша статті 4); адвокатське самоврядування ґрунтується, зокрема, на принципах гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката (частина перша статті 43).

5.5. Конституційний Суд України послідовно обстоює свою юридичну позицію, за якою можливість неоднозначного тлумачення норми закону, що є предметом конституційного контролю, не є достатньою підставою для визнання її неконституційною, якщо ця норма допускає конституційно узгоджене (конформне) тлумачення, що забезпечує її розуміння та застосування у спосіб, сумісний із приписами Основного Закону України.

Визнання норми закону такою, що відповідає Конституції України, не скасовує обов'язку суб'єктів нормотворення та/або правозастосування тлумачити цю норму з урахуванням сутнісного змісту конституційних прав та принципів, а також принципу системної єдності приписів Конституції України.

5.6. Здійснюючи передувальний конституційний контроль щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524 від 25 листопада 2015 року), який було ухвалено як Закон № 1401, Конституційний Суд України у Висновку від 20 січня 2016 року № 1-в/2016, зокрема, зазначив, що «адвокат має необхідний професійний рівень та можливість забезпечити реалізацію права особи на захист від кримінального обвинувачення та представництво її інтересів у суді» (перше речення абзацу восьмого підпункту 3.17 пункту 3 мотивувальної частини).

Реалізація місії адвокатури України в механізмі захисту людських прав є складним завданням, що вимагає від кожного адвоката та органів адвокатського самоврядування професіоналізму, чесності та сумлінності.

Відносини між адвокатами та органами адвокатського самоврядування мають виникати і розвиватися не лише в межах вимог, визначених Конституцією України й законами України, а також із дотриманням духу корпоративної єдності та взаємоповаги. Тому органи адвокатського самоврядування мають забезпечити гласність своєї діяльності, зокрема відкритість та приступність ухвалених ними рішень, що є обов'язковими до виконання всіма адвокатами. Водночас адвокати мають бути професійними, чесними і сумлінними під час ознайомлення та виконання цих рішень.

5.7. Конституційний Суд України у цьому Рішенні виснував, що надання Законом органам адвокатського самоврядування повноваження ухвалювати рішення, що є нормативними актами та обов'язковими для адвокатів, не суперечить Основному Закону України.

У цьому аспекті перевірки на конституційність частини третьої статті 57 Закону Конституційний Суд України констатує, що за статтею 55 Закону повноваження і порядок роботи Ради адвокатів України визначено Законом та положенням про Раду адвокатів України, що затверджується з'їздом адвокатів України (абзац другий частини першої).

Положення про Раду адвокатів України було затверджено Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року (далі — Положення).

Відповідно до пункту 11 розділу V «Засідання та рішення Ради адвокатів України» Положення рішення Ради адвокатів України оприлюднюються на офіційній вебсторінці Національної асоціації адвокатів України, а також за визначенням Голови Ради адвокатів України або Ради адвокатів України «можуть бути оприлюднені у засобах масової інформації».

5.8. Конституційний Суд України виходить із того, що припис частини першої статті 57 Основного Закону України є обов'язковим для усіх суб'єктів нормотворення та/або правозастосування, зокрема й органів адвокатського самоврядування.

Частина перша статті 57 Конституції України встановлює, що «кожному гарантується право знати свої права і обов'язки». Цей припис закріплює суб'єктивне право кожної особи на доступ до юридичної інформації, що стосується її правового статусу, а також визначає позитивні обов'язки держави щодо створення умов для реалізації цього права.

Формула «гарантується право» означає не декларативну вказівку на певне право, інтерес чи очікування, а конституційне визнання права, що має пряму дію і може бути безпосередньо застосоване. Таке право охоплює як матеріальні (зміст прав і обов'язків), так і процедурні (можливість доступу до інформації) аспекти правового статусу особи.

Право знати свої права й обов'язки має кожен, тобто це право є універсальним і не залежить від професії чи статусу особи.

5.9. Закон не містить детальних вимог щодо порядку доведення до відома адвокатів рішень органів адвокатського самоврядування. Водночас, з огляду на незалежність та самоврядність адвокатури України, визначення органом адвокатського самоврядування порядку доведення до відома адвокатів рішень, ухвалених цим органом, також не є таким, що суперечить Конституції України.

Реалізуючи ці повноваження, органи адвокатського самоврядування повинні діяти у спосіб, що відповідає конституційним вимогам, зокрема частин другої та третьої статті 57 Основного Закону України. Тому дата набрання чинності рішеннями органів адвокатського самоврядування, що є нормативними актами, не може передувати дню їх ухвалення та оприлюднення. Орган адвокатського самоврядування, який ухвалив рішення, за потреби може встановити пізніший строк набрання ним чинності, як це визначено частиною третьою статті 57 Закону, тобто запровадити перехідний період (*vacation legis*), що дасть змогу адвокатам пристосувати свою діяльність до нового нормативного регулювання.

5.10. Конституційний Суд України в цьому конституційному провадженні зважає також на те, що адвокат є тим представником системи правосуддя, з яким щонайперше зустрічається особа, яка потребує захисту її невизнаних, оспорюваних або порушених прав, захисту від кримінального звинувачення з боку держави в особі її органів або має запит на представництво її інтересів у суді; ця особа має розумні сподівання на те, що адвокатом є правник, який має відповідний статусу адвоката професійний рівень, тобто володіє тією сукупністю юридичних та інших знань і навичок, що є достатніми та потрібними для надання особі професійної правничої допомоги та реалізації її права, гарантованого статтею 59 Конституції України.

Сучасний розвиток інформаційних технологій у сфері правосуддя, зокрема тих, що стосуються доступу до джерел права, функціонування Єдиної судової інформаційно-

телекомунікаційної системи та Єдиного реєстру адвокатів України, уможлиблює надання професійної правничої допомоги лише тим адвокатом, який має необхідні знання та навички, а також своєчасний та ефективний доступ до актів права, документів та іншої значущої для діяльності адвоката інформації, розміщеної в мережі Інтернет, передусім на вебсторінках органів судової влади й органів адвокатського самоврядування.

З огляду на те, що стосовно частини третьої статті 57 Закону може бути здійснене конституційно узгоджене тлумачення, а також, що немає переконливих та достатніх аргументів для визнання її такою, що порушує конституційні приписи, Конституційний Суд України висновує, що частина третя статті 57 Закону не суперечить частині першій статті 8, статті 57 Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»

Конституційний Суд України **у х в а л и в:**

1. Визнати такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), частину третю статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076–VI.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України».

ДРУГИЙ СЕНАТ **КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

Summary to the Decision of the Second Senate of the Constitutional Court No. 4-r(II)/2025 dated 10 September 2025 in the case upon constitutional complaint of Viacheslav Pleskach regarding the compliance of Article 57.3 of the Law of Ukraine «On the Bar and Legal Practice» with the Constitution of Ukraine (on the publication of acts of bar self-government bodies).

V. Pleskach appealed to the Constitutional Court to verify the compliance of Article 57.3 of the Law of Ukraine «On the Bar and Legal Practice» No. 5076–VI dated 5 July 2012 (hereinafter, the «Law») with the Constitution of Ukraine (constitutionality). According to Article 57.3 of the Law, «decisions of bar self-government bodies shall come into force on the date of their adoption, unless another term is provided for in the decisions».

According to Article 131-2 of the Basic Law, the bar provides professional legal assistance in Ukraine (Article 131-2.1); the independence of the bar is guaranteed (Article 131-2.2); the principles of organisation and activity of the bar and the legal practice in Ukraine are determined by law (Article 131-2.3).

Article 57 of the Constitution of Ukraine defines the procedural constitutional prerequisites for the legitimacy of a normative act, since only if the procedure for publication

established by law is followed such an act comes into force and its provisions become part of the legislation of Ukraine.

The provisions of Article 57 of the Basic Law oblige all entities involved in law-making and/or law enforcement to ensure general awareness (by informing the public) of those legal acts that are normative and define the constitutional human and citizen's rights and obligations.

The mission, role and tasks of the bar are determined by its participation in the administration of justice as one of the functions of the state.

Legislative regulation of the activities of the bar, taking into account the purpose of its establishment and in compliance with constitutional provisions, is one of the prerequisites for the effectiveness of the justice system in particular and the effectiveness of the human rights protection mechanism in general.

The Constitution of Ukraine and the Law stipulate that the independence of the legal profession is guaranteed, that it is a non-governmental self-governing institution, and that the bodies of legal self-government are not state authorities.

Since, according to Articles 92.1.14 and 31-2.3 of the Basic Law, the laws of Ukraine must define the principles of the organisation and activities of the legal profession and the legal practice in Ukraine, bodies of bar self-government, in order to perform their functions and tasks under the Law, adopt decisions that must be based on the provisions of the Constitution of Ukraine and develop, specify and detail the provisions of the law regarding the organisation and activities of the bar and the legal practice in Ukraine.

Therefore, granting powers to bar self-government bodies, in particular the Ukrainian Bar Association, to adopt decisions that are binding on all lawyers in Ukraine does not contradict the Constitution of Ukraine.

Bar self-government bodies, in particular the Ukrainian Bar Association, are empowered to adopt not only individual decisions, but also decisions that establish, change or terminate certain social relations, are temporary and may be applied repeatedly.

In view of the above, bar self-government bodies, in particular the Ukrainian Bar Association, may adopt not only individual but also normative acts.

The law should not contain provisions that would empower the Ukrainian Bar Association or other bodies of bar self-government to adopt decisions that determine the rights and obligations of persons who are not lawyers.

An analysis of the provisions of the Law shows that decisions and other acts of bar self-government bodies are applicable only to a specific and professionally defined group of persons — lawyers who have voluntarily chosen the profession of a lawyer and the status of a lawyer and, as an effect, must comply with self-governing mechanisms for regulating the legal practice. Decisions and other acts of bar self-government bodies regulate the professional activities of lawyers and do not determine their rights and obligations under Articles 57.2 and 57.3 of the Constitution of Ukraine and other provisions thereof.

Declaring a legal provision as constitutional does not exempt law-making and/or law enforcement bodies from their obligation to interpret that provision in light of the substantive content of constitutional rights and principles, as well as the principle of systemic unity of constitutional provisions.

The law does not contain detailed requirements regarding the procedure for informing lawyers of the decisions of bar self-government bodies. At the same time, given the independence and self-government of the Ukrainian bar, the determination by a bar self-government body of the procedure for informing lawyers of the decisions adopted by that body is also not contrary to the Constitution of Ukraine.

In exercising these powers, bar self-government bodies must act in a manner consistent with constitutional requirements, in particular Articles 57.2 and 57.3 of the Basic Law. Therefore, the date of entry into force of decisions of bar self-government bodies, which are normative acts, cannot precede the date of their adoption and publication. The bar self-government body that adopted the decision may, if necessary, set a later date for its entry into force, as specified in Article 57.3 of the Law, i.e., introduce a transition period (vacation legis), which will allow lawyers to adapt their activities to the new regulatory framework.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine declared Article 57.3 of the Law «On the Bar and Legal Practice» No. 5076–VI dated 5 July 2012 as compliant with the Constitution of Ukraine (constitutional).

Supplementary information:

— Opinion No. 16 (2013) of the Consultative Council of European Judges, «On the relations between judges and lawyers», adopted at the 14th plenary meeting held on 13–15 November 2013;

— Basic Principles on the Role of Lawyers, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime, on 27 August — 7 September 1990;

— Code of Conduct for European Lawyers, adopted by the Council of Bars and Law Societies of Europe on 28 October 1988;

— Charter of Core Principles of the European Legal Profession, adopted by the Council of Bars and Law Societies of Europe on 24 (25) November 2006;

— Convention for the Protection of the Profession of Lawyer, adopted at the 1522nd meeting on 11–12 March 2025, CM(2024)191-addlfinal;

— Recommendation No. R (2000) 21 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at its 727th meeting of Deputy Ministers on 25 October 2000.

Cross-References:

Constitutional Court of Ukraine:

- no. 2-zp/1997, 23.06.1997;
- no. 20-rp/2001, 27.12.2001;
- no. 7-rp/2009, 16.04.2009;
- no. 23-rp/2009, 30.09.2009;
- no. 1-v/2016, 20.01.2016;
- no. 4-v/2019, 31.10.2019.

European Court of Human Rights:

- *Schopfer v. Switzerland*, no. 56/1997/840/1046, 20.05.1998;
- *Nikula v. Finland*, no. 31611/96, 21.03.2002;
- *Amihalachioaie v. Moldova*, no. 60115/00, 20.04.2004;
- *Kyprianou v. Cyprus*, no. 73797/01, 15.12.2005;
- *Andre and another v. France*, no. 18603/03, 24.07.2008;
- *Morice v. France*, no. 29369/10, 23.04.2015;
- *Bagirov v. Azerbaijan*, no. 81024/12, no. 28198/15, 25.06.2020;
- *Lekaviciene v. Lithuania*, no. 48427/09, 27.06.2017.

ОКРЕМА (ЗБІЖНА) ДУМКА

**судді Конституційного Суду України Олександра Водяннікова
стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі
за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини третьої статті 57 Закону України
«Про адвокатуру та адвокатську діяльність»
(щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування)**

Роль окремої збіжної думки в розвитку конституційної юриспруденції — не лише у тому, щоб засвідчити розбіжність у підходах, а й у тому, щоб показати інший шлях до того самого висновку. Така думка, хоча й не заперечує рішення більшості, може зауважити те, що загубилося в компромісі, або те, що потребує фокусування для майбутнього.

У цьому випадку моя окрема думка є не альтернативним обґрунтуванням, а радше — *nota marginalis*, глоссою на полях рішення, тією самою ремаркою, з якої в середньовіччі зароджувалося сучасне право. Адже і саме рішення — результат неоднорідної колективної роботи, в якій компроміс іноді стирає контури первинного задуму.

Писати окрему думку — це не про незгоду, це про правову сумлінність. Окремі думки пишуться не задля заперечення чи продовження дебатів нарадчої кімнати. Адже окрема думка — це не лише жест автономії чи атрибут суддівської незалежності. Її адресат — суспільство, професійна спільнота, колеги-судді, а головне — наступні покоління конституціоналістів. Це форма неперервного правового діалогу, де кожне слово може згодом стати точкою опори для доктринального зрушення. Але роль окремої думки цим не обмежується: там, де дозволено відступити від єдності в ім'я змісту, завжди є місце для чесності.

Отже, на підставі статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 74 Регламенту Конституційного Суду України вважаю за потрібне викласти окрему (збіжну) думку щодо Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування) від 10 вересня 2025 року № 4-р(П)/2025 (далі — Рішення).

Адвокатура в Україні потребує глибокого реформування. Ця потреба залишилася нереалізованою після конституційних змін 2016 року. Проте Конституційний Суд України (далі — Суд) не може одним рішенням розв'язати всі проблеми, які сама адвокатська спільнота не спромоглася вирішити як незалежна самоврядна професія, а законодавець — у межах парламентського процесу. Компетенція Суду обмежена принципом *non ultra petita*: він відповідає лише на ті питання, що були поставлені у межах конституційного провадження.

Рішення не про те, чи визначають акти органів адвокатського самоврядування права і обов'язки людини, як це чомусь вирішила трактувати Національна асоціація адвокатів України¹. Насправді воно про інше: про те, що навіть у межах незалежної професійної спільноти діють конституційні стандарти прозорості, передбачуваності та доступності правил, які визначають професійну діяльність адвокатів.

¹ «Акти РАУ не визначають прав і обов'язків людини — рішення КС». URL: <https://unba.org.ua/news/10727-akti-rau-ne-viznachayut-prav-i-obov'yazkiv-lyudini-rishennya-ks.html>.

Разом з тим Рішення має значення, яке виходить за межі конкретного спору. Воно підтвердило, що право знати свої права і обов'язки, гарантоване статтею 57 Конституції України, є безпосередньо застосовним, поширюється на будь-які правила, які формують професійну діяльність адвоката, а члени професійної спільноти адвокатів можуть звертатися до суду для захисту своїх прав і свобод безпосередньо на основі цього припису. Суд також окреслив межу між незалежністю адвокатури та обов'язком діяти прозоро й передбачувано: рішення органів адвокатського самоврядування мають бути доступними, зрозумілими й передбачуваними для тих, кого вони стосуються.

Цим самим Суд, з одного боку, визнав право адвокатури на саморегулювання, а з іншого — поставив перед нею вимогу відповідати конституційним стандартам. Значення Рішення полягає не в тому, що воно вирішує всі проблеми адвокатури, а в тому, що воно створює новий простір для її реформування — відповідно до Конституції України та європейських стандартів незалежності правничої професії.

Суд не лише розв'язав конкретне питання щодо актів адвокатського самоврядування, але й заклав орієнтири більш загального порядку. По-перше, було розкрито зміст статті 57 Конституції України як комплексної гарантії правової визначеності та доступності права. По-друге, Суд застосував принцип конформного тлумачення, окресливши роль органу конституційного контролю в конституційній демократії і, зокрема, *trias politica* Основного Закону України. По-третє, у мотивуванні постала *expressis verbis* доктрина системної єдності приписів Конституції України. Сукупність зазначених елементів робить Рішення знаковим.

У цій окремій думці я прагну розкрити декілька фундаментальних аспектів, які, на моє переконання, вбудовані в Рішення, але потребують додаткового пояснення. Це стосується насамперед: 1) значення і змісту статті 57 Конституції України; 2) принципу конформного тлумачення; 3) принципу системної єдності приписів Конституції.

1. Значення і зміст статті 57 Конституції України

Стаття 57 Конституції України є однією з засадничих норм, спрямованих на забезпечення принципу правовладдя (верховенства права), зокрема його складових — правової визначеності (англ. — *legal certainty*, нім. — *Rechtssicherheit*) та доступності права. Суд підкреслив, що зміст статті 57 Основного Закону України розкриває комплексну конституційну гарантію, яка охоплює як суб'єктивне право особи знати свої права і обов'язки (частина перша), так і інституційний обов'язок держави забезпечити доступ до нормативних приписів, що їх визначають (частини друга та третя) (абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення).

Йї зміст спрямований на забезпечення правової визначеності, доступності й передбачуваності права, тобто усунення будь-якої можливості існування «таємного права» (*secret law*), що не доведене до відома людини, але при цьому претендує на регулювання її поведінки. У цьому аспекті стаття 57 Конституції України формує комплексну гарантію, яка має як індивідуальний, так і інституційний вимір і співвідноситься з принципами демократичної і правової держави, закріпленими у статті 1 Основного Закону України.

Стаття 57 Конституції України має також виразний історичний вимір. Вона є реакцією на негативний досвід радянської адміністративної системи, що десятиліттями функціонувала на основі регулятивних актів — циркулярів, інструкцій, наказів, відомчих розпоряджень. Ці документи мали обов'язкову силу, визначали статус і поведінку громадян, але при цьому не доводилися до їхнього відома. У радянському правопорядку панувала практика «таємного права», за якої людина могла стати відповідальною за порушення вимог, зміст яких був їй невідомий і не міг бути відомим.

Саме цей досвід зумовив особливу увагу українського конституцієдавця до питання доступності й публічності правових приписів. На відміну від більшості класичних західних конституцій (наприклад, Конституції США чи Основного Закону ФРН), які виходять із самоочевидності вимоги публічності закону, до Конституції України було включено спеціальну норму, яка покликана гарантувати, що в умовах пострадянського переходу неможливо буде відтворити радянську практику прихованого нормотворення.

Подібні приписи з'явилися й у конституціях інших пострадянських держав, які прагнули інституційно відмежуватися від радянських практик непублічного нормотворення. Наприклад, Конституція Республіки Молдова містить припис про доступність законів та інших нормативних актів (стаття 23), Конституція Литви передбачає, що лише оприлюднені закони є чинними (стаття 7). Проте український варіант є одним із найбільш детальних: він прямо закріплює санкцію — нечинність нормативно-правових актів, не доведених до відома населення. Таким чином, стаття 57 Конституції України є принциповою реакцією на історичний досвід «таємного права» радянської доби.

Приховане нормотворення, «таємне право» — це заперечення самої сутності конституційної держави. Воно одночасно обмежує особисту свободу, підриває гарантії проти зловживань владою і блокує демократичний механізм відповідальності влади перед суспільством. Цей феномен становить серйозний виклик як для свободи людини, так і для принципу обмеження державної влади. Коли нормативні акти не є публічними, людина фактично позбавляється можливості передбачити правові наслідки своїх дій. Таємність норм розмиває стримувальну функцію права: громадяни не знають меж владних повноважень, а отже, не можуть контролювати їхню правомірність. Це створює небезпечний дисбаланс у взаємовідносинах між особою і державою, фактично розширюючи дискрецію чиновників до меж свавілля: у суспільстві формується відчуття, що органи влади діють за власним розсудом, а їхня поведінка є непрозорою і непередбачуваною.

Додатковим негативним наслідком є так званий «охолоджувальний ефект» (*chilling effect*). Навіть якщо зміст прихованих норм невідомий, сама ймовірність їх існування змушує людину поводитися обережніше, уникати потенційно ризикованих дій, стримувати свободу слова, зібрань і об'єднання. У результаті відбувається самоцензура щодо реалізації людських прав і свобод.

Не менш руйнівними наслідки «секретного права» є й для демократії. Справжня демократія можлива лише тоді, коли громадяни знають чинні правила і здатні впливати на них. Коли ж право приховане, люди позбавляються можливості свідомо робити політичний вибір чи ініціювати зміни в системі.

У такій ситуації втрачають сенс конституційні гарантії — свобода слова, право на зібрання, право на звернення тощо. Вони стають формальністю, адже неможливо протестувати чи адвокатувати проти того, про що суспільство навіть не знає. Відключаються природні демократичні «запобіжники»: незадоволення громадян не трансформується у тиск на законодавця, а отже, право не вдосконалюється і не оновлюється.

Право народжується не лише з державної волі, а й із суспільного визнання. Таємне право руйнує цю єдність: воно створює монополію вузького кола на нормотворчість і перетворює громадян на підданих невидимих правил. Таке право не об'єднує, а відчужує, і замість легітимності породжує кастовість та недовіру. Демократія ж без публічного й доступного права втрачає саму свою сутність, а публічна влада — легітимність.

У підсумку, приписи статті 57 Конституції України — це не лише про формальні вимоги щодо оприлюднення нормативних актів, це про основи конституційного ладу, індивідуальні свободи, межі державної влади, демократичні механізми участі й довіри до інституцій.

1.1. Частина перша статті 57 Конституції: право особи бути обізнаною з правовою реальністю, в якій він чи вона живе

Частина перша статті 57 Конституції України, за якою «кожному гарантується право знати свої права і обов'язки», встановлює універсальне суб'єктивне право, що належить кожній особі незалежно від громадянства, соціального статусу чи професійної приналежності. Воно є гарантією, зокрема, таких складових принципу правовладдя (верховенства права), як правова передбачуваність та правова визначеність, необхідних для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Суду від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005; абзац перший підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Суду від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015). Отже, право знати свої права і обов'язки є однією з конституційних засад юридичної безпеки особи і передбачуваності правозастосування.

Формулювання цього припису («гарантується право») вказує на те, що ним встановлюється позитивний обов'язок держави уможливити обізнаність кожного щодо його чи її прав та обов'язків, а відсутність будь-якої кваліфікаційної ознаки щодо таких прав і обов'язків означає, що сфера дії цього конституційного припису охоплює всю чинну правову реальність («... право знати...»), яка зачіпає особу як у публічному, так і у приватному праві.

Він не стосується безпосередньо питань нормотворення або процесу прийняття правових актів, набрання чи втрати ними чинності. Він спрямований на інший аспект — на забезпечення обізнаності особи про ті правові приписи, які вже діють та здатні впливати на її поведінку і статус.

Інакше кажучи, частина перша статті 57 Конституції України покликана гарантувати людині доступність права, можливість орієнтуватися в існуючому правопорядку (як самостійно, так і за правничої допомоги юристів), знати свої права, свободи та обов'язки у тому вигляді, в якому вони функціонують у правовій системі. Вона захищає не стільки «право на участь у нормотворенні» чи «право на правильну процедуру ухвалення закону», скільки право на доступ до вже встановлених, чинних правил. Дотримання процедур прийняття актів, їх оприлюднення, набрання чинності чи втрати чинності є предметом інших приписів Конституції України, зокрема частин другої і третьої її статті 57. Саме тому предметом частини першої статті 57 Конституції України є не процес вироблення права, а результат цього процесу — ті норми, які реально визначають становище особи в суспільстві.

У цьому сенсі право особи знати свої права і обов'язки виступає як гарантія прозорості правового простору. Воно забезпечує передбачуваність поведінки, юридичну безпеку та можливість людини свідомо будувати свої дії відповідно до існуючих норм.

Таким чином, частина перша статті 57 Конституції України закріплює право людини бути обізнаною у тому нормативному середовищі, яке на неї поширюється у цей момент, незалежно від того, в який спосіб і на яких етапах відбувалося ухвалення відповідних норм. Вона створює міст між правотворчістю і правозастосуванням: навіть якщо процеси нормотворення залишаються у сфері спеціального регулювання, їх кінцевий продукт — чинні норми права — має бути доступний кожному.

Право бути обізнаним з правовою реальністю — один з конституційних приписів, що має горизонтальну дію, тобто застосовується не тільки *vis-à-vis* держави, але й у відносинах між приватними особами.

Ця характеристика впливає з самої сутності права, гарантованого частиною першою статті 57 Конституції України: кожен має право знати свої (тобто такі, що стосуються його чи її) права й обов'язки. Оскільки конституційна формула цього припису Основного Закону України не кваліфікує, про які саме права і обов'язки йдеться, це право не може бути зведене виключно до державних актів, бо людина живе у складній правовій реальності, яка включає не лише закони і підзаконні акти, а й численні правила корпоративного, професійного, самоврядного чи договірнього характеру, норми, що походять не від держави чи органів публічної влади.

Таким чином, якщо певні організації чи приватні суб'єкти ухвалюють правила, що мають загальний характер і поширюються на членів або учасників відповідної спільноти (наприклад, статuti асоціацій, внутрішні кодекси поведінки, колективні договори, правила користування сервісами чи платформами), то частина перша статті 57 Конституції України вимагає, щоб такі правила були доступними, зрозумілими й доведеними до відома тих, кого вони стосуються.

Горизонтальна дія цієї гарантії означає, що у випадку, коли приватна особа чи організація нав'язує правила, які не були належним чином оприлюднені чи доведені до відома адресатів, вони не можуть вважатися легітимними у конституційному сенсі, а отже і чинними. Це створює своєрідний «стандарт прозорості» і для приватного регулювання: ніхто не може бути зобов'язаний дотримуватися правил, про які він чи вона не могли знати.

Важливість Рішення також полягає в тому, що Суд вказав, що це право має пряму дію і може бути безпосередньо застосоване (перше речення абзацу третього підпункту 5.8 пункту 5 мотивувальної частини Рішення). Тобто воно є достатньо визначеним для безпосереднього застосування судами та іншими органами публічної влади незалежно від наявності чи відсутності спеціальних законодавчих приписів.

Таким чином, частина перша статті 57 Конституції України функціонує як базова гарантія правової визначеності, правової доступності та юридичної безпеки у всіх сферах соціального життя. Вона підкреслює, що право знати свої права і обов'язки — це універсальне право, яке діє і в публічно-правових, і в приватно-правових відносинах.

Цей припис є водночас і основою правової суб'єктності особи, і принципом організації правової системи держави, що вимагає забезпечення публічності та юридичної зрозумілості нормативного регулювання. У цьому сенсі припис частини першої статті 57 Конституції України є системоутворюючим елементом українського конституційного правопорядку, оскільки визначає, що тільки публічно доступне й юридично передбачуване право набуває для особи обов'язкової сили.

1.2. Право знати права і обов'язки та приписи частин другої і третьої статті 57 Конституції України

У системному взаємозв'язку три частини статті 57 Конституції України утворюють комплексну гарантію, що поєднує суб'єктивний, інституційний та санкційний виміри.

Як зазначалося вище, частина перша статті 57 Основного Закону України закріплює універсальне право кожного знати свої права і обов'язки: воно гарантує орієнтацію особи у чинній правовій реальності незалежно від того, у якій формі втілено відповідну норму — у законі, підзаконному акті, внутрішньому регламенті чи корпоративному статуті, правовій позиції судів, звичаї чи приватно-правовому договорі. Цей припис Конституції України має як вертикальну (відносини «особа — держава»), так і горизонтальну (взаємовідносини між приватними суб'єктами) пряму дію.

Частина друга статті 57 Основного Закону України конкретизує цю гарантію, однак уже у вимірі публічного права, тобто вона має вертикальну дію. Її дія охоплює закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, — ті форми нормотворення, що походять від держави чи органів публічної влади. Цей припис Конституції України покладає на державу конституційний обов'язок забезпечити доведення до відома населення усіх актів загального застосування, які впливають на правовий статус людини. Йдеться про обов'язкову умову легітимності нормативного регулювання: лише належним чином оприлюднений акт може породжувати правові наслідки. Логіка конституцієдавця тут прозора: стаття 57 Основного Закону України розміщена у розділі II Конституції України, присвяченому правам і свободам, і спрямована саме на ті норми, які стосуються прав особи.

Приписи статті 57 Конституції України містять два окремі, але взаємопов'язані права: 1) право знати свої права і обов'язки; 2) право бути поінформованим про зміни у таких правах і обов'язках.

Перше право є ширшим за сферою своєї дії, адже стосується прав і обов'язків як в публічній, так і в приватній сферах. Воно вимагає від держави запровадження такого законодавства для регулювання приватно-правових відносин, яке б забезпечувало обізнаність, а отже, і автономію волі кожної особи. Друге право застосовується виключно у публічно-правовій площині, зокрема *vis-à-vis* держави і державних органів.

Однак між першою та другою частинами статті 57 Конституції України є ще одна важлива відмінність. Частина перша статті 57 Конституції України є нейтральною щодо форми, в якій втілюється той чи інший правовий припис: визначальним є не форма, а соціальна функція тексту — якщо він встановлює загальні правила або норми, обов'язкові для особи через належність до певного кола осіб, чи приписи, безпосередньо адресовані такій особі (індивідуальні акти), — такий текст набуває значення права у розумінні частини першої статті 57 Основного Закону України. Натомість частина друга статті 57 Конституції України охоплює лише «закони та інші нормативно-правові акти», тобто акти, що встановлюють загальні правила поведінки, спрямовані на неодноразове застосування (абзац перший пункту 6 мотивувальної частини Рішення Суду від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001).

Завершує цей механізм частина третя статті 57 Конституції України, яка встановлює наслідки недотримання попередньої вимоги. Вона закріплює принципову презумпцію: закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, але не були доведені до відома населення у встановленому порядку, є нечинними. Отже, оприлюднення стає конституційною умовою чинності норми.

Власне такою логікою і послуговувався Суд, приймаючи Рішення. При цьому Суд наголосив на системній єдності приписів Конституції України: набрання чинності нормативним актом не може передувати його ухваленню та оприлюдненню, інакше порушується баланс правової визначеності та довіри особи до права.

1.3. Частини друга і третя статті 57 Конституції України: право бути поінформованим

Частина друга статті 57 Конституції України, за якою «закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом», встановлює конституційний обов'язок держави забезпечити належне інформування населення про зміст нормативно-правових приписів, набрання чи втрату ними чинності. Цей припис ад-

ресовано, зокрема, законодавцеві (щодо законів) та органам державної влади (щодо інших нормативно-правових актів), які визначають права і обов'язки громадян.

Припис частини другої статті 57 Конституції України має чітко окреслену сферу дії. Він спрямований виключно на ті правові акти, які за своїми характеристиками є *ejusdem generis* (аналогічними) законам. Це впливає з самого формулювання норми: вона говорить про закони, нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, та їх доведення до відома населення. Така конструкція означає, що під дію цього припису Конституції України підпадають лише ті акти, які (1) мають ознаки загальності, невизначеності дії у часі та здатності застосовуватися неодноразово та (2) визначають права і обов'язки громадян.

Інакше кажучи, Конституція України має на увазі ті форми правотворення, які (1) походять від органів публічної влади; (2) стосуються правового статусу особи та (3) застосовуються до невизначеного кола осіб. Тобто йдеться про акти, які є *ejusdem generis* із законами, а саме про акти органів публічної влади, що містять норми загального застосування.

Оскільки припис частини другої статті 57 Конституції України стосується виключно законів та інших нормативно-правових актів *ejusdem generis* із законами, він не поширюється на форми права, що не походять від держави чи органів публічної влади, або акти, що не є нормативно-правовими.

Тлумачення, за яким вимога частини другої статті 57 Конституції України поширюється на будь-які нормативно-правові акти безвідносно до їхнього характеру чи суб'єкту прийняття, призводить до абсурдних наслідків. Доведення до відома населення мали б потребувати навіть правила поселення у конкретному готелі чи інструкції з пожежної безпеки на віддаленому підприємстві, про існування якого ми можемо з вами не здогадуватися. Таке розуміння вимоги частини другої статті 57 Конституції України створило б інформаційний хаос, у якому, власне, зміст і значення нормативних актів загального застосування розчинилися б серед масиву повідомлень, що не стосуються прав і обов'язків громадян, а отже, суперечило б вимозі частини першої статті 57 Конституції України, адже право особи бути обізнаним з правовою реальністю було б ілюзорним і позбавленим ефективності за умов такого інформаційного хаосу.

Саме уникнення таких наслідків і зумовлює висновок, що дія частини другої статті 57 Конституції України обмежується актами *ejusdem generis* із законами, тобто тими актами органів публічної влади, які за своїм характером установлюють загальні правила поведінки.

Частина третя статті 57 Конституції України, відповідно до якої «закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними», встановлює конституційні наслідки порушення припису частини другої статті 57 Конституції України, а саме нечинність актів, які не були належним чином доведені до відома населення. Цей припис також відсилає до законодавчого регулювання порядку оприлюднення, що означає потребу в чітко визначених процедурах публікації на рівні закону.

Частини друга і третя статті 57 Конституції України мають засадниче значення для функціонування всієї правової системи держави, оскільки встановлюють конституційні умови виникнення, існування та припинення юридичної дії норми права загального застосування, яка походить від держави. Її приписами визначається: 1) коли і за яких умов норма права може вважатися такою, що породжує правові наслідки (тобто є чинною); 2) як має бути забезпечена публічність і доступність нормативного регулювання для всіх осіб, на яких поширюється дія Конституції України; 3) які на-

слідки настають у разі недотримання цих умов, зокрема презумпція нечинності такого акта.

Частини друга і третя статті 57 Конституції України визначають формально-матеріальну природу юридичної норми загального застосування, тобто те, що: права норма як зобов'язальний регулятор виникає лише тоді, коли вона є не лише прийнятою, а й належним чином доведеною до відома населення; відсутність доступності, передбачуваності та оприлюднення означає, що така норма не входить до системи чинного права, а відповідний акт не набуває юридичної сили у частині, що визначає права і обов'язки громадян.

Таким чином, стаття 57 Конституції України визначає процедурні конституційні передумови легітимності правового акта, в якому постає норма загального застосування, адже не кожен акт, який формально ухвалений уповноваженим органом, стає чинним, а його норми — частиною правової системи України — лише у випадку дотримання встановленого законом порядку оприлюднення такий акт набуває чинності, а його норми стають частиною законодавства.

1.4. Стаття 57 Конституції України і акти органів адвокатського самоврядування

Конституційне питання у цій справі полягало, зокрема, у з'ясуванні того, чи поширюються приписи частини другої статті 57 Конституції України на органи адвокатського самоврядування і, якщо так, то чи відповідає припис частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вимогам статті 57 Конституції України.

З матеріалів конституційної скарги Плескача В'ячеслава Юрійовича також постає друге питання, на яке Суд мав відповісти — чи дотримуються органи адвокатського самоврядування, застосовуючи частину третю статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», вимог частини першої статті 57 Конституції України.

Адвокатура за своєю природою є недержавною самоврядною професією, а органи адвокатського самоврядування не є органами державної влади. Суд у Рішенні приділив питанню статусу адвокатури належну увагу. Суд також наголосив, що як недержавний самоврядний інститут, який об'єднує лише адвокатів України, органи адвокатського самоврядування не можуть ухвалювати рішення, що визначають права і обов'язки осіб, які не є адвокатами. З аналізу приписів Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вбачається, що рішення та інші акти органів адвокатського самоврядування встановлюють професійну діяльність адвокатів та не визначають їхніх прав і обов'язків у розумінні частини другої статті 57 Конституції України.

Отже, Суд, на мою думку, цілком справедливо і обґрунтовано виснував, що з огляду на мету створення, завдання та повноваження органів адвокатського самоврядування рішення, які ці органи ухвалюють, регулюють вузьку ділянку професійних відносин та визначають повноваження, професійні права та обов'язки адвокатів. Дія їх рішень обмежується визначенням і професійно обумовленим колом осіб — суб'єктами адвокатської діяльності, які добровільно обрали професію адвоката та підпорядковуються самоврядним механізмам її регулювання.

Однак, на моє переконання, Суд мав би дослідити ще один вимір конституційної проблематики, адже поширення вимог частини другої статті 57 Конституції України на акти органів адвокатського самоврядування суперечило б статусу адвокатури як саморегульованої професії та становило б втручання у її автономію і незалежність. Адже адвокатура здійснює нормотворчу діяльність у власній професійній сфері,

а її рішення адресовані виключно членам цієї спільноти; вимога доведення таких актів до відома всього населення перетворила б внутрішнє професійне регулювання на різновид державного нормотворення, що прямо несумісне з принципом самоврядності адвокатури.

Вимога поширення частини другої статті 57 Конституції України на акти органів адвокатського самоврядування фактично створила б для держави додаткові важелі впливу на внутрішню діяльність адвокатури. Адже реалізація припису про обов'язкове «доведення до відома населення» невідворотно передбачає механізм офіційного оприлюднення, який перебуває під контролем держави. У такому разі внутрішні рішення адвокатури залежали б від волі держави у питанні набрання ними чинності: починаючи від процедури державної реєстрації актів органів адвокатського самоврядування, закінчуючи процедурою оприлюднення в офіційних виданнях. Держава отримала б де-факто інструменти контролю над змістом та часом дії актів адвокатського самоврядування.

Підсумовуючи, частини друга і третя статті 57 Конституції України не застосовні до актів органів адвокатського самоврядування. Однак такий висновок є неправильним щодо приписів частини першої статті 57 Основного Закону України.

Як зазначалося вище, формула «гарантується право» в частині першій статті 57 Конституції України означає не лише декларативне визнання певного інтересу чи очікування, а саме конституційне визнання права, що має пряму дію і може бути безпосередньо застосоване при вирішенні правових спорів. Таке право охоплює як матеріальні (зміст прав і обов'язків), так і процедурні (можливість доступу до інформації) аспекти правового статусу особи.

Це право належить «кожному», тобто є універсальним і не залежить від громадянства, професії, віку, раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак. Його дія поширюється на всю сферу правового регулювання, що має значення для особи, включаючи спеціальні галузі правового регулювання (наприклад, адміністративне, дисциплінарне, професійне тощо).

Зважаючи на викладене, припис частини першої статті 57 Конституції України зобов'язує і органи адвокатського самоврядування. Тому гарантія права знати свої права і обов'язки покладає на органи адвокатського самоврядування подвійний обов'язок:

— негативний — утримуватися від створення норм, які є таємними, непрозорими або незрозумілими;

— позитивний — забезпечити дієві механізми оприлюднення, правової освіти, публічності та передбачуваності норм.

Тому, реалізуючи свої повноваження, органи адвокатського самоврядування повинні діяти у спосіб, що відповідає вимогам частини першої статті 57 Конституції України. Це означає, що хоча адвокатура є незалежною та саморегульованою професією, її рішення і правила не можуть існувати поза конституційною гарантією права кожного знати свої права і обов'язки. Отже, коли органи адвокатського самоврядування ухвалюють рішення, вони зобов'язані забезпечити таку їх публічність і доступність, аби кожен адвокат мав реальну можливість бути обізнаним про їхній зміст. Частина перша статті 57 Конституції України встановлює для адвокатури своєрідний стандарт доброчесного урядування: будь-які правила, що впливають на права і обов'язки членів професії або визначають їхню поведінку, повинні бути доведені до відома у спосіб, який робить їх доступними, зрозумілими та передбачуваними.

Знову ж таки у цій справі йдеться зовсім не про рішення правління об'єднання співвласників багатоквартирного будинку чи зборів гаражного кооперативу. І законодавець, ухвалюючи закон про адвокатуру, і Суд, оцінюючи його приписи, добре усвідомлювали, що адвокатська професія об'єднує юристів високої кваліфікації, від яких очікується дотримання високих стандартів професійності, в тому числі у веденні власних справ самоврядування. Проблеми функціонування адвокатського самоврядування не можуть бути підставою для підризу автономії та незалежності всієї професії. Вони і є ключовими гарантіями її здатності виконувати публічну місію захисту людських прав і свобод.

Саме тому Суд виснував, що «реалізуючи ці повноваження, органи адвокатського самоврядування повинні діяти у спосіб, що відповідає конституційним вимогам, зокрема частин другої та третьої статті 57 Основного Закону України» (абзац другий підпункту 5.9 пункту 5 мотивувальної частини Рішення), вказавши, по суті, що вони мають орієнтуватися на стандарти доступності, публічності та передбачуваності, обов'язкові для нормативно-правових актів органів публічної влади. Адже саме так можна забезпечити легітимність професійного регулювання, довіру до нього і захист прав адвокатів.

2. Принцип узгодженого (конформного) тлумачення

У Рішенні Суд виснував, що «можливість неоднозначного тлумачення норми закону, що є предметом конституційного контролю, не є достатньою підставою для визнання її неконституційною, якщо ця норма допускає конституційно узгоджене (конформне) тлумачення, що забезпечує її розуміння та застосування у спосіб, сумісний із приписами Основного Закону України» (абзац перший підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення). У таких випадках Суд не скасовує норму, а натомість надає їй конституційно-конформного тлумачення, тобто такого, що забезпечує її застосування у спосіб, сумісний із положеннями Основного Закону України.

Суддя В.В. Лемак назвав конституційно-конформне тлумачення «азбукою конституційного судочинства» (Окрема думка судді Суду Лемака В.В. стосовно Рішення Суду від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020). Дійсно ця доктрина («*réserve d'interprétation*» у французькому конституційному праві¹ або «*verfassungskonforme Auslegung*» в практиці Федерального Конституційного Суду ФРН) полягає в тому, що орган конституційної юрисдикції встановлює обов'язкове тлумачення законодавчого припису, яке, на його думку, відповідає конституційним вимогам і таким чином убезпечує від визнання неконституційним.

Федеральний Конституційний Суд ФРН так пояснив застосування цієї доктрини:

«Вимога конституційного тлумачення закону (*verfassungskonformer Gesetzesauslegung*) полягає в тому, що серед кількох можливих інтерпретацій, деякі з яких ведуть до неконституційного результату, а деякі — до конституційного, перевага повинна надаватися тій, яка узгоджується з Основним Законом (пор. BVerfGE 32, 373 <383 f.>; усталена практика). Тому норма може бути визнана неконституційною лише у випадку, якщо жодне тлумачення не є можливим відповідно до визнаних принципів інтерпретації та узгодженим із Конституцією. Якщо ж буквальне формулювання, історія прий-

¹ Так, згідно з даними порталу QPC3600 — Portail de la Question Prioritaire de Constitutionnalité, у період з 2020 до грудня 2024 року Конституційна Рада Франції ухвалила 526 рішень в рамках процедури пріоритетного питання конституційності, в яких визнала конституційність оспорюваних приписів. У 109 з них вона застосувала доктрину конституційно-конформного тлумачення. Bilan statistique — Mise à jour du 31 décembre 2024. URL: <https://qpc360.conseil-constitutionnel.fr/bilan-statistique>.

няття закону, загальний контекст відповідних приписів, а також їх зміст і мета дозволяють кілька тлумачень, одне з яких веде до конституційного результату, то саме таке тлумачення є обов'язковим» (Beschluss vom 19. September 2007 — 2 BvF 3/02, BVerfGE 119, 247).

Іншими словами, пріоритет має надаватися такому тлумаченню норми, яке зберігає її чинність у конституційно допустимому сенсі; отже, визнання неконституційності є крайнім засобом (*ultima ratio*), що має бути застосований лише тоді, коли жоден інший спосіб узгодження норми з конституцією не є можливим. Якщо норма допускає кілька інтерпретацій, конституційний суд зобов'язаний обрати ту, яка узгоджується з конституцією, і таке тлумачення, сформульоване конституційним судом, є обов'язковим для всіх суб'єктів правозастосування і підлягає неухильному дотриманню у процесі реалізації та застосування відповідного закону.

Конформне тлумачення можливе лише тоді, коли текст норми, її історія, системний контекст та мета допускають різні варіанти розуміння. Конституційний суд не може створювати нову норму або нехтувати волею законодавця. Як підкреслив Федеральний Конституційний Суд ФРН у цитованому вище рішенні:

«Навіть шляхом конституційного тлумачення, однак, не може бути переозначено нормативний зміст припису (пор. BVerfGE 8, 71 <78 f.>). Отже, тлумачення, за допомогою якого уникається визнання норми недійсною, має бути таким, що допускається відповідно до визнаних принципів інтерпретації (BVerfGE 69, 1 <55>). Межі конституційного тлумачення, таким чином, у принципі впливають із належного використання визнаних методів тлумачення. Повага до законодавчої влади (стаття 20.2 Основного Закону) вимагає, щоб у межах Конституції максимально зберігався зміст, якого прагнув законодавець. Це, отже, вимагає конституційного тлумачення положення, яке спирається на його словесне формулювання та забезпечує досягнення фундаментальної мети законодавця (BVerfGE 86, 288 <320>). Тлумачення не повинно призводити до того, що законодавча мета буде істотно втрачена або викривлена (пор. BVerfGE 8, 28 <34>; 54, 277 <299 f.>; з подальшими посиланнями)» (*там само*).

Узгоджене (конформне) тлумачення закону має свої межі. Воно можливе, якщо текстуальне формулювання, історія прийняття, системний контекст і мета норми допускають різні варіанти розуміння. У такому разі конституційний суд зобов'язаний надати перевагу інтерпретації, яка узгоджується з конституцією. Водночас конституційне тлумачення не може перетворюватися на переозначення нормативного змісту положення чи фактичне нормотворення конституційного суду. Повага до законодавчої влади, гарантована принципом поділу влади, вимагає максимально зберігати зміст і мету, закладені законодавцем, доки вони не суперечать конституції.

Отже, Суд у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статі 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначив таке узгоджене (конформне) тлумачення цього оспорюваного припису:

— органи адвокатського самоврядування можуть ухвалювати як індивідуальні, так і нормативні акти, але останні діють лише у межах адвокатської професійної спільноти. Індивідуальні акти набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений такими актами;

— вимога частини першої статті 57 Конституції України («кожному гарантується право знати свої права і обов'язки») поширюється і на органи адвокатського самоврядування; вимоги частин другої та третьої статті 57 Конституції України до актів органів адвокатського самоврядування не застосовуються, однак, оскільки органи

адвокатського самоврядування мають забезпечити гласність своєї діяльності, зокрема відкритість та доступність ухвалених ними рішень, що є обов'язковими до виконання всіма адвокатами, вони повинні діяти у спосіб, що відповідає конституційним вимогам, зокрема частин другої та третьої статті 57 Основного Закону України;

— дата набрання чинності рішенням, яке є нормативним актом, не може передувати дню його ухвалення та оприлюднення. Законодавець надав органу адвокатського самоврядування право встановлювати пізніший строк набрання чинності рішенням (*vacatio legis*), аби адвокати могли пристосуватися до нового регулювання.

Отже, оспорюваний припис частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є конституційною лише за умови, що її формулювання «з дня їх прийняття» у випадках нормативних актів розуміється як момент після ухвалення і належного оприлюднення.

3. Принцип системної єдності приписів конституції

Принцип системної єдності приписів конституції означає, що конституція має тлумачитися як цілісний, внутрішньо узгоджений акт, де всі норми взаємодоповнюють одна одну і спільно виражають фундаментальні цінності. Жодна норма не може тлумачитися ізольовано, без урахування інших положень основного закону. Іншими словами, конституція — це єдина і цілісна система, де кожна норма має значення лише у взаємозв'язку з іншими приписами. Саме тому, коли постає колізія чи неоднозначність у застосуванні конституційної норми, слід виходити з презумпції відсутності суперечностей у конституції та шукати гармонійного узгодження її норм.

У підґрунті цього підходу лежить ідея єдності конституційних цінностей. «Велика триада» сучасного конституціоналізму (гідність — рівність — свобода), справедливість, демократія та правовладдя (верховенство права) формують цілісний каркас, який надає конституції внутрішньої узгодженості й цілісності. Вони з'єднують різні приписи у гармонійне ціле та визначають напрямок їхнього тлумачення й застосування.

В одному з найперших своїх рішень Федеральний Конституційний Суд ФРН зазначив:

«Окреме конституційне положення не може розглядатися як ізольований припис і тлумачитися самостійно. Конституція має внутрішню єдність, і значення будь-якої її частини пов'язане зі змістом інших положень. Узята в цілому, Конституція відображає певні загальні принципи та фундаментальні рішення, яким підпорядковуються окремі положення» (BVerfGE 1, 14 — *Südweststaat*).

Таким чином, принцип системної єдності приписів конституції перетворює її з набору окремих норм на внутрішню єдину, живу систему, здатну забезпечувати баланс прав і обов'язків у демократичному суспільстві.

Отже, із самої природи конституції як установчого акта політичної спільноти постають такі її характеристики, як єдність і неподільність, а її норми не можуть тлумачитися ізольовано. У разі колізій застосовується гармонізація через балансування. Для ілюстрації такого підходу можна навести позицію Федерального Конституційного Суду ФРН щодо принципу практичної узгодженості (*Grundsatz der praktischen Konkordanz*):

«Кожному з конституційних інтересів слід надавати дію настільки, наскільки це можливо, забезпечуючи тим самим їх оптимальну ефективність. ... Навіть за принципом єдності Конституції, що спрямовує конституційне тлумачення, необхідно уникати підходу, який однобічно надає перевагу чи відкидає окремі цінності й принципи на користь інших. Тлумачення, що обмежує основні права вже на рівні визначення сфери їх

захисту, без проведення тесту на пропорційність, можливе лише тоді, коли таке обмеження чітко випливає з Основного Закону» (BVerfGE 148, 296).

Конституція — не мозаїка ізольованих приписів. З нормативної точки зору єдність конституції означає, що з кожним її правовим приписом фактично застосовується вся система норм. Це зумовлює особливий методологічний підхід: застосовуючи окрему норму, правозастосувач має враховувати обмеженість та неповноту її текстуального формулювання. Лише у системному зв'язку можна визначити справжній обсяг дії конкретного припису через з'ясування його спеціальної мети. Отже, осмислене застосування норм конституції вимагає гармонізуючого тлумачення норм у їхній взаємодії.

Застосування принципу системної єдності приписів конституції у Рішенні свідчить про формування послідовної доктрини конституційного тлумачення. Такий підхід забезпечив не тільки збереження дії норми закону, але й надав їй змісту, узгодженого з конституційною гарантією права знати свої права і обов'язки: Суд вказав, що дотримання вимог частини першої статті 57 Конституції України вимагає від органів адвокатського самоврядування зважати на приписи частин другої та третьої цієї норми, які хоча і не застосовуються до актів цих органів, але разом з тим визначають спосіб, що відповідає конституційним вимогам.

Принцип системної єдності надає частині першій статті 57 Конституції України, яка має пряму дію, особливого значення, адже право кожного знати свої права і обов'язки не може тлумачитися ізольовано, таке тлумачення має здійснюватися у взаємозв'язку з правовладдям (верховенством права), принципом правової визначеності та гарантіями доступності й передбачуваності права. Це зобов'язує тлумачити та застосовувати норми законодавства, зокрема частину третю статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у такий спосіб, щоб зберігалася автономія адвокатського самоврядування, але водночас гарантувалося реальне і своєчасне доведення нормативних приписів до відома адвокатів.

Замість висновків

Конституційна гарантія незалежності адвокатури не звільняє її від конституційних стандартів прозорості, а право знати свої права й обов'язки не втрачає сили навіть у межах професійної спільноти.

У Рішенні Суд виснував, що право знати свої права й обов'язки, гарантоване статтею 57 Конституції України, поширюється на всі сфери правового життя — навіть там, де діє незалежне адвокатське самоврядування. Незалежність професії не може існувати без прозорості її правил, а конформне тлумачення закону можливе лише у світлі системної єдності Конституції України. У цій єдності Суд віднайшов баланс між самоврядністю адвокатської професії та правовою визначеністю.

Прозорість і доступність права — це умова його реального існування. Лише тоді, коли норма відкрита для адресата, вона набуває сили. Адже право, приховане від людини, перестає бути правом і стає лише тінню влади.

Суддя
Конституційного Суду України

Олександр ВОДЯННИКОВ

ОКРЕМА ДУМКА

**судді Конституційного Суду України Василя Лемака
стосовно Рішення Конституційного Суду України
від 10 вересня 2025 року № 4-р(II)/2025 у справі
за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини третьої статті 57 Закону України
«Про адвокатуру та адвокатську діяльність»
(щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування)**

Другий сенат Конституційного Суду України 10 вересня 2025 року ухвалив Рішення № 4-р(II)/2025 у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування) (далі — Рішення). Рішенням Конституційний Суд України (далі — Суд) визнав такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), частину третю статті 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI (далі — Закон).

На підставі статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за потрібне викласти окрему думку стосовно Рішення.

I. Проблема постправди в конституційному праві

1. На жаль, я не можу погодитися з Рішенням, хоча вважаю його ухвалення винахідливим, а саме Рішення навіть трохи зворушливим. Окрема думка судді Суду для мене — це не рефлексії з приводу конкретного рішення Суду і, тим більше, не судження на всі теми юриспруденції, а сподівання, що викладені, зокрема, тут мої власні позиції стануть аргументами для чергового рішення Суду завтра або післязавтра.

2. Однак є ще дещо. Я хочу, щоби суспільство і, передусім, правнича спільнота усвідомили, що кожне рішення Суду — наслідок бурхливих дискусій суддів Суду на закритих засіданнях. Саме в цих дискусіях йде формування сучасного конституційного права України. Все дуже непросто. Сьогодні важливо для судді витримати тиск двох альтернатив — очікування від Суду рішень (в умовах серйозного некомплекту складу Суду) та потреби в обґрунтованих рішеннях Суду для захисту Конституції України. Тому й намагаюся викладати окрему думку як засіб чесного діалогу з українськими правниками.

3. Веду до того, що **не сприймаю постправди в конституційному праві, особливо в конституційних міркуваннях у судових рішеннях, коли факти й конституційні аргументи є менш значимими, ніж апелювання до особистих переконань чи емоцій.**

Не може так бути, що мотивувальна частина Рішення містить одні тези, а резолютивна — дещо інші, у мотивувальній частині йдеться про важливість ролі адвокатури й кожного адвоката у правосудді й верховенстві права, підкреслюється, що на адвоката поширені всі конституційні права й гарантії, а в резолютивній — визнано «конституційним» оспорований припис Закону, саме той припис, який позбавляє кожного адвоката права «знати свої права і обов'язки», тобто його права на незастосування до нього нормативних актів, які належно не доведені до нього і з якими він не мав можливості ознайомитися.

4. Гарантії статті 57 Конституції України, отже, поширені на будівельника, на нотаріуса, поширені на всіх, окрім адвокатів, якщо читати резолютивну частину Рішення. А якщо читати мотивувальну, то чого там лише немає, дещо протилежного за змістом. Наприклад, Суд стверджує в Рішенні доволі пафосно щодо статті 57 Конституції України (не повірите): «Право знати свої права й обов'язки має кожен, тобто це право є універсальним і не залежить від професії чи статусу особи» (абзац четвертий підпункту 5.8 пункту 5 мотивувальної частини). Питання лише в тому, як це все узгоджене між собою?!

5. Один із колег в окремій (збіжній) думці, доволі системній, розвиває аргументи Рішення Суду такими словами: «У Рішенні Суд виснував, що право знати свої права й обов'язки, гарантоване статтею 57 Конституції України, поширюється на всі сфери правового життя — навіть там, де діє незалежне адвокатське самоврядування» [Окрема (збіжна) думка судді Суду Олександра Водянікова щодо Рішення]. Так і є, колего. Браво! Проте резолютивна частина Рішення містить щось прямо протилежне.

У цьому ж руслі сприймаю й коротку назву справи, яка складається з таких слів — «щодо оприлюднення актів органів адвокатського самоврядування», хоча з огляду на резолютивну частину Рішення правильніше було б коротку назву справи сформулювати так: **«щодо законодавчого дозволу на неоприлюднення актів адвокатського самоврядування»**. Якщо серйозно, коли йдеться про захист Конституції України, виключно раціональні мотиви й конституційні аргументи мають бути підґрунтям рішень Суду.

«Щеплення» від подібних підходів я вбачаю в різкому посиленні методології обґрунтування рішень Суду.

II. Що є фавулою справи?

6. Суд у цій справі мав відповісти на ключове питання: чи поширено вимоги статті 57 Конституції України (право знати свої права і обов'язки) на адвокатів, яким адресовані акти органів адвокатського самоврядування у зв'язку з оспорюваним приписом Закону — «рішення органів адвокатського самоврядування набувають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений рішеннями» (частина третя статті 57 Закону). Ясно, що для цього Суд мав системно витлумачити статтю 57 Основного Закону України (як суб'єктивне право і як об'єктивну конституційну цінність) у взаємозв'язку з принципом верховенства права, зокрема з'ясувати феномен «прав і обов'язків», далі — витлумачити оспорюваний припис права у Законі і врешті дати відповідь.

7. Суд дав відповідь, однак сформулював її так: **гарантії статті 57 Конституції України не поширюються на законодавче регулювання щодо порядку набрання чинності рішеннями органів адвокатського самоврядування**, хоча серед останніх («рішень»), крім індивідуальних, є й акти нормативного характеру.

Стаття 57 Конституції України не лише визнає право кожного «знати свої права і обов'язки» (частина перша), а й зобов'язує державу забезпечити таке регулювання, яке гарантує, що «закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом» (частина друга). Більше того, у зазначеній статті Конституції України встановлено, що «закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними» (частина третя).

Однак давайте розбиратися по порядку, крок за кроком.

III. Що є «право»?

8. На перший погляд, може скластися думка, «до чого тут взагалі розуміння права?», яке є ніби суцього філософським питанням у такому практичному сенсі, яким переповнено розв'язання справи в конституційному судочинстві. Однак це не так, бо саме позитивістська відповідь Суду на це запитання спричинила виникнення головних методологічних проблем Рішення.

9. Нагадаю, що суть правового позитивізму чітко виразив Дж. Остін (1790–1859 pp.) у формулі про те, що закони — це накази, видані вищим (сувереном) політично-підлеглим (підданим) під загрозою санкцій за їх невиконання. Тобто право — це правила, що йдуть від суверенної влади. Ба навіть через два століття, у наші дні, модерний (модифікований) позитивізм, з-поміж іншого, охоплює те, що: а) створення або ідентифікація правових правил чи норм ґрунтується на «джерелах», тобто головним чином на формі, а не на змісті правила; б) позитивне право є основним або виключним об'єктом юридичної науки чи практики, а слово «позитивне» визначається або як продукт людської творчості через людські вольові акти, посилаючись на латинське слово *positus*, або як відповідь на емпірично задані («*positive*») соціальні факти та реальність права [Legal Positivism. Jörg Kammerhofer. The Max Planck Encyclopedia of Public International Law (OUP Oxford 2012) vol. VI, 785–97].

10. Відштовхуючись від державо-центричного розуміння права, Суд у цій справі невірно виявив саме розуміння права як суспільного феномену, зробивши висновок, **що в оспорюваному приписі Закону** («рішення органів адвокатського самоврядування набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений рішеннями») **йдеться загалом не про право як обов'язковий стандарт поведінки суб'єктів**.

Суд зробив це у Рішенні такими словами:

«З аналізу приписів Закону вбачається, що рішення та інші акти органів адвокатського самоврядування застосовні лише щодо визначеного і професійно обумовленого кола осіб — адвокатів, які добровільно обрали професію правника та статус адвоката й, як наслідок, мають підпорядковуватись самоврядним механізмам регулювання адвокатської діяльності. Рішення та інші акти органів адвокатського самоврядування вносять професійну діяльність адвокатів та **не визначають їхніх прав і обов'язків** у розумінні частин другої та третьої статті 57 Конституції України та інших її приписів» (абзац третій підпункту 4.8 пункту 4 мотивувальної частини) (виділення автора).

Наведена юридична позиція Суду, яка є «ядром» аргументаційного ряду Рішення, містить низку помилок, які треба перерахувати.

11. Перше. Стаття 57 Конституції України, на думку Суду, не стосується законодавця, якщо той має намір урегулювати у законі порядок набрання чинності актами органів адвокатського самоврядування. Мовляв, якщо предмет законодавчого регулювання не стосується актів, які ухвалюють органи публічної влади (держава), то й дотримання конституційної вимоги не є обов'язковим. У цій помилковій тезі найбільший прояв має позитивістський дух сприйняття права й, зокрема, головного джерела права — Конституції України. На думку Суду, рішення (акти), які не мають походження від держави (публічної влади), взагалі не є правом.

12. У зв'язку з цим дещо проясню:

а) ясно, що навіть буквальне (граматичне) розуміння статті 57 Конституції України не дозволяє дійти висновку про її вибіркове поширення (чи непоширення). Слово і словосполучення «кожен» і «свої права і обов'язки» у частині першій статті 57 Конституції України дозволяють пересічному громадянину зі звичайною освітою (навіть без словника української мови) зрозуміти їх значення і, зокрема, те, кому адресований цей

конституційний припис. Він адресований усім органам публічної влади (державі) у всіх випадках, коли вони що-небудь нормативно регулюють через механізм запровадження прав і обов'язків. Зокрема, цей конституційний припис адресований і парламенту, коли він приступає до делегування нормативного регулювання на нижчий рівень;

б) у частинах другій і третій статті 57 Конституції України чітко встановлено «інституційний обов'язок держави забезпечити доступність нормативних приписів, що їх визначають», що визнав і Суд в абзаці другому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення. Тож як можливо після такого «визнання» дійти висновку про те, що цей конституційний обов'язок держави не стосується законодавця у ситуації регулювання ним порядку набрання чинності актами органів адвокатського самоврядування?!

13. Зазначений інституційний обов'язок, виявляючи роль Конституції України як **чинника обмеження держави**, встановлює й заборону на певні дії держави, зокрема на спроби держави дозволити у законах щодо актів, якими нормативно регулюється поведінка суб'єктів, тобто змінюється їх статус в аспекті динаміки прав і обов'язків, «набрання чинності» ними без доведення до відома кожного.

Цю думку, до речі, підмітив у своєму висновку й Міністр юстиції України, зазначивши стосовно оспорюваних приписів Закону, що парламент як суб'єкт правотворчої діяльності «під час видання обов'язкових правил не може виходити за межі встановлених <...> вимог щодо прийняття та дії нормативно-правових актів, зокрема, доведення нормативно-правового акта до відома населення та набрання ним чинності, зворотної дії у часі, оскільки **держави не може передати більше повноважень, ніж має сама**» (підпункт 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення) (виділення автора).

14. Друге. Сприйняття права як продукту діяльності публічної влади, тобто зведення його до «законодавства», і на цій підставі твердження, що акти органів адвокатури не є правовим регулятором з відповідними наслідками, є неприйнятним з огляду на дискурс ХХІ століття. Справді, в конституційній юриспруденції багатьох іноземних судів сьогодні ставлення до правового позитивізму є негативним.

Візьмемо практику Федерального Конституційного Суду Німеччини, який, наприклад, у рішенні від 24 жовтня 1996 року (справа про стрільців) зазначив: «Обґрунтування, яке просто надає перевагу застосуванню заборони на перетин кордону над правом особи на життя, є нікчемним, оскільки воно явно та неприпустимо порушує права людини, захищені міжнародним правом. Порушення має таку вагу, що порушує правові переконання, спільні для всіх народів, які стосуються цінності та гідності людини. У такому випадку позитивне право має поступитися місцем справедливості» (*BVerfG, Beschluss des Zweiten Senats vom 24. Oktober 1996. 2 BvR 1851/94, Rn. 1–163*). Іншими словами, суди не могли сприйняти право як набір обов'язкових текстів, які видані державою, бо людські права — безпосередньо діюче право. Навіть оцінюючи конституціодавця в одному зі своїх ще ранніх рішень (18 грудня 1953 року), відкидаючи школу позитивізму в керівному принципі, за яким «норма конституції може бути недійсною, якщо вона абсолютно нестерпно ігнорує фундаментальні постулати справедливості, які є одними з основних рішень самої цієї конституції», Федеральний Конституційний Суд Німеччини наголосив: «Ідея про те, що конституціодавець може організувати все за своїм бажанням, буде означати **повернення до духовної точки нікчемного правового позитивізму**, який давно подоланий в юридичній науці та практиці... Навіть оригінальний творець конституції не обов'язково позбавлений небезпеки перевищення крайніх меж справедливості» (*BVerfGE 3, 225 — Gleichberechtigung. <21>*) (виділення автора).

До речі, в Основному Законі Німеччини (частина третя статті 1) щодо цього так і зазначено: «Наведені нижче основоположні права є зобов'язальними для законодавчої, виконавчої й судової влади як норми прямої дії».

15. Ще чіткіше щодо цього висловився Конституційний Суд Чеської Республіки у рішенні від 17 грудня 1997 року (справа про строки накладення Президентом Чеської Республіки вето на закони):

«Сучасна демократична писана конституція — це суспільний договір, за яким люди, що представляють конституційну владу (*pouvoir constituant*), об'єднуються в один політичний (державний) організм, закріплюючи зв'язок індивіда з цілим та системою владних (державних) інститутів. Документ, що інституціоналізує систему основних загальноприйнятих цінностей і формує механізм і процес формування легітимних владних рішень, не може існувати поза контекстом прийнятих суспільством цінностей, уявлень про справедливість, а також уявлень про значення, мету та спосіб функціонування демократичних інститутів. Іншими словами, вона не може функціонувати поза мінімальними цінностями та інституційним консенсусом. Для галузі права це приводить до висновку, що **джерелом права взагалі, як і джерелом конституційного права, навіть у системі писаного права, є також основні правові принципи та звичаї**.

Ця теза підтверджується не лише теоретичним аналізом, але передусім історією 20 століття, пов'язаною з існуванням тоталітарних держав. Механічне отождолення права з правовими текстами стало бажаним інструментом тоталітарної маніпуляції. Зокрема, це зробило судову систему слухняним і бездумним інструментом просування тоталітарної влади» (*Pl.ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997*) (виділення автора).

16. В аналізованому ж Рішенні з позитивістського (державо-центричного) розуміння права як суспільного регулятора впливає, звісно, й ігнорування Судом права (правового регулювання), яке запроваджують недержавні суб'єкти права, до яких належать, до речі, й органи адвокатського самоврядування.

Урешті, якщо чесно, в академічній доктрині, наприклад підручниках із загальної теорії права, з цього приводу вже й не дискутують. У підручнику «Загальна теорія права» (за ред. О. Петришина та ін. Харків: Вид-во «Право», 2020. С. 148–151) та інших подібних окремі параграфи так і названо — «Недержавні суб'єкти правового регулювання». У навчальних програмах для майбутніх юристів вже не є рідкістю ідеї правового плюралізму. Сучасний період є свідком взаємодії та взаємодоповнення державних та приватних регуляторних режимів з різних питань на всіх рівнях (див. *Tamanaha, Brian Z. Legal pluralism explained: history, theory, consequences / Brian Z. Tamanaha. New York, NY : Oxford University Press, 2021, pp. 1–2*).

Варто усвідомити, що нормативні акти — не лише накази керівників центральних органів виконавчої влади, рішення й розпорядження органів місцевого самоврядування, а й накази керівників комунальних підприємств чи установ, накази ректорів державних і приватних закладів вищої освіти, (навіть!) накази директорів приватних підприємств, як і акти великого масиву інших недержавних інституцій — все це «право» як обов'язковий регулятор поведінки людей. Хоча більшість із наведених суб'єктів не має стосунку до публічної влади. У цьому переліку — й акти нормативного характеру органів адвокатського самоврядування.

IV. Конституція України не сприймає правового позитивізму

17. Однак несприйняття правового позитивізму впливає не лише з тренду правового дискурсу XXI століття та жаклих уроків тиранічних режимів у XX столітті.

Можливо, з Конституції України випливає інше? Ні! **Наша Конституція є чудовим зразком повного заперечення правового позитивізму.** Конституція України є не просто текстом, вона є більш складним феноменом, який охоплює надпозитивне право, яке існує також і за межами тексту.

18. Зміст природного права втілено в багатьох нормативних конструкціях Конституції України, зокрема:

1) сам факт ухвалення Конституції України установчою владою від імені Українського народу на здійснення права на самовизначення (абзац третій преамбули). Це право народу на самовизначення існувало до моменту ухвалення Конституції України;

2) людські права, «на забезпечення» яких ухвалено Конституцію України, які так само існували до 28 червня 1996 року, пронизують увесь конституційний лад держави, відіграючи роль головного джерела права, що багаторазово підтверджено конституційним текстом. Уже в першому реченні частини другої статті 3 Конституції України встановлено: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Інакше кажучи, зміст діяльності держави чітко визначено людськими правами як безпосередньо діючим правом. Самі ж людські права, як визначив конституцієдавець, «не є вичерпними» у співвідношенні з тими з них, які закріплені текстом Конституції України (частина перша статті 22);

3) людські права, гарантовані Конституцією України, які визнані «невідчужуваними та непорушними» (друге речення статті 21), а також такими, що «не можуть бути скасовані» (частина друга статті 22), створюють захисне поле для людини, яке недосяжне для публічної влади (держави) і втручання до якого потребує обґрунтування державою виправданості такого втручання. Суд у своїх юридичних позиціях уже зазначав, що «свобода (вільність) людини *a priori* є визначальною та пріоритетною для шанування державою загалом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами», а сам Суд «керується тим, що конституційна презумпція людської свободи обумовлює доконечність потреби обґрунтування будь-якого істотного її обмеження з боку держави» [абзаци четвертий, п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Суду від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022];

4) хоча для належності прав і свобод людині в конституційному тексті не згадано момент її народження, такий висновок очевидно випливає з першого речення статті 21 Конституції України, де зазначено: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах» («усі люди» не мають різниці лише в одному — факті народження).

19. Мушу нагадати й те, що підхід в аналізованому Рішенні відрізняється від юридичної позиції Суду щодо розуміння права, яку було викладено ще в Рішенні Суду від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання), а саме:

«Одним з проявів верховенства права є те, що **право не обмежується лише законодавством як однією з його форм**, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи» (четверте, п'яте речення абзацу другого, перше речення абзацу третього підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини) (виділення автора).

Як впливає з наведеної юридичної позиції Суду, право не є тотожне закону, який має державне походження і який інколи може бути й несправедливим, зокрема обмежувати свободу й рівність особи. Натомість ознаками права в цьому аспекті є: 1) законодавство — лише одна з форм права, право включає й інші соціальні регулятори; 2) всі елементи права об'єднані якістю (ідеєю права), яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

V. Як методологічно хибно тлумачити Конституцію України?

20. Передусім скажу, що не слід недооцінювати значення людського права, гарантованого у статті 57 Конституції України. У Рішенні відчувається така ідея, що, мовляв, відповідні суб'єкти самостійно розберуться, як їм «доводити до відома» обов'язкові акти. Це не так. Слід виходити з того, що таємні акти в часи тоталітарних режимів завдали багато шкоди суспільству та людським правам. Також варто брати до уваги те, що конституцієдавець, діючи розумно й послідовно, до конституційного тексту зайвого не вносив, як і те, що не допустив прогалин у ньому. Однак Суд у Рішенні витлумачив статтю 57 Конституції України у спосіб, який не може бути підтриманий. Є декілька підстав для такого висновку.

21. Перше. Як уже було згадано, здійснюючи тлумачення Конституції України, Суд не може не розуміти, що її текстом не встановлено людські права, а навпаки — вона гарантує людські права. Це стосується й статті 57 Конституції України. Право будь-якої особи (кожного) на незастосування до неї неоприлюднених актів (власне «знати свої права і обов'язки») існувало б навіть за відсутності припису статті 57 Основного Закону України. У такому випадку Суд мав би його «вивести» безпосередньо з принципу верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України). У нашому ж випадку, коли конституцієдавець прямо гарантує таке людське право у приписах статті 57 Основного Закону України, **Суд мав просто застосувати ці приписи — як зробив би це будь-який місцевий суд, виходячи з «прямої дії» норм Конституції України, керуючись частиною третьою її статті 8.** У такому випадку «пряма дія» є простою і логічною, бо всі приписи цього сегменту конституційного тексту є придатними для цього. Вони викладені нормальною людською мовою — так званою «простою юридичною мовою». Суд не лише не зробив цього — він зробив протилежне.

22. Друге. Суд спробував витлумачити приписи статті 57 Конституції України ізольовано від єдиного ціннісного порядку, яким є Конституція України, порушуючи в такий спосіб органічний принцип єдності Конституції України.

Зайве й говорити, що єдність Конституції України — головний методологічний інструмент її розуміння. Рішенням Другого Сенату Федерального Конституційного Суду Німеччини від 23 жовтня 1951 року ідея «єдності конституції» увійшла до спадщини конституційної юриспруденції:

«Окреме конституційне положення не можна розглядати ізольовано та тлумачити виключно за його власною суттю. Воно існує в змістовному контексті з іншими положеннями конституції, які становлять внутрішню єдність. Певні конституційні принципи та фундаментальні рішення впливають із загального змісту конституції, якому підпорядковані окремі конституційні положення» (*Urteil des Zweiten Senats vom 23. Oktober 1951. BVerfGE 1, 14 — Südweststaat*).

23. Пізніше Федеральний Конституційний Суд Німеччини неодноразово акцентував на важливості такого підходу, зазначаючи: «Окремі статті Основного Закону повинні тлумачитися таким чином, щоб вони відповідали основоположним принципам Основного Закону, зокрема основоположним правам, та його системі цінностей [*BVerfGE*

1, 14 (32); 7, 198 (205)]. Найважливішим принципом тлумачення є єдність конституції як логіко-телеологічної конструкції, оскільки сутність конституції полягає в тому, щоб бути єдиним порядком політичного та соціального життя державної спільноти» (*Urteil des Ersten Senats vom 14. Dezember 1965 auf die mündliche Verhandlung vom 13. und 14. Juli 1965 BVerfGE 19, 206*).

24. З наведеного випливає, що кожен припис Конституції України має бути сприйнятий як такий, що сумісний з основоположними конституційними принципами, такими, зокрема, як поділ влади, верховенство права, повага до людських прав. Однак Суд не врахував навіть «сусідні» конституційні приписи, наприклад, вимоги статті 58 Основного Закону України, якою гарантовано те, що «закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи».

25. Зверніть увагу ще на абзац третій підпункту 5.10 пункту 5 мотивувальної частини Рішення, а саме: «немає переконливих та достатніх аргументів для визнання її такою, що порушує конституційні приписи». При цьому Суд загалом не згадує конституційні принципи й цінності, зображуючи, що Конституція України — це лише текст, а конституційний перегляд оспорюваного припису Закону під час конституційного судочинства зведений до перевірки двох текстів, покладених поруч на робочий стіл суддів Суду. Це геть не так.

26. Третє. **Найбільшою ж методологічною хибою у тлумаченні статті 57 Конституції України є те, що внаслідок такого тлумачення має місце порушення людських прав, гарантованих у цій статті.** Акцентую — Суд таким тлумаченням по суті заблокував дію людського права і об'єктивно існуючих гарантій статті 57 Конституції України для великого кола суб'єктів — понад 70 тисяч адвокатів, ще стільки ж або й більше їх помічників, клієнтів адвокатських послуг та багатьох інших категорій причетних громадян. Звертаю увагу — йдеться не просто про посягання й можливе обмеження людських прав, йдеться про таке посягання, яке є запереченням сутності права «знати свої права і обов'язки», а отже, не зазнавати застосовності щодо себе нормативних актів, які були б завчасно оприлюднені або доведені до відома в інший спосіб. Суд і раніше робив щось подібне доволі завуальовано, однак у цьому випадку так яскраво це сталося вперше.

27. Такий спосіб тлумачення виходить за природні межі тлумачення Конституції України, оскільки, по-перше, **внаслідок викладу юридичної позиції Суду людські права не можуть бути обмежені (тим більше — порушені), навпаки — суть Конституції України полягає якраз в обмеженні публічної влади, а не людських прав.** Для Суду, як і інших органів публічної влади, під час його діяльності імперативною є вимога Конституції України про те, що «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (третє речення частини другої статті 3). Утвердження і забезпечення людських прав, а не навпаки.

28. По-друге, межі людських прав і свобод можуть бути встановлені лише законом, більш того, саме Суд забезпечує конституційний контроль над законами, які здійснюють втручання до захисної сфери прав і свобод людини, та оцінює конституційну виправданість такого втручання.

Конституція України своїм текстом *expressis verbis*, як і офіційна конституційна доктрина, неодноразово акцентували, що лише закон (припис права) може стати підґрунтям такого втручання до людських прав, яке може бути кваліфіковане як обмеження або порушення цих прав. Зверну увагу на припис частини першої статті 19 Конституції України, за яким «правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до

яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством». Чи йдеться про «законодавство» в широкому розумінні, чи є потреба в законі України — парламентському акті, на чому справедливо акцентує Всеволод Речицький (див., напр.: Речицький В.В. Конституційне АБВ. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2016. С. 27], **однак йдеться про те, що обов'язок для людини як межу її свободи держава може встановити лише через припис права, а не через адміністративну чи судову практику (і навіть юридичні позиції Суду)**. Закон як засіб можливого обмеження людських прав згадано в Конституції України десятки разів, чого не скажеш про інші гіпотетичні засоби.

29. Лише закон (припис права) здатен виконати роль засобу втручання в людські права з шансом бути виправданим. Таких шансів немає у юридичних позицій Суду, принаймні з двох причин: 1) закон є легітимним втручанням, бо за ним (прямо чи непрямо) — воля народу; 2) лише закон здатен бути чітким, якісним, а отже — приступним для адресата. Цих ознак немає в юридичній позиції Суду, викладеної описово.

30. Четверте. Під час тлумачення статті 57 Конституції України Суд не врахував іще одного важливого аспекту, а саме — людське право, гарантоване цим конституційним приписом, **має горизонтальний ефект щодо суб'єктів**, тобто є безпосередньо діючим правом не лише у вертикальних відносинах (держава — громадянин), а й у відносинах між двома недержавними суб'єктами. У нашому випадку йдеться про органи адвокатського самоврядування, з одного боку, й адвокатів як індивідуальних осіб, з другого. Не треба нагадувати, що Конституція України, її ціннісний порядок «проникає» в усі сфери права, зокрема й до відносин недержавних організацій із членами, які їх утворюють. Приписи права, які врегульовують ці відносини, повинні тлумачитися відповідно до духу конституційних цінностей, їхнього «проникаючого ефекту». Одним із перших таку юридичну позицію висловив Федеральний Конституційний Суд Німеччини у рішенні від 15 січня 1958 року в справі *Lüth (BVerfGE 7, 198 — Lüth)*.

31. У Конституції України (якщо сприймати її з огляду на принцип «єдності конституції») прямо зазначено, що «не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» **є обов'язком кожного** (частина перша статті 68), а не лише держави. Недержавних організацій це також стосується. І Суд у Рішенні від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 наголошував, що свобода людини *a priori* є визначальною та пріоритетною для шанування не тільки державою, її органами, органами місцевого самоврядування, а й також «іншими суб'єктами» (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини). Тому резолютивна частина Рішення щодо оспорюваного припису Закону, яким дозволено відхід від зазначеного, мала бути іншою.

VI. Яка природа «рішень органів адвокатського самоврядування»

32. У Рішенні Суд визнав їх «неправом», тобто неправовими регуляторами, які хоч і обов'язкові для самих адвокатів, однак не заслуговують того, щоби порядок набрання ними чинності, визначений Законом, утілював вимоги статті 57 Конституції України.

Щоб системно з'ясувати природу цих актів, виокремлю декілька аспектів.

33. Перше. Зрозуміло, що серед рішень органів адвокатури є нормативні та індивідуальні. Суд навіть визнає це: «З огляду на наведене органи адвокатського самоврядування, зокрема Рада адвокатів України, можуть ухвалювати не лише індивідуальні, а й нормативні акти», правда, неточно визначивши останніх як «рішення, що встановлюють, змінюють або припиняють певні суспільні відносини, є строковими та можуть неодноразово застосовуватися» (підпункт 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення) (чому лише строкові?!).

Однак надалі Суд вдався до цікавих і послідовних міркувань щодо нормативних актів органів адвокатури, зазначаючи, що вони: 1) застосовні лише на коло адвокатів; 2) не визначають прав і обов'язків адвокатів у розумінні частин другої, третьої статті 57 Конституції України та інших її приписів. Мовляв, із першого випливає друге (абзац третій підпункту 4.8 пункту 4 мотивувальної частини Рішення). Навряд чи це логічно, однак річ не лише в логіці.

34. Ще раз, по порядку. Отже, Суд визнав, що рішення органів адвокатського самоврядування є обов'язковими для адвокатів. Це правильно. Однак постає питання: **якщо рішення адвокатського самоврядування є обов'язковими для адвокатів, то як же вони не є правом (застосовним джерелом права)?! Хіба можна припустити, що в державі, заснованій на верховенстві права, для адвоката (чи іншого суб'єкта) є щось обов'язкове за межами права?! Такий висновок дивний із багатьох точок зору.**

Візьмімо, наприклад, Правила адвокатської етики, ухвалені З'їздом адвокатів України (органом адвокатського самоврядування) 9 червня 2017 року. Закон визначає, що в разі «систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України» (пункт 4 частини другої статті 32) на адвоката може бути накладено дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю. Тобто за порушення певних правил, зазначених у рішенні органу адвокатського самоврядування, адвоката може бути притягнуто до юридичної (дисциплінарної) відповідальності. Хіба може адвокат бути притягнутий до юридичної відповідальності за порушення не права як обов'язкового регулятора, а чогось іншого? Риторично.

35. Глибоко хибним є й твердження Суду, що рішення органів самоврядування адвокатури «застосовні лише щодо визначеного і професійно обумовленого кола осіб — адвокатів». Це не так. По-перше, ці акти права нормативного характеру застосовні не лише до кола адвокатів, які зазначені в Єдиному реєстрі адвокатів України (хоча й сам Реєстр у постійній динаміці). Чіткий список осіб зі свідоцтвом на право зайняття адвокатською діяльністю у нашій великій країні може бути зафіксований лише станом на певний часовий момент. Тобто коло адвокатів не є «визначеним» в аспекті ідентифікованих суб'єктів, їх список є плинним.

36. Однак важливіше навіть інше — правила зі змісту рішень органів адвокатського самоврядування застосовні **не лише до кола адвокатів**, а й до кола претендентів на отримання адвокатського свідоцтва, помічників адвокатів, а також зачіпають низку прав і обов'язків клієнтів адвокатських послуг. Ба більше, рішення органів адвокатського самоврядування можуть стосуватися взагалі «кожного».

Приклад. Візьмімо Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність (затверджене рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 року № 120). У пункті 9 цього нормативного акта зазначено: «Право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки». В іншому місці цього ж документа — «обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює дисциплінарне провадження стосовно адвоката» (пункт 7). У пункті 14 цього документа сформульовані вимоги до заяви (скарги) про ініціювання.

Кому адресовані ці вимоги? Вони адресовані кожному (!), кому відомі факти поведінки адвоката, які є підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

37. Інший приклад. У частині другій статті 9 Закону встановлено: «Порядок складення кваліфікаційних іспитів, методика оцінювання та програма кваліфікаційних іспитів затверджуються Радою адвокатів України» (перше речення абзацу третього). Кому адресовано цей порядок? Риторичне питання.

38. Водночас в оспорюваному приписі Закону законодавець установив повноваження органу адвокатського самоврядування ухвалювати рішення та визначив порядок набрання чинності такими рішеннями. Якщо б законодавець не сприймав рішення органів адвокатського самоврядування як «правові», хіба він узявся б делегувати таке повноваження на підзаконний рівень?! Також риторичне питання.

39. Друге. Суд стверджує, що права і обов'язки адвокатів, які визначені й рішеннями органів адвокатського самоврядування — це не ті «права і обов'язки», які згадані у статті 57 Конституції України. Жодного аргументу для такого висновку Суд у Рішенні не зазначив, крім наведеного вище, що, мовляв, вони «застосовні лише щодо визначеного і професійно обумовленого кола осіб — адвокатів».

40. Спробую пояснити. Категорія «прав і обов'язків» суб'єктів — це головна поняттєва конструкція, яку вживають для позначення будь-якого регулювання поведінки. Іншими словами — це складник об'єкта правовідносин, який і зазнає динамічного впливу внаслідок регулювання. Ці «права і обов'язки» й мав на увазі конституцієдавець, коли декілька разів зазначив їх у статті 57 Основного Закону України. **Саме тоді, коли у правовому акті йдеться про вплив на динаміку цих прав і обов'язків (їхнє запровадження, зміну чи скасування), — важливо й забезпечити для кожного суб'єкта (адресата такого впливу), незалежно від того, чи він адвокат або шахтар, гарантії, установлені в статті 57 Конституції України.**

41. Натомість Суд пішов шляхом ігнорування поняття «свої права і обов'язки» у частині першій статті 57 Основного Закону України (слово «свої», ясно, означає — такі, що належать особі, незалежно від її спеціального статусу), так само, як і натякнув, що, мовляв, є «права і обов'язки» різних рівнів — ті, що на рівні Конституції України, та ті, що десь значно «нижче». Це не так. Не слід плутати з тим, що справді людські права і свободи, гарантовані Конституцією України (частина з яких прописана в конституційному тексті, а більшість підлягає виведенню судами — зі змісту частини першої статті 22), перебувають і гарантовані на вищому, конституційному рівні, але водночас є конструкції «прав», зазначених у законах України чи навіть на нижчому нормативному рівні. Між ними є канал взаємодії у напрямі від установлених законом «прав» до людських прав, гарантованих Конституцією України, яку забезпечує судова практика.

42. Іншими словами, звертаю увагу, конституцієдавець не зазначив у статті 57 Основного Закону України категорії «права і свободи, гарантовані Конституцією України» чи «конституційні права». Так само щодо «обов'язків» людини у статті 57 Конституції України не зазначено «обов'язки, визначені цією Конституцією України». Наголошую, що конституцієдавець і не повинен був такого зазначати, тому що гарантовані Конституцією України людські права і свободи загалом не можуть «визначатися» (встановлюватися) юридичними текстами.

43. Коли ж конституцієдавець ужив «права і обов'язки» громадян у статті 57 Основного Закону України як умову обов'язкового попереднього доведення нормативних актів до відома суспільства (у Конституції України вжито слово «населення», бо у 1996 році такою була поняттєва конституційна культура), безумовно, **він мав на увазі складники статусу особи (права і обов'язки), які зазнали впливу будь-якого із засобів обов'язкового правового регулювання.** Це стосувалося всіх актів: актів орга-

нів публічної влади, актів приватних підприємств, актів інших недержавних суб'єктів, зокрема й актів органів адвокатського самоврядування.

44. Третє. Припустимо, що акти органів адвокатського самоврядування поширені лише на адвокатів і ні на кого більше. Хіба з цього можна зробити висновок, що стаття 57 Конституції України не є обов'язковою для тих, хто ухвалює ці акти, зокрема в аспекті «набрання чинності» цими актами лише через оприлюднення чи інші способи доведення до відома адресатів?! Хіба можуть бути раціональні мотиви (і які?!), у суб'єкта видання цих актів, тобто в органів адвокатського самоврядування, з приводу їхньої заінтересованості в тому, щоб завчасно не інформувати адресатів про модель поведінки, яка стає обов'язковою для цих адресатів. Повторюю, навіть якщо йдеться про одних лише адвокатів, хоча йдеться, як уже було сказано, не тільки про адвокатів. Міркую навіпаки, **кожен суб'єкт правотворчості прямо заінтересований у зворотному — щоб зміст ухваленого ним акта був реалізованим, а отже, набрання ним чинності, зрозуміло, має бути пов'язаним із завчасним доведенням його змісту до відома всіх адресатів.** Я вже не говорю про так званий принцип *vacatio legis* — потребу в певному часовому проміжку для адаптації адресата до вимог, які випливають з динаміки його прав і обов'язків (цікаво, що на тлі резолютивної частини Рішення в мотивувальній частині зазначено потребу *vacatio legis*). У цій же справі йдеться про вимогу Конституції України, м'яко кажучи, просто оприлюднювати нормативні акти, тобто **унеможливити набрання ними чинності до моменту оприлюднення.** Суд пішов іншим шляхом з головним аргументом — тому, що це стосується лише адвокатів.

45. Хоча Суд навіть виклав окремим реченням у Рішенні, що статус адвоката не позбавляє його людських прав, насправді з висновків мотивувальної та резолютивної частин Рішення випливає інше — сама наявність свідцтва на право здійснення адвокатської діяльності за логікою Суду не дає можливості адвокату користуватися конституційними гарантіями, які закріплені у статті 57 Основного Закону України, а саме — **мати право на незастосовність до нього нормативних актів, які не були завчасно оприлюднені чи доведені до нього в інший спосіб.** Інші громадяни таке право мають, а адвокати — не мають.

46. Тим більш незрозуміло, чому у Рішенні декілька сторінок присвячено тому, яку високу роль адвокати мають для верховенства права в Україні. Однак підкреслена роль адвокатури не дала змоги Суду дійти протилежного висновку — **саме тому, що адвокатура є складником правосуддя, кожен окремий адвокат повинен мати такі реальні (а не ілюзорні) конституційні гарантії, які дозволили б йому виконати свою конституційну місію — ефективно захищати людські права.** Законодавець пішов іншим шляхом, і Суд його підтримав, визнавши оспорюваний припис Закону таким, що відповідає Конституції України.

Помилковість Рішення в цьому аспекті можна продемонструвати так. Уявіть, щоб законодавець дозволив не оприлюднювати акти органів суддівського самоврядування лише тому, що ці акти адресовані суддям, і щоби суди визнали такий підхід виправданим. Я не уявляю.

47. Четверте. Навіть якщо адвокатуру у Рішенні (з посиланням на приписи Закону) визнано «недержавним самоврядним інститутом» замість того, щоб визначити її суть, то давно варто відійти від чорно-білого бачення правової реальності (ніколи не розумів висновків Суду, які повторюють приписи законів). Правда в тому, що якщо адвокатура й справді «недержавний» інститут (не буду дискутувати), то слід визнати, що йдеться про такий недержавний інститут, який істотно відрізняється від інших недержавних інститутів, зокрема таким чином: 1) адвокатура є складником демо-

кратичного конституційного ладу України, виконуючи свої специфічні функції у сфері правосуддя і в сфері захисту людських прав; 2) адвокатура за пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України є такою, діяльність якої регулюється виключно законами України; 3) адвокатура (адвокати) наділена повноваженнями безпосередньо Конституцією України, більше того, деякі повноваження адвокатури є, за загальним правилом, винятковими. Згідно з частиною четвертою статті 131² Основного Закону України «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення»; 4) адвокатура є інститутом, який формують всі носії адвокатської професії. Цей обов'язок «приналежності» встановлено у частині другій статті 2 Закону. Отже, адвокатура хоча й має, безумовно, недержавну природу, їй властиві деякі публічно-правові функції в межах конституційного порядку України. Це те, на що не звернув Суд увагу, і це те, що впливає на розуміння природи актів органів адвокатського самоврядування. Публічно-правовий компонент у природі цих актів лише підкреслює поширення на суб'єктів, які їх ухвалюють, обов'язок дотримання вимог статті 57 Конституції України. А це насамперед означає, що оспорюваний припис Закону, який дає змогу відхилитися від цих вимог, не може бути «конституційним».

VII. Суд погодив конституційність ретроактивності рішень адвокатського самоврядування

48. Пропоную прочитати оспорювані приписи Закону — «рішення органів адвокатського самоврядування набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений рішеннями» (частина третя статті 57).

Зверніть увагу, Суд допустив, що нормативні акти органів адвокатського самоврядування набирають чинності у «день їх прийняття». Що це означає? Це означає, що Суд визнав конституційною ситуацію, за якою момент набрання чинності цими актами буде в часі раніше моменту навіть гіпотетичної можливості ознайомлення з ними. Це тому, що «день прийняття» починається, умовно, з 00:00 год. Ідеться про класичну ретроактивність акта, заборонену Конституцією України. У такому випадку насмішкою над громадянами (незалежно від професійних груп) є припис Конституції України про те, що «незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» (частина друга статті 68), оскільки йдеться про всі приписи права і про реальну можливість ознайомитися з ними як вимогою **об'єктивного принципу, а не як про сегмент розсуду правотворчого органу**.

49. Звертаю увагу на законодавчу техніку формулювання «день прийняття рішення». Довідник з нормотворчої техніки, який підготувало Федеральне міністерство юстиції Німеччини (останнє видання — *Handbuch der Rechtsförmlichkeit Herausgegeben vom Bundesministerium der Justiz 4., vollständig überarbeitete Auflage 2024*) у підрозділі 161 (с. 111) зазначає стосовно цього аспекта про заборону визначення для моменту набрання чинності актом не лише «дня прийняття», а й навіть «дня опублікування»:

«Натомість, формулювання, яке стверджує, що закон набирає чинності „... у день опублікування“, може бути проблематичним і тому його слід уникати. Таке формулювання означає, що положення набирає чинності з початку дня опублікування у Федеральному віснику законів, тобто з опівночі. Це завжди передбачає зворотну дію, яка може бути неприпустимою за певних обставин».

У нашому випадку йдеться не про невдалу техніку, а про таку техніку законотворення, яка є явно неконституційною.

50. Дозвіл на ретроактивність актів адвокатського самоврядування суперечить конституційній традиції демократичних держав, а також правовій доктрині. Згадаю

лише Лон Фуллера (1902–1978), який у своїй праці «Мораль права» (вперше виданий у 1964 році) сформулював 8 способів «як стати невдалим законодавцем». Дивовижно, однак стосовно нашого предмета там наведено аж два способи:

— неспроможність надати гласності правилам, на дотримання яких він сподівався, або принаймні зробити їх доступними відповідній стороні;

— зловживання законодавством зі зворотною силою, яке не лише не може керувати діями, а й послаблює цілісність норм з майбутньою чинністю, оскільки наражає їх на небезпеку ретроспективних змін [Фуллер Лон Л. Мораль права / пер. з англ. Н. Комарова. Київ: Сфера, 1999. С. 43]. Рекомендую для прочитання.

У нашому випадку законодавець дозволив аналогічні речі іншим суб'єктам, а Суд визнав «конституційним» такий дозвіл.

Важливий **методологічний момент**. Оцінка конституційності оспорюваного припису права має враховувати: а) якою є модель правової норми, викладеної повністю або частково в приписі права; б) якою є визначена цією правовою нормою амплітуда допустимої поведінки (обсягу розсуду) суб'єкта; в) чи є в межах встановлених правовою нормою меж розсуду суб'єкта варіант поведінки, який не відповідає Конституції України. Якщо такий варіант є, то це означає, що порушення Конституції України спричиняє саме ця правова норма, а тому вона має ознаки неконституційності.

VIII. Яким не має бути конституційно узгоджене тлумачення припису Закону

51. У Рішенні Суд присвятив конституційно узгодженому тлумаченню оспорюваного припису Закону дві абстрактні тези, де-факто, заявивши, що цей метод тлумачення закону дає можливість йому визнати оспорюваний припис Закону конституційним.

52. Спочатку Суд зазначив таке:

«Конституційний Суд України послідовно обстоює свою юридичну позицію, за якою можливість неоднозначного тлумачення норми закону, що є предметом конституційного контролю, не є достатньою підставою для визнання її неконституційною, якщо ця норма допускає конституційно узгоджене (конформне) тлумачення, що забезпечує її розуміння та застосування у спосіб, сумісний із приписами Основного Закону України» (абзац перший підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення).

53. Із наведеного, вже роблячи підсумок, Суд резюмував:

«З огляду на те, що стосовно частини третьої статті 57 Закону може бути здійснене конституційно узгоджене тлумачення, а також, що немає переконливих та достатніх аргументів для визнання її такою, що порушує конституційні приписи, Конституційний Суд України висновок, що частина третя статті 57 Закону не суперечить частині першій статті 8, статті 57 Конституції України» (абзац третій підпункту 5.10 пункту 5 мотивувальної частини Рішення).

Що не так у такому підході?

54. По-перше, цей метод не діє абстрактно, його слід спрямувати на оспорюваний припис Закону. У Рішенні немає обґрунтування можливості застосування цього методу, зважаючи на його межі, зокрема не досліджено, чи допускається в цьому випадку два тлумачення, одне з яких — конституційно узгоджене. З цією метою Суд мав витлумачити оспорюваний припис Закону, а не намагатися змінювати однозначне формулювання закону та чіткий намір законодавця.

Якщо законодавець чітко в оспорюваному приписі Закону встановив, що рішення органів адвокатського самоврядування можуть набирати чинності у день їх ухва-

лення, це означає, що ці органи в межах свого розсуду одним із варіантів способу набрання чинності актами можуть визначити саме день їх ухвалення. **Лінгвістично тут усе дуже чітко, і ця текстуальна чіткість у Законі є явно неконституційною.** Тому витлумачити це інакше просто неможливо, хоча Суд спробував надати оспорюваному припису Закону зовсім інше звучання.

Іншими словами, конституційно узгоджений метод тлумачення припису права є застосовний лише у випадках, коли існує справжня неоднозначність у тексті цього припису, тобто законодавчий припис витлумачують різними способами, але ці способи є однаково правдоподібними тлумаченнями.

55. Такий підхід підтверджено у практиці конституційних судів демократичних держав. Федеральний Конституційний Суд Німеччини у рішенні від 18 грудня 2023 року зазначив щодо конституційно-конформного методу таке:

«Норму можна оголосити неконституційною лише тоді, коли неможливе жодне тлумачення, допустиме відповідно до визнаних принципів тлумачення та сумісне з конституцією. Якщо формулювання, законодавча історія, загальний контекст відповідних положень, а також їх значення та мета допускають численні тлумачення, з яких лише одне призводить до конституційного результату, тоді таке тлумачення є необхідним (BVerfGE 83, 201 <214 і далі>; 88, 145 <166>). Однак конституційне тлумачення знаходить свої межі там, де воно суперечить формулюванню та чітко визначеній волі законодавчого органу. Повага до демократично легітимізованого законодавчого органу забороняє надання протилежного значення закону, який є чітким за своїм змістом та формулюванням, або фундаментальне перевизначення нормативного змісту положення (BVerfGE 90, 263 <274 та далі>; 119, 247 <274>; 128, 193 <209 та далі>; 132, 99 <127 та далі>; 138, 296 <350 параграф 132>)» (Beschluss vom 18. Dezember 2023. — 2 BvL 7/16. <24>).

56. По-друге, головною метою конституційно узгодженого тлумачення є збереження чинності приписом права з урахуванням зважування різних конституційних цінностей та потреби забезпечення загальної стабільності правового порядку. У нашому випадку втрата чинності оспорюваним приписом Закону внаслідок визнання його неконституційним жодної шкоди правовому порядку не завдала б як за обсягом нормативного матеріалу, так і за його суттю, враховуючи також і те, що до врегульованих ним відносин може бути застосовано пряму дію статті 57 Конституції України.

57. По-третє, у цій справі у Рішенні, визнавши оспорюваний припис Закону таким, що відповідає Конституції України, тим не менше, відчуваючи слабкість аргументів, **Суд надав вказівку органам адвокатського самоврядування** такого змісту:

«Реалізуючи ці повноваження, органи адвокатського самоврядування повинні діяти у спосіб, що відповідає конституційним вимогам, зокрема частин другої та третьої статті 57 Основного Закону України. Тому дата набрання чинності рішеннями органів адвокатського самоврядування, що є нормативними актами, **не може передувати дню їх ухвалення та оприлюднення.** Орган адвокатського самоврядування, який ухвалив рішення, за потреби може встановити пізніший строк набрання ним чинності, як це визначено частиною третьою статті 57 Закону, тобто запровадити перехідний період (*vacatio legis*), що дасть змогу адвокатам пристосувати свою діяльність до нового нормативного регулювання» (абзац другий підпункту 5.9 пункту 5 мотивувальної частини) (виділення автора).

Через невиокремлення нормативних актів у другому реченні зазначеної вказівки Суд допускає набрання ними чинності у «день ухвалення» (день ухвалення «не переде» сам собі). Така вказівка є явно неконституційною по суті.

58. Розглядаючи справу про конституційність оспорюваного припису Закону, Суд зненацька перефокусовує свою увагу (й повноваження) на особливості виконання цього припису органами адвокатського самоврядування. Однак Суд не має повноважень в мотивувальній частині Рішення націлювати недержавних суб'єктів на певний спосіб виконання оспорюваного припису Закону.

59. Суд своїми вказівками органам адвокатського самоврядування втрутився до повноважень законодавчого органу, оскільки навіть намагання з добрим наміром захистити закон від визнання його неконституційності не може змінювати законодавчі приписи (див.: *Götz, Andreas, Die verfassungskonforme Auslegung — zugleich ein Beitrag zu ihrer Stellung im System der juristischen Methodenlehre, StudZR 2010, S. 21–43*).

Тому довільне застосування цього методу без урахування методології його здійснення може призвести до «освячення» ореолом конституційності будь-яких приписів права, які є очевидно загрозливими для конституційного порядку.

IX. Замість висновків

(10 питань методології конституційного обґрунтування)

60. Аналіз Рішення свідчить про недостатню увагу до методології обґрунтування судового рішення. Що я маю на увазі?

Методологія здійснення конституційного судочинства у переважній більшості справ передбачає надання відповіді Судом, принаймні, на такі 10 питань:

1) що є право в аспекті застосовних джерел права, зокрема ролі у формуванні права публічної влади, судової практики, правової наукової доктрини та розуміння взаємодії в цьому процесі національного, наднаціонального та міжнародного права;

2) які принципи (цінності) Конституції України є застосовними у справі;

3) які методи тлумачення Конституції України та в якій послідовності мають бути застосовані в аспекті їхнього зв'язку із характером тлумачного тексту;

4) як методологічно адекватно окреслити предмет конституційного контролю, зокрема в аспектах співвідношення «норми — приписи», транзитивного й первинного законів, предметної й суб'єктної фрагментації, а також в аспекті об'єктивації «законодавчого упущення»;

5) як витлумачити приписи права, які є предметом конституційного контролю, в аспекті методів тлумачення та закономірностей розвитку права;

6) якою є потреба й якими є способи об'єктивації імпліцитного складника Конституції України для розв'язання справи в аспекті конституційних принципів (цінностей) та людських прав;

7) який характер державного втручання до людських прав, гарантованих Конституцією України, в аспектах форми (приписів права, адміністративної практики) та інтенсивності;

8) які особливості людського права, гарантованого Конституцією України, до якого вчинено державне втручання, в аспекті його захисної сфери, зв'язку з конституційним текстом та встановлення його сутності (непорушного ядра);

9) за умови збереження непорушності сутності людського права, чи є державне втручання до «периферійної» захисної сфери цього права пропорційним з огляду на мету, придатність та потребу засобу втручання, а також вимоги завдання ним найменшої шкоди цьому праву;

10) як методологічно правильно зважити конституційні цінності, між якими постає «напруженість», виходячи з предмета справи.

61. Відповіді на ці 10 питань методології не обов’язково повинні бути відображені в кожному рішенні, однак, розв’язуючи кожну справу, Суд має намагатися дати відповідь на них. У Рішенні Суд не поставив більшості з них — ні щодо методів тлумачення конституційного тексту, ні щодо методології оцінки втручання до людського права, гарантованого статтею 57 Конституції України.

Захищаючи людські права, адвокати щодня спираються на Конституцію України, стверджуючи її цінності. Без їх повноцінної роботи немислимою є правдива конституційна демократія. Як і кожна особа в межах території України, адвокати заслуговують поширення на них конституційних гарантій. Більше того, враховуючи високу місію адвоката для дієвості ціннісного дизайну Конституції України, конституційний порядок повинен посилено захищати адвоката — в цьому я переконаний.

Суддя
Конституційного Суду України

Василь ЛЕМАК

УХВАЛА ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про закриття конституційного провадження у справі
за конституційною скаргою Пуканича Едуарда Володимировича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
приписів частин першої, п'ятої статті 55, частини третьої статті 309
Кримінального процесуального кодексу України**

Київ

3 вересня 2025 року

№ 2-уп(II)/2025

Справа № 3-206/2023(389/23)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Юровської Галини Валентинівни — головуєчого,
Водяннікова Олександра Юрійовича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Лемака Василя Васильовича — доповідача,
Первомайського Олега Олексійовича,
Різника Сергія Васильовича,

розглянув на пленарному засіданні питання про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пуканича Едуарда Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частин першої, п'ятої статті 55, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В.В. та дослідивши матеріали справи, Другий сенат Конституційного Суду України

у с т а н о в и в:

1. Пуканич Е.В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частин першої, п'ятої статті 55, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Згідно зі статтею 55 Кодексу «потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України „Про ринки капіталу та організовані товарні ринки“ діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди» (частина перша); «за наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, зазначеної у частині першій цієї

статті, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді» (частина п'ята).

Відповідно до частини третьої статті 309 Кодексу «скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді».

Автор клопотання просить перевірити приписи частин першої, п'ятої статті 55 Кодексу на відповідність приписам частин першої, другої статті 24, частини другої статті 55 Конституції України, а приписи частини третьої статті 309 Кодексу — на відповідність приписам пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

До конституційної скарги долучено копії ухвал Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 7 квітня 2023 року, Закарпатського апеляційного суду від 27 червня 2023 року.

Обґрунтовуючи свої твердження щодо неконституційності оспорюваних приписів Кодексу, Пуканич Е.В. посилається на Конституцію України, рішення Конституційного Суду України, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, практику Європейського суду з прав людини, акти законодавства України, а також на судові рішення у своїй справі.

1.1. Другий сенат Конституційного Суду України враховує, що до частини третьої статті 309 Кодексу внесено зміну Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виправлення недоліків технічного характеру» від 17 липня 2024 року № 3871–ІХ, а саме слова «Скарги на інші» замінено словом «Інші».

Другий сенат Конституційного Суду України вважає, що така зміна не вплинула на зміст частини третьої статті 309 Кодексу в аспекті порушеного в конституційній скарзі питання.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів убачається таке.

2.1. Пуканич Е.В. 9 листопада 2022 року звернувся до Державного бюро розслідувань із заявою про вчинення кримінального правопорушення, визначеного статтею 370 Кримінального кодексу України; 18 листопада 2022 року було відкрито кримінальне провадження № 42022070000000253 за фактом вчинення службовими особами правоохоронних органів кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 370 Кримінального кодексу України.

Пуканич Е.В. 2 лютого 2023 року звернувся із заявою про визнання його потерпілим у кримінальному провадженні № 42022070000000253, за результатом розгляду якої слідчий Шостого слідчого відділу Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Львові, постановою від 6 лютого 2023 року відмовив у визнанні його потерпілим.

Зі скаргою на вказану постанову слідчого Шостого слідчого відділу Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Львові, Пуканич Е.В. звернувся до слідчого судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області, який ухвалою від 7 квітня 2023 року відмовив йому в задоволенні скарги.

За наслідками звернення Пуканича Е.В. Закарпатський апеляційний суд ухвалою від 27 червня 2023 року апеляційне провадження заклав із мотивів, що ухвала слідчого

судді від 7 квітня 2023 року про відмову в задоволенні скарги Пуканича Е.В. не підлягає апеляційному оскарженню.

2.2. На думку Пуканича Е.В., унаслідок застосування приписів частин першої, п'ятої статті 55 Кодексу щодо визнання потерпілим у кримінальному провадженні фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, зазнали порушення права людини, гарантовані частинами першою, другою статті 24, частиною другою статті 55 Конституції України.

Також суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що приписи частини третьої статті 309 Кодексу суперечать вимогам пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

3. Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 28 лютого 2024 року № 41-2(II)/2024 року відкрила конституційне провадження в цій справі.

4. Другий сенат Конституційного Суду України, всебічно дослідивши матеріали справи, дійшов висновку про наявність підстав для закриття конституційного провадження у справі.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» сенат Конституційного Суду України закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для цього (частина четверта статті 63); однією з таких підстав є неприйнятність конституційної скарги (пункт 4 статті 62).

4.1. Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга є прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77); конституційна скарга має містити обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55).

4.2. Доводячи неконституційність оспорюваних приписів статті 55 Кодексу, якими врегульовано статус потерпілого у кримінальному провадженні, Пуканич Е.В. не лише не вказав, у чому полягає суть порушення його індивідуальних людських прав, а й не визначив причиново-наслідкового зв'язку між змістом оспорюваних приписів Кодексу щодо набуття статусу потерпілого у кримінальному провадженні та стверджуваним порушенням його індивідуальних людських прав, гарантованих частинами першою, другою статті 24, частиною другою статті 55 Конституції України.

Другий сенат Конституційного Суду України зазначає, що конституційна скарга за своєю суттю не є скаргою *actio popularis* (в інтересах правопорядку) задля вдосконалення законодавства, а наведені в ній аргументи виявляють лише позицію автора клопотання щодо відповідного законодавчого регулювання механізму набуття статусу потерпілого у кримінальному провадженні, що не є обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності приписів частин першої, п'ятої статті 55 Кодексу в розумінні пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

4.3. Пуканич Е.В., твердячи про невідповідність приписів частини третьої статті 309 Кодексу пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, зазначає, що законодавець виклав приписи частини третьої статті 309 Кодексу так, що «на даний час можливість оскарження ухвал слідчого судді законодавчо не обмежена», однак «фактично забороняє оскаржувати під час досудового розслідування скарги на інші ухвали слідчого судді, а не інші ухвали слідчого судді». Автор клопотання посилається на практику Верховного Суду, Європейського суду з прав людини та висловлює своє бачення правильності вирішення судом питання оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову в задоволенні скарги на постанову слідчого про відмову у визнанні потерпілим у кримінальному провадженні.

Однак розв'язання питання застосування судами законів України не належить до повноважень Конституційного Суду України. У своїх актах Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам; пошук та аналіз таких норм задля їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування і не належить до повноважень Конституційного Суду України (ухвали від 31 березня 2010 року № 15-у/2010, від 3 липня 2014 року № 73-у/2014, від 24 лютого 2016 року № 14-у/2016).

Другий сенат Конституційного Суду України дійшов висновку, що Пуканич Е.В. не обґрунтував тверджень щодо неконституційності приписів частини третьої статті 309 Кодексу в розумінні пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Зазначене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 50, 55, 56, 58, 62, 63, 65, 67, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 48, § 55 Регламенту Конституційного Суду України Другий сенат Конституційного Суду України

п о с т а н о в и в:

1. Закрити конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Пуканича Едуарда Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частин першої, п'ятої статті 55, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

УХВАЛА ПЕРШОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про закриття конституційного провадження у справі
за конституційною скаргою Каланчі Михайла Михайловича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
статті 472 Митного кодексу України**

Київ
8 жовтня 2025 року
№ 8-уп(I)/2025

Справа № 3-27/2024(57/24)

Перший сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Петришина Олександра Віталійовича — головуєчого,
Барабаша Юрія Григоровича,
Гришук Оксани Вікторівни,
Кичуна Віктора Івановича,
Олійника Алли Сергіївни,
Совгирі Ольги Володимирівни,
Філюка Петра Тодосьовича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні питання про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Каланчі Михайла Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 472 Митного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Філюка П.Т. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Каланча М.М. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) статтю 472 Митного кодексу України (далі — Кодекс), якою встановлено, що:

«Недекларування товарів (крім тих, що переміщуються через митний кордон України громадянами), транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України, — тягне за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів».

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів вбачається, що суб'єкта права на конституційну скаргу протягом жовтня–листопада 2023 року трічі

притягнуто до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, установлених статтею 472 Кодексу, та застосовано такі адміністративні стягнення:

— штраф у розмірі 100 відсотків вартості товарів — безпосередніх предметів порушення митних правил, у сумі 995 594 (дев'ятсот дев'яносто п'ять тисяч п'ятсот дев'яносто чотири) гривні 46 копійок, із стягненням вартості товару в розмірі 995 594 (дев'ятсот дев'яносто п'ять тисяч п'ятсот дев'яносто чотири) гривні 46 копійок (справа № 758/2721/23);

— штраф у розмірі 100 відсотків вартості товарів — безпосередніх предметів порушення митних правил, у сумі 1 064 967 (один мільйон шістдесят чотири тисячі дев'ятсот шістдесят сім) гривень 98 копійок (справа № 758/2723/23);

— штраф у розмірі 100 відсотків вартості товарів — безпосередніх предметів порушення митних правил, у сумі 1 137 303 (один мільйон сто тридцять сім тисяч триста три) гривні 41 копійка, із стягненням вартості товару у розмірі 1 137 303 (один мільйон сто тридцять сім тисяч триста три) гривні 41 копійка (справа № 758/2724/23).

Отже, предметом конституційного контролю в цій справі є санкція статті 472 Кодексу.

Автор клопотання стверджує, що оспорювані положення Кодексу не відповідають статтям 41, 48, частині другій статті 61 Конституції України.

3. Під час розгляду справи Перший сенат Конституційного Суду України, повно та всебічно розглянувши матеріали справи, дійшов висновку про наявність підстав для закриття конституційного провадження у справі з огляду на таке.

Згідно з Законом України «Про Конституційний Суд України» сенат Конституційного Суду України закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 62 цього закону (частина четверта статті 63); підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є, зокрема, втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України (пункт 5 статті 62).

3.1. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань адміністративної відповідальності за порушення митних правил» від 25 березня 2025 року № 4323-IX (далі — Закон).

Закон набрав чинності 4 липня 2025 року згідно з його пунктом 1 розділу II «Прикінцеві положення».

Пунктом 20 розділу I Закону абзац другий частини першої статті 472 Кодексу викладено в такій редакції: «тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 50 до 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів або без такої».

3.2. Конституційний Суд України констатує, що Верховна Рада України, запровадивши вказане нормативне регулювання, забезпечила застосування санкції статті 472 Кодексу з дотриманням принципу індивідуалізації юридичної відповідальності під час притягнення осіб до адміністративної відповідальності за недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

3.3. Враховуючи, що абзац другий частини першої статті 472 Кодексу в редакції до внесення змін Законом втратив чинність із 4 липня 2025 року, Конституційний Суд

України дійшов висновку, що наявні підстави для закриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з втратою чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

З огляду на зазначене конституційне провадження в цій справі підлягає закриттю згідно з пунктом 5 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 8, 32, 36, 55, 62, 63, 67, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 48, § 55 Регламенту Конституційного Суду України Перший сенат Конституційного Суду України

п о с т а н о в и в:

1. Закрити конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Каланчі Михайла Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 472 Митного кодексу України на підставі пункту 5 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

2. Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

**ПЕРШИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

УХВАЛА ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційною скаргою Коломойського Ігоря Валерійовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частин третьої, четвертої статті 5
Господарського процесуального кодексу України,
підпункту 1 пункту 5 розділу I, пункту 7
розділу II «Прикінцеві та перехідні положення»
Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України
щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності»**

Київ
9 вересня 2025 року
№ 21-у(II)/2025

Справа № 3-14/2025(29/25)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна — головуючий, доповідач,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Первомайський Олег Олексійович,
Різник Сергій Васильович,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Коломойського Ігоря Валерійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин третьої, четвертої статті 5 Господарського процесуального кодексу України, підпункту 1 пункту 5 розділу I, пункту 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності» від 13 травня 2020 року № 590–IX (Відомості Верховної Ради України, 2020 р., № 40, ст. 314).

Заслухавши суддю-доповідача Юровську Г.В. та дослідивши матеріали справи, Другий сенат Конституційного Суду України

у с т а н о в и в:

1. Коломойський І.В. (далі — Заявник) звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність статтям 1, 3, частині другій статті 6, частинам першій, другій статті 8, статті 21, частинам другій, третій статті 22, частинам першій, четвертій, п'ятій статті 41, частинам першій, другій статті 55, статтям 58, 64, частині першій статті 126, частині першій статті 129 Конституції України (консти-

туційність) частини третю, четверту статті 5 Господарського процесуального кодексу України (далі — Кодекс), підпункт 1 пункту 5 розділу I, пункт 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності» від 13 травня 2020 року № 590–IX (далі — Закон № 590).

Частинами третьою, четвертою статті 5 Кодексу встановлено, що:

«3. Єдиним способом захисту прав осіб, які є (були) учасниками банку і права та інтереси яких були порушені внаслідок виведення неплатоспроможного банку з ринку або ліквідації банку на підставі протиправного (незаконного) індивідуального акта Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішення Кабінету Міністрів України, є відшкодування завданої шкоди у грошовій формі.

4. Визнання протиправним (незаконним) індивідуального акта/рішення, зазначеного у частині третій цієї статті, не може бути підставою для застосування способів захисту у вигляді визнання недійсними, нечинними, протиправними та скасування будь-яких рішень, правочинів або інших дій/визнання протиправною бездіяльності, прийнятих, вчинених або допущених у процедурі виведення неплатоспроможного банку з ринку/ліквідації банку».

Підпункт 1 пункту 5 розділу I Закону № 590 за змістом збігається з частинами третьою, четвертою статті 5 Кодексу, оскільки статтю 5 Кодексу доповнено частинами третьою, четвертою згідно із Законом № 590.

Відповідно до пункту 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 590 «судові провадження в господарських справах за позовом учасника та/або колишнього учасника банку про захист прав або інтересів, які були порушені внаслідок виведення банку з ринку на підставі протиправного (незаконного) індивідуального акта Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішення Кабінету Міністрів України, судовий розгляд яких станом на день набрання чинності цим Законом не завершений у судах першої, апеляційної або касаційної інстанцій шляхом ухвалення рішення (ухвали, постанови), у разі невідповідності обраних позивачем способів захисту вимогам частин третьої, четвертої статті 5 Господарського процесуального кодексу України підлягають закриттю у відповідній частині судом, який розглядає справу».

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

Заявник та TRIANTAL INVESTMENTS LTD у лютому 2019 року звернулися до Господарського суду міста Києва з позовом до відповідачів — Міністерства фінансів України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі — Фонд), Публічного акціонерного товариства акціонерного банку «Укргазбанк» (далі — Укргазбанк), Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Акціонерного товариства комерційний банк «Приватбанк» (далі — Приватбанк), Товариства з обмеженою відповідальністю «Солід Дніпро», Акціонерного товариства «Державний експортно-імпорتنний банк України» — про визнання недійсним договору купівлі-продажу акцій Приватбанку від 21 грудня 2016 року № БВ-744/16/13010-05/131, укладеного між державою Україна в особі Міністерства фінансів України та всіма особами, які станом на 21 грудня 2016 року були власниками простих акцій Приватбанку, від імені яких діяла уповноважена особа Фонду на тимчасову адміністрацію в Приватбанку Шевченко А.М., яка діяла в інтересах Фонду, в інтересах і за рахунок якої діяв Укргазбанк, у частині, що стосується прав та інтересів Заявника — щодо пакета простих

іменних акцій, випущених Приватбанком, що становить 41,6572 відсотка загальної кількості випущених акцій Приватбанку, та в частині, що стосується прав та інтересів TRIANTAL INVESTMENTS LTD — щодо пакета простих іменних акцій, випущених Приватбанком, що становить 16,5748 відсотка загальної кількості випущених акцій Приватбанку, а також про вчинення певних дій.

Приватбанк 22 липня 2019 року подав зустрічний позов, у якому просив визнати, що Заявник та TRIANTAL INVESTMENTS LTD не мають права вимагати від держави Україна в особі Міністерства фінансів України повернення їм простих іменних акцій Приватбанку та визнання за ними права власності щодо цих акцій.

Господарський суд міста Києва ухвалою від 7 травня 2024 року, керуючись пунктом 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 590, закрив провадження за первісним позовом, а зустрічний позов залишив без розгляду.

Північний апеляційний господарський суд постановою від 10 вересня 2024 року залишив без задоволення апеляційні скарги Заявника та TRIANTAL INVESTMENTS LTD на ухвалу суду першої інстанції, а апеляційну скаргу Приватбанку, до якої приєдналися Міністерство фінансів України та Національний банк України, задовольнив.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду постановою від 26 листопада 2024 року залишив без задоволення касаційні скарги Заявника та TRIANTAL INVESTMENTS LTD, а постанову Північного апеляційного господарського суду від 10 вересня 2024 року та ухвалу Господарського суду міста Києва від 7 травня 2024 року — без змін, зазначивши (із посиланням, зокрема, на оспорювані приписи Кодексу, Закону № 590), що ці судові рішення ухвалені з додержанням норм процесуального та матеріального права, тому підстав для їх зміни чи скасування немає.

3. Другий сенат Конституційного Суду України, розв'язуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з ухваленням неодностайно Першою колегією суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвали від 25 лютого 2025 року № 21-1(II)/2025 про відмову у відкритті конституційного провадження в цій справі на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить із такого.

3.1. Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі має міститися обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих приписів) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга є прийнятною за умов її відповідності вимогам, визначеним, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Заявник просить перевірити на відповідність Конституції України частини третю, четверту статті 5 Кодексу та підпункт 1 пункту 5 розділу I, пункт 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 590.

Другий сенат Конституційного Суду України звертає увагу на те, що підпунктом 1 пункту 5 розділу I Закону № 590 внесено зміни до статті 5 Кодексу, а саме доповнено цю статтю частинами третьою і четвертою, які також оспорує Заявник. Тобто Заявник оспорує конституційність приписів Закону № 590, якими внесено зміни до Кодексу.

Другий сенат Конституційного Суду України наголошує, що конституційна скарга має містити аргументи, які свідчать про наявність питання, яке підлягає конституційному контролю; недостатньо просто висловити незгоду із законодавчим регулюванням

відповідних суспільних відносин. Тобто лише зазначення в конституційній скарзі того, що Заявник вважає обраний законодавцем механізм захисту прав неефективним або несправедливим, не може слугувати належним обґрунтуванням тверджень про неконституційність відповідних приписів Закону № 590. Якщо викладена в конституційній скарзі аргументація щодо питання, яке підлягає конституційному контролю, зводиться лише до критики законодавчої політики або до вимоги альтернативного способу судового захисту, це не є достатньою підставою для відкриття конституційного провадження у справі.

Твердження Заявника щодо неконституційності частин третьої, четвертої статті 5 Кодексу, підпункту 1 пункту 5 розділу I, пункту 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 590, по суті, зводяться до незгоди із законодавчим регулюванням способу захисту прав осіб, які є (були) учасниками банку і права та інтереси яких були порушені внаслідок виведення неплатоспроможного банку з ринку, що не можна вважати належним обґрунтуванням тверджень про невідповідність Конституції України (неконституційність) оспорюваних приписів Кодексу та Закону № 590.

Крім того, Заявник вважає, що в його справі мали бути застосовані приписи Кодексу в редакції до внесення змін Законом № 590. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що порівняння чинних приписів законів України та їх попередніх редакцій, цитування приписів Основного Закону України, юридичних позицій Конституційного Суду України без аргументації невідповідності Конституції України оспорюваних приписів законів України не є обґрунтуванням тверджень щодо їх неконституційності (ухвали Великої палати Конституційного Суду України від 24 травня 2018 року № 23-у/2018, від 31 травня 2018 року № 27-у/2018, від 7 червня 2018 року № 34-у/2018).

Отже, Заявник не обґрунтував тверджень про невідповідність Конституції України оспорюваних приписів Кодексу та Закону № 590 в розумінні пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 55, 56, 62, 65, 67, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 54 Регламенту Конституційного Суду України Другий сенат Конституційного Суду України

п о с т а н о в и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Коломойського Ігоря Валерійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин третьої, четвертої статті 5 Господарського процесуального кодексу України, підпункту 1 пункту 5 розділу I, пункту 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності» від 13 травня 2020 року № 590–IX на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

УХВАЛА ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини восьмої статті 176, абзацу восьмого частини четвертої статті 183
Кримінального процесуального кодексу України**

Київ

Справа № 3-144/2025(282/25)

9 вересня 2025 року
№ 26-у(II)/2025

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна — головуючий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Первомайський Олег Олексійович,
Різник Сергій Васильович — доповідач,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176, абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Різника С.В. та дослідивши матеріали справи, Другий сенат Конституційного Суду України

у с т а н о в и в:

1. Гнезділов С.О. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням (вх. № 18/282 від 30 липня 2025 року) визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину восьму статті 176, абзац восьмий частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Згідно з частиною восьмою статті 176 Кодексу «під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті».

Відповідно до абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу «під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір заста-

ви у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109–114², 258–258⁶, 260, 261, 402–405, 407, 408, 429, 437–442¹ Кримінального кодексу України».

Гнезділов С.О. вважає, що оскаржувані приписи Кодексу не відповідають частинам першій, другій статті 24 Конституції України, оскільки «встановлюють безальтернативне тримання під вартою окремих категорій осіб, що суперечить принципу рівності перед законом», унаслідок чого «порушено без належного обґрунтування право скажника на свободу і особисту недоторканність, гарантоване ст. 29 Конституції України».

Обґрунтовуючи твердження щодо неконституційності частини восьмої статті 176, абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу, суб'єкт права на конституційну скаргу посилається на приписи Конституції України, Кодексу, а також на судові рішення у своїй справі.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів випливає таке.

2.1. Старший слідчий Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань у межах кримінального провадження повідомив військовослужбовця Гнезділова С.О. 10 жовтня 2024 року про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, визначеного частиною четвертою статті 408 Кримінального кодексу України.

Слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва ухвалою від 11 жовтня 2024 року задовольнив клопотання сторони обвинувачення про застосування щодо Гнезділова С.О. запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та застосував до Гнезділова С.О. запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з утриманням на гауптвахті Центрального управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України строком до 9 грудня 2024 року, ухвалою від 29 листопада 2024 року продовжив строк тримання під вартою Гнезділова С.О. до 15 січня 2025 року без визначення розміру застави.

2.2. Слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва ухвалою від 6 січня 2025 року задовольнив частково клопотання сторони обвинувачення та продовжив Гнезділову С.О. запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до 31 січня 2025 року включно без визначення розміру застави.

Захисник, який діяв в інтересах обвинуваченого Гнезділова С.О., оскаржив зазначену ухвалу апеляційним порядком.

Київський апеляційний суд ухвалою від 3 квітня 2025 року, яка є остаточним судовим рішенням у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, апеляційну скаргу захисника, який діяв в інтересах обвинуваченого Гнезділова С.О., залишив без задоволення, а ухвалу слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 6 січня 2025 року — без змін. Суд апеляційної інстанції вказав, що, «враховуючи кваліфікацію дій обвинуваченого Гнезділова С.О. (ч. 4 ст. 408 КК України), а також дію в державі воєнного стану, застосування до останнього іншого запобіжного заходу, а ніж тримання під вартою, чинним КПК не передбачено. В сукупності із обставинами, які приведені вище, для вирішення справи у відповідності до вимог закону слідчий суддя врахував дані, які характеризують особу обвинуваченого Гнезділова С.О., а також інші обставини, передбачені ст. 178 КПК України».

Суд апеляційної інстанції також зазначив, що «слідчий суддя дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для продовження Гнезділову С.О., строку три-

мання під вартою, без визначення застави, з урахуванням ч. 4 ст. 183 КПК України, оскільки під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109–114², 258–258⁶, 260, 261, 402–405, 407, 408, 429, 437–442¹ Кримінального кодексу України».

3. Другий сенат Конституційного Суду України, розв'язуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з ухваленням неодностайно Третьою колегією суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвали від 27 серпня 2025 року № 91-3(II)/2025 про відмову у відкритті конституційного провадження в цій справі на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить із такого.

3.1. У межах кримінального провадження за обвинуваченням військовослужбовця Гнезділова С.О. у вчиненні кримінального правопорушення, визначеного частиною четвертою статті 408 Кримінального кодексу України, до Гнезділова С.О. на підставі ухвали слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 11 жовтня 2024 року застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою без визначення розміру застави. Київський апеляційний суд ухвалою від 19 листопада 2024 року залишив без змін ухвалу слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 11 жовтня 2024 року. Гнезділов С.О., отримавши ухвалу Київського апеляційного суду від 19 листопада 2024 року, яка є остаточним судовим рішенням у справі в питанні застосування до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, звернувся до Конституційного Суду України з конституційною скаргою (вх. № 18/94 від 24 березня 2025 року) щодо відповідності Конституції України абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кодексу.

Слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва строк тримання Гнезділова С.О. під вартою продовжив ухвалою від 29 листопада 2024 року, яку Київський апеляційний суд ухвалою від 25 грудня 2024 року залишив без змін. Гнезділов С.О., отримавши зазначену ухвалу суду апеляційної інстанції, яка є остаточним судовим рішенням у справі в питанні продовження строку тримання його під вартою, звернувся до Конституційного Суду України з конституційною скаргою (вх. № 18/102 від 27 березня 2025 року) щодо відповідності Конституції України частини восьмої статті 176, абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кодексу.

На підставі ухвали слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 6 січня 2025 року, яку залишено без змін ухвалою Київського апеляційного суду від 3 квітня 2025 року, строк тримання Гнезділова С.О. під вартою знову було продовжено. Гнезділов С.О., отримавши ухвалу Київського апеляційного суду від 3 квітня 2025 року, звернувся до Конституційного Суду України з цією конституційною скаргою (вх. № 18/282).

Другий сенат Конституційного Суду України зазначає, що всі три конституційні скарги Гнезділова С.О. стосуються одного кримінального провадження (яке ухвалою Бабушкінського районного суду міста Дніпропетровська від 23 січня 2025 року закрито, а запобіжний захід у вигляді тримання під вартою скасовано), у межах якого ухвалено остаточні судові рішення у справах із питань обрання запобіжного заходу та продовження його строку, обґрунтування тверджень щодо неконституційності за-

стосованих у цих судових рішеннях оскаржуваних приписів Кодексу фактично однакові, а конституційні скарги за вх. № 18/102 та вх. № 18/282 повністю збігаються за їх предметом.

3.2. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга має містити обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих приписів) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга є прийнятною за умов її відповідності вимогам, визначеним, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

3.3. Гнезділов С.О. не обґрунтував тверджень щодо неконституційності абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кодексу, чим не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Другий сенат Конституційного Суду України бере до уваги, що Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 4 вересня 2025 року № 124-2(II)/2025 відмовила у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова С.О. (вх. № 18/102 від 27 березня 2025 року) щодо відповідності Конституції України абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кодексу на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» з огляду, зокрема, на те, що автор клопотання «не навів обґрунтування щодо порушення зазначеними приписами Кодексу його права на свободу та особисту недоторканність, гарантованого статтею 29 Конституції України»; Третя колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 23 квітня 2025 року № 30-3(II)/2025 відмовила у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова С.О. (вх. № 18/94 від 24 березня 2025 року), у якій предметом конституційного контролю були приписи абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кодексу, на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», оскільки суб'єкт права на конституційну скаргу не навів аргументів щодо неконституційності оскаржуваних приписів статті 183 Кодексу.

3.4. Другий сенат Конституційного Суду України враховує також, що Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 4 вересня 2025 року № 124-2(II)/2025 відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова С.О. (вх. № 18/102 від 27 березня 2025 року) щодо відповідності Конституції України частини восьмої статті 176 Кодексу.

Тобто Гнезділов С.О. набув статусу учасника конституційного провадження, що триває у справі за його конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України частини восьмої статті 176 Кодексу; зазначена справа вже перебуває на розгляді Другого сенату Конституційного Суду України, що є достатнім для розв'язання питання щодо конституційності оскаржуваного припису статті 176 Кодексу та захисту гарантованого Конституцією України права Гнезділова С.О. на свободу та особисту недоторканність.

З огляду на зазначене Другий сенат Конституційного Суду України вважає за потрібне відмовити у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунк-

том 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 55, 56, 62, 67, 77, 83, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 54 Регламенту Конституційного Суду України Другий сенат Конституційного Суду України

П О С Т А Н О В И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176, абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

ОКРЕМА ДУМКА (ЧАСТКОВО РОЗБІЖНА)

**судді Конституційного Суду України Олега Первомайського
у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини восьмої статті 176, абзацу восьмої частини четвертої статті 183
Кримінального процесуального кодексу України**

Другий сенат Конституційного Суду України (далі — Конституційний Суд) 9 вересня 2025 року постановив Ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі № 3-144/2025(282/25) за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176, абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України № 26-у(II)/2025 (далі — Ухвала).

На підставі статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 74 Регламенту Конституційного Суду вважаю за потрібне викласти окрему думку (частково розбіжну) щодо Ухвали та низки значущих для цього провадження понять і явищ.

Що ухвалив Конституційний Суд

1. Конституційний Суд відмовив «у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176, абзацу восьмої частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ — неприйнятність конституційної скарги».

2. Мотивуючи Ухвалу, Конституційний Суд, зокрема, зазначив, що «Гнезділов С.О. набув статусу учасника конституційного провадження, що триває у справі за його конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України частини восьмої статті 176 Кодексу; зазначена справа вже перебуває на розгляді Другого сенату Конституційного Суду України, що є достатнім для розв'язання питання щодо конституційності оскаржуваного припису статті 176 Кодексу та захисту гарантованого Конституцією України права Гнезділова С.О. на свободу та особисту недоторканність».

З огляду на зазначене Другий сенат Конституційного Суду України вважає за потрібне відмовити у відкритті конституційного провадження у справі» (абзаци другий, третій підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини).

Мотивація окремої думки

3. Доречно насамперед зазначити, що Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду Ухвалою від 4 вересня 2025 року № 124-2(II)/2025 вже відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова С.О. щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс). Тому виклад міркувань щодо конституційності зазначеного припису є передчасним.

Окрім того, ця окрема думка є частково розбіжною, оскільки Ухвалу в частині відмови у відкритті конституційного провадження за конституційною скаргою Гнезділова С.О. щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу вважаю обґрунтованою.

4. Потенційним предметом конституційного контролю у цій справі була частина восьма статті 176 Кодексу, за якою *«під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно заповідний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті»*.

Побіжний аналіз статті 176 Кодексу дає підстави для доволі важливого висновку — Конституційний Суд уже двічі ухвалював рішення щодо відповідності Конституції України її окремих приписів.

Так, частину п'яту статті 176 Кодексу визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), згідно з Рішенням Конституційного Суду від 25 червня 2019 року № 7-р/2019.

Частину шосту статті 176 Кодексу визнано такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), згідно з Рішенням Конституційного Суду від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024.

Тобто з огляду на зміст відносин, що регулює ця норма Кодексу — визначення видів запобіжних заходів, зокрема такого заходу як тримання під вартою, — вона є доволі прогнозованим предметом конституційного контролю.

5. Як зазначено вище, Ухвалою у цій справі Гнезділову С.О. відмовлено у відкритті конституційного провадження щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) частини восьмої статті 176 Кодексу з посиланням на те, що наявність іншого конституційного провадження за скаргою цієї особи є достатнім для реалізації її права, гарантованого частиною четвертою статті 55 Конституції України.

Наскільки має рацію Конституційний Суд, коли стверджує в Ухвалі про достатність факту наявності іншого конституційного провадження для захисту прав заявника, буде зрозуміло лише зі спливом певного часу.

Незрозуміло інше — чому Конституційний Суд, обираючи між різними процесуальними способами власних дій, не обрав іншого варіанту, а саме відкриття конституційного провадження за ще однією скаргою Гнезділова С.О., подальше об'єднання двох проваджень в одне та вже в цьому об'єднаному конституційному провадженні за двома конституційними скаргами і з двома суддями-доповідачами — перевірку частини восьмої статті 176 Кодексу на її відповідність Конституції України.

6. У цьому аспекті діяльності Конституційного Суду є кілька запитань до процедури розгляду конституційних скарг:

— чи визначає Закон України «Про Конституційний Суд України» факт наявності конституційного провадження як підставу для відмови у відкритті іншого конституційного провадження щодо того самого предмета конституційного контролю з тим самим суб'єктом права на конституційну скаргу;

— яку зобов'язувальну силу мають ухвали колегій суддів Конституційного Суду про відкриття та про відмову у відкритті конституційних проваджень для сенатів та інших колегій суддів Конституційного Суду з огляду на те, що за частиною першою статті 92 Закону України «Про Конституційний Суд України» юридичні позиції Консти-

туційного Суду можуть бути викладені в актах, що ухвалені Великою палатою або сенатом Конституційного Суду;

— чи є наявність двох та більше суддів-доповідачів перешкодою для ефективного розгляду справи та реалізації у такий спосіб права, гарантованого частиною четвертою статті 55 Конституції України.

Зрозуміло те, що якщо й не в Ухвалі, то в низці своїх актів Конституційному Судові все ж доведеться давати відповіді на наведені вище та інші подібні питання щодо процедури розгляду конституційних скарг.

Заключні міркування

7. Конституційний Суд щиро вірить у свій авторитет і спроможність захистити Конституцію України, конституційний лад та основоположні права і свободи.

Логічним кроком для підтримки цієї віри є ухвалення Конституційним Судом рішень. Чи наблизила Ухвала день, коли буде ухвалено рішення у справі Гнезділова С.О.? Наразі маю сумнів у цьому.

Суддя
Конституційного Суду України

Олег ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

УХВАЛА ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційною скаргою Мазурика Святослава Володимировича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
пункту 5 частини першої статті 339
Кодексу адміністративного судочинства України**

Київ
17 вересня 2025 року
№ 29-у(II)/2025

Справа № 3-32/2025(61/25)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна — головуючий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Первомайський Олег Олексійович,
Різник Сергій Васильович — доповідач,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Мазурика Святослава Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Різника С.В. та дослідивши матеріали справи, Другий сенат Конституційного Суду України

у с т а н о в и в:

1. Мазурик С.В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням (вх. № 18/61 від 24 лютого 2025 року) визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 5 частини першої статті 339 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс).

Згідно з пунктом 5 частини першої статті 339 Кодексу суд касаційної інстанції закриває касаційне провадження, якщо «після відкриття касаційного провадження на підставі пункту 1 частини четвертої статті 328 цього Кодексу судом встановлено, що висновок щодо застосування норми права, який викладений у постанові Верховного Суду та на який посилався скаржник у касаційній скарзі, стосується правовідносин, які не є подібними».

Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що оскаржуваний припис Кодексу не відповідає частині першій статті 8, пунктам 3, 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Обґрунтовуючи твердження щодо неконституційності пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу, Мазурик С.В. посилається на приписи Конституції України, на рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, на приписи Кодексу, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, а також на судові рішення у його справі та у справах інших осіб.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів випливає таке.

2.1. Мазурик С.В. з 31 березня 2015 року працював в органах прокуратури, а з 14 грудня 2015 року обіймав посаду прокурора Київської місцевої прокуратури № 6 міста Києва.

Кадрова комісія з розгляду дисциплінарних скарг про вчинення прокурором дисциплінарного проступку та здійснення дисциплінарного провадження щодо прокурорів Офісу Генерального прокурора (далі — Комісія) рішенням «Про накладення дисциплінарного стягнення» від 1 квітня 2021 року № 64дп-21 ухвалила притягнути Мазурика С.В. до дисциплінарної відповідальності та накласти на нього дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення з посади в органах прокуратури.

Київська міська прокуратура наказом «Про застосування дисциплінарного стягнення» від 13 квітня 2021 року № 992к звільнила з 13 квітня 2021 року прокурора Київської місцевої прокуратури № 6 міста Києва Мазурика С.В. з посади в органах прокуратури.

2.2. Мазурик С.В. оскаржив у судовому порядку зазначене рішення Комісії та наказ Київської міської прокуратури про застосування дисциплінарного стягнення, просив визнати їх протиправними, скасувати, поновити його на посаді та стягнути з Київської міської прокуратури середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Окружний адміністративний суд міста Києва рішенням від 3 серпня 2022 року, залишеним без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 18 січня 2023 року, в задоволенні позовних вимог відмовив.

Мазурик С.В. оскаржив до Верховного Суду рішення судів першої та апеляційної інстанцій, посилаючись у касаційній скарзі на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, і зазначив підставою для подання касаційної скарги, зокрема, пункт 1 частини четвертої статті 328 Кодексу.

2.3. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду ухвалою від 2 березня 2023 року відкрив касаційне провадження за касаційною скаргою Мазурика С.В., проте ухвалою від 24 жовтня 2024 року закрити це провадження на підставі пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу, оскільки встановив, що висновки щодо застосування норм права, які викладені в постановах Верховного Суду та на які посилався Мазурик С.В. у касаційній скарзі, стосуються правовідносин, які не є подібними.

У резолютивній частині ухвали Верховного Суду від 24 жовтня 2024 року зазначено, що вона «набирає законної сили з моменту її підписання, є остаточною та оскарженню не підлягає».

2.4. Мазурик С.В. 15 листопада 2024 року повторно звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою на рішення судів першої та апеляційної інстанцій, однак поза межами строку на касаційне оскарження.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду ухвалою від 30 грудня 2024 року відмовив у відкритті касаційного провадження, визнавши неповажними зазначені Мазуриком С.В. підстави пропуску строку на подання касаційної скарги, мотивуючи своє рішення, зокрема, тим, що Мазурик С.В. право на касаційне оскарження «реалізував шляхом подання касаційної скарги на підставі пунктів 1, 4 частини четвертої статті 328 Кодексу адміністративного судочинства України. При цьому законодавець надав можливість суду касаційної інстанції закрити касаційне провадження на підставі пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу адміністративного судочинства України, якщо суд встановить, що висновок щодо застосування норми права, який викладений у постанові Верховного Суду та на який посилався скажник у касаційній скарзі, стосується правовідносин, які не є подібними. Процесуальним законодавством не передбачено, що після закриття касаційного провадження перебіг строку на касаційне оскарження постанови суду апеляційної інстанції розпочинається заново і учасник справи має безумовне право на поновлення пропущеного строку на касаційне оскарження. Також не передбачено повторного подання нової касаційної скарги. Водночас законодавець наділив особу, яка подала касаційну скаргу, правом доповнити чи змінити касаційну скаргу протягом строку на касаційне оскарження, обґрунтувавши необхідність таких змін чи доповнень (стаття 337 Кодексу адміністративного судочинства України)».

3. Другий сенат Конституційного Суду України, розв'язуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з постановленням неодностайно Третьою колегією суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвали від 9 вересня 2025 року № 133-3(II)/2025 про відмову у відкритті конституційного провадження в цій справі на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить із такого.

3.1. Відповідно до статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга є прийнятною за умов її відповідності вимогам, визначеним статтями 55, 56 цього закону, та якщо, зокрема, з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі приписи), сплинуло не більше трьох місяців (абзац перший, пункт 2 частини першої); якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку (частина третя).

3.1.1. Другий сенат Конституційного Суду України звертає увагу на такі обставини: ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 24 жовтня 2024 року, якою було закрито касаційне провадження у справі Мазурика С.В., набрала законної сили з моменту її підписання, є остаточною та оскарженню не підлягає; зазначена ухвала є процесуальним актом, яким завершився касаційний розгляд справи за вперше поданою касаційною скаргою Мазурика С.В.; у відкритті касаційного провадження за повторно поданою касаційною скаргою Мазурика С.В. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду відмовив ухвалою від 30 грудня 2024 року, зокрема, з огляду на те, що своє право на касаційне оскарження він уже реалізував.

На підставі статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», зважаючи на сукупність зазначених обставин, саме ухвала Верховного Суду у складі колегії

суддів Касаційного адміністративного суду від 24 жовтня 2024 року є остаточним судовим рішенням у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Отже, перебіг тримісячного строку для подання конституційної скарги розпочався 24 жовтня 2024 року, тому Мазурик С.В. мав реалізувати своє право на звернення до Конституційного Суду України до 24 січня 2025 року.

3.1.2. Мазурик С.В. уперше подав конституційну скаргу засобами поштового зв'язку 24 січня 2025 року. Ця конституційна скарга надійшла до Конституційного Суду України 29 січня 2025 року і була зареєстрована за вх. № 18/30. У зв'язку з тим, що конституційна скарга за формою не відповідала вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України», керівник Секретаріату Конституційного Суду України листом від 30 січня 2025 року повернув її Мазурику С.В. з відповідними роз'ясненнями.

Суб'єкт права на конституційну скаргу, усунувши недоліки, зазначені в листі керівника Секретаріату Конституційного Суду України, 18 лютого 2025 року вдруге звернувся засобами поштового зв'язку з конституційною скаргою, яка надійшла до Конституційного Суду України 24 лютого 2025 року і була зареєстрована за вх. № 18/61.

3.1.3. Розв'язуючи питання щодо можливості поновлення пропущеного строку подання конституційної скарги, Другий сенат Конституційного Суду України виходить із такого.

Конституція України гарантує кожному право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією України, та у порядку, визначеному законом (частина четверта статті 55), та встановлює, що Конституційний Суд України розв'язує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України (перше речення статті 151¹).

Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) у Доповіді про правовладдя, ухваленій на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 року [CDL-AD(2011)003rev], визначила одним із безумовних складників правовладдя доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів (§ 41), а в Спеціальному дослідженні «Мірило правовладдя» [CDL-AD(2016)007] визначила, що конституційне судочинство є складником доступу до правосуддя, та зазначила, що критеріями перевіряння, чи забезпечено конституційне судочинство в державах, де передбачено конституційний нагляд (що його здійснюють спеціалізовані конституційні суди чи верховні суди), є, зокрема, відповідь на таке питання: чи має особа дієвий доступ до конституційного судочинства, зокрема, в питаннях загальних актів (пункт II.E.3).

З огляду на наведене Другий сенат Конституційного Суду України зазначає, що з приписів частини першої статті 8, частини четвертої статті 55, статті 151¹ Конституції України випливає, що механізм індивідуального доступу особи до конституційного судочинства має бути дієвим. Дієвість цього механізму можна забезпечити, зокрема, керуючись принципом *in dubio pro homine* (найбільш сприятливого для людини тлумачення закону) у розв'язанні питання щодо дотримання суб'єктом права на конституційну скаргу строків звернення до Конституційного Суду України.

Розв'язання цього питання для цілей прийнятності конституційної скарги має відбуватись із урахуванням обставин конкретної справи і відповідати конституційній вимозі забезпечення ефективності та дієвості конституційного права на звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою.

Частина третя статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» безпосередньо пов'язує можливість поновлення пропущеного строку звернення з конституційною скаргою з такою обставиною, як відсутність повного тексту судового рішення, і за наявності висловленого в конституційній скарзі відповідного клопотання.

На основі системного тлумачення приписів Закону України «Про Конституційний Суд України» та Конституції України, ураховуючи пріоритетну мету забезпечення дієвості індивідуального доступу особи до конституційного судочинства, Другий сенат Конституційного Суду України висноує, що Конституційний Суд України не обмежений виключно приписами частини третьої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» та може поновити пропущений строк звернення з конституційною скаргою і з інших підстав.

Так, згідно з частиною третьою статті 57 Закону України «Про Конституційний Суд України» якщо конституційна скарга (подана в межах тримісячного строку) за формою не відповідає вимогам цього закону, керівник Секретаріату Конституційного Суду України повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу; повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Конституційного Суду України з дотриманням вимог цього закону.

Повторне звернення з конституційною скаргою після усунення недоліків протягом розумного строку, але поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», є підставою для поновлення пропущеного строку подання конституційної скарги.

Отже, з огляду на те, що Мазурик С.В. вперше звернувся до Конституційного Суду України з конституційною скаргою протягом трьох місяців із дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано оскаржуваний припис Кодексу, без зволікань у межах розумного строку усунув недоліки поданої конституційної скарги та повторно надіслав скаргу, яка за формою відповідає вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України», Другий сенат Конституційного Суду України вважає, що строк звернення з конституційною скаргою підлягає поновленню.

3.2. Конституційна скарга є прийнятною за умов її відповідності вимогам, визначеним, зокрема, статтею 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» (абзац перший частини першої статті 77).

Згідно з пунктом 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга має містити обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих приписів) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону.

3.2.1. Суб'єкт права на конституційну скаргу, обґрунтовуючи невідповідність пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу частині першій статті 8, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України в аспекті дотримання принципу легітимних очікувань щодо права на касаційне оскарження судового рішення, наводить порівняльний аналіз приписів Кодексу щодо «процесу прийняття до розгляду, залишення без руху та повернення заяв (скарг) в адміністративних судах усіх інстанцій» та суб'єктивне бачення дій суду касаційної інстанції під час розв'язання питання щодо відкриття чи відмови у відкритті касаційного провадження. Однак наведене не є обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу.

3.2.2. Обґрунтовуючи невідповідність оскаржуваного припису Кодексу вимогам юридичної визначеності, Мазурик С.В. твердить, що «пункт 5 ч. 1 ст. 339 КАС України не враховує та суперечить регулюванню ч. 3 ст. 341 КАС України, тим самим звужує межі перегляду судом касаційної інстанції, виключаючи необхідність дослідження релевантних правових висновків, які були сформовані після подання особою касаційної скарги», а також зазначає, що «постановлення касаційним судом ухвали про закриття касаційного провадження на підставі п. 5 ч. 1 ст. 339 КАС України фактично свідчить про допущення судом помилки під час вирішення питання про відкриття провадження, яка є наслідком поверхневого дослідження обставин справи та неналежного аналізу подібності правовідносин у справах, в яких Верховним Судом сформульовано обов'язкові до застосування правові висновки», та доходить висновку, що «спірна норма як за свого буквального тлумачення у зв'язку з нормою ч. 3 ст. 341 КАС України, так і за наслідками практичного застосування касаційним адміністративним судом у справі <...> обмежує право особи на касаційне оскарження рішення суду, що суперечить п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України».

Тобто суб'єкт права на конституційну скаргу вказує на те, що оскаржуваний припис Кодексу суперечить іншому припису Кодексу, а також висловлює незгоду з судовими рішеннями у його справі, діями суду касаційної інстанції під час ухвалення судових рішень про відкриття касаційного провадження та про його закриття, що не можна вважати обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу.

3.2.3. Також, обґрунтовуючи невідповідність оскаржуваного припису Кодексу пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, суб'єкт права на конституційну скаргу цитує юридичні позиції Конституційного Суду України щодо права на касаційне оскарження судового рішення, сформульовані в рішеннях Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 № 11-рп/2007, від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, тобто в період чинності статті 129 Конституції України в редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII (далі — Закон № 1401).

Другий сенат Конституційного Суду України з цього приводу зазначав, що цитування приписів Конституції України та посилання на юридичні позиції Конституційного Суду України, викладені в рішеннях, що їх Конституційний Суд України ухвалив у період чинності статті 129 Конституції України в редакції до внесення змін Законом № 1401, не є обґрунтуванням тверджень щодо невідповідності приписів Кримінального процесуального кодексу України приписам статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України [абзац одинадцятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали від 20 жовтня 2021 року № 5-уп(II)/2021]; в розумінні пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих приписів) не можна здійснювати із посиланням на юридичні позиції, сформульовані щодо приписів Конституції України, зміст яких зазнав суттєвих змін [абзац перший підпункту 3.3.2 підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали від 9 жовтня 2024 року № 75-у(II)/2024].

3.2.4. З огляду на зазначене Другий сенат Конституційного Суду України висновує, що Мазурик С.В. не навів обґрунтування тверджень щодо неконституційності пунк-

ту 5 частини першої статті 339 Кодексу, обмежившись посиланням на юридичні позиції Конституційного Суду України, викладені в рішеннях, що їх Конституційний Суд України ухвалив у період чинності статті 129 Конституції України в редакції до внесення змін Законом № 1401, аналізом приписів Кодексу щодо процесу прийняття до розгляду, залишення без руху та повернення заяв (скарг) в адміністративних судах усіх інстанцій, висловленням незгоди з судовими рішеннями в його справі та діями суду касаційної інстанції під час ухвалення судових рішень про відкриття касаційного провадження та про його закриття.

Отже, Мазурик С.В. не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 8, 55, 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 55, 56, 62, 67, 77, 83, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 54 Регламенту Конституційного Суду України Другий сенат Конституційного Суду України

п о с т а н о в и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Мазурика Святослава Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу адміністративного судочинства України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

ОКРЕМА (ЗБІЖНА) ДУМКА

**судді Конституційного Суду України Олександра Водяннікова
стосовно Ухвали Другого сенату Конституційного Суду України
про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційною скаргою Мазурика Святослава Володимировича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
пункту 5 частини першої статті 339
Кодексу адміністративного судочинства України
від 17 вересня 2025 року № 29-у(II)/2025**

Висловлюючи окрему думку, маю сказати, що моє розчарування підходами колег до питання прийнятності конституційних скарг уже давно перейшло з емоційної у закономірну стадію гіркої іронії. Коли розроблявся проєкт нової редакції Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон), існувало переконання, що Конституційний Суд України (далі — Суд) зможе Регламентом Конституційного Суду України (далі — Регламент) і практикою виробити стандарти прийнятності конституційної скарги, які відповідатимуть і духу, і букві Конституції України, зокрема її частині четвертій статті 55 та статті 151¹. Здавалося, надмірна деталізація на рівні закону не знадобиться, адже Суд продемонструє внутрішню дисципліну, послідовність і конституційну свідомість.

Однак час довів, що це було лише сподіванням, яке не справдилося. Прикро те, що нині намагання змінити усталені підходи нагадують радше вправу з риторики, ніж діалог у пошуках істини: навіть коли невідповідність цих підходів очевидна, вони залишаються непорушними, ніби сама їх сталість вважається аргументом.

Позиція, яку сформулював Суд в Ухвалі Другого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Мазурика Святослава Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 5 частини першої статті 339 Кодексу адміністративного судочинства від 17 вересня 2025 року № 29-у(II)/2025 (далі — Ухвала), безперечно становить значний прорив і дає надію. Ця позиція відкриває перспективу поступового перегляду усталених підходів, що досі існують у практиці Суду щодо прийнятності конституційної скарги, а також відображає переорієнтацію від суто формального застосування процесуальних норм до їх тлумачення у світлі принципу правовладдя (верховенства права) та гарантій ефективності доступу до конституційного правосуддя. Такий підхід узгоджується з європейськими стандартами конституційного судочинства і має розглядатися як важливий крок у становленні української конституційної юриспруденції. Разом із тим у конкретних обставинах цієї справи застосування зазначеної позиції не є виправданим.

Тому на підставі статті 93 Закону, § 74 Регламенту вважаю за потрібне викласти окрему думку щодо Ухвали в частині, що стосується питання строків звернення до Суду.

1. Конституційне право на доступ до конституційного судочинства

Доступ до конституційного судочинства закріплений у частині четвертій статті 55 Конституції України як самостійне конституційне право кожної особи. Тому на нього поширюються ті ж гарантії ефективності та дієвості, які Конституцією України передбачено щодо інших прав, гарантованих її статтею 55. Інакше кажучи, індиві-

дуальне звернення до Суду не є формальною можливістю, а має розглядатися як реальний та дієвий інструмент захисту прав і свобод.

Стаття 151¹ Конституції України визначає як компетенцію Суду, так і умови її здійснення. Конституційна скарга може бути предметом розгляду Суду, якщо: 1) закон був застосований в остаточному судовому рішенні; 2) особа, у справі якої він був застосований, переконана у неконституційності цього закону; 3) заявник вичерпав усі інші національні засоби юридичного захисту. Ці конституційні умови дають змогу встановити баланс між правом особи на доступ до конституційного правосуддя та необхідністю збереження Судом ролі органу конституційної юрисдикції, а не «четвертої інстанції».

В Україні діє модель так званої нормативної конституційної скарги, відповідно до якої предметом перевірки Суду є закон, застосований в остаточному судовому рішенні, а не саме судові рішення чи порушення конкретного суб'єктивного права. Це відрізняє українську модель від моделей повної конституційної скарги, де заявник може оскаржити будь-яке порушення своїх конституційних прав безпосередньо до конституційного суду, і яка дійсно має субсидіарний характер стосовно до загальних судів.

У тих правопорядках, де функціонує повна конституційна скарга, конституційний суд є останньою інстанцією, до якої звертаються після вичерпання усіх звичайних засобів юридичного захисту. Це логічно, адже предметом конституційної скарги є конкретне порушення конституційних прав, і конституційний суд, по суті, завершує увесь ланцюг національних засобів юридичного захисту.

В українському ж контексті конституційна скарга не має субсидіарної природи, вона не є скаргою на судові рішення судів системи судоустрою і не повинна виправляти судові помилки. Її мета — усунення з правопорядку неконституційної норми закону, яка була застосована у справі заявника. Відповідно, конституційна скарга в Україні є окремим і самостійним засобом юридичного захисту, спрямованим на захист конституційних прав і свобод через контроль за конституційністю законодавства.

Цю особливість підтверджує й конституційне формулювання: стаття 151¹ Конституції України вказує на «інші» національні засоби юридичного захисту та визначає як умови прийнятності конституційної скарги лише факт застосування закону, переконання особи у його неконституційності та вичерпання інших засобів захисту. Вичерпання засобів захисту не є проявом субсидіарності у класичному сенсі, а радше процедурною умовою, спрямованою забезпечити Суд від *actio popularis*.

Розвиваючи конституційні приписи, Закон конкретизує порядок реалізації права на конституційну скаргу. Зокрема, статті 55, 56 Закону визначають загальні вимоги до конституційної скарги та підстави для її відмови, а частина перша статті 77 передбачає, що конституційна скарга має подаватися до Суду протягом тримісячного строку з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням.

Право на доступ до Суду, що є складовою права на конституційну скаргу, як і право на доступ до суду згідно з частиною першою статті 55 Конституції України, не є абсолютним і має бути врегульоване на законодавчому рівні, що має відповідати меті частини четвертої статті 55 і вимогам статті 151¹ Конституції України.

Законодавець, установивши для подання конституційної скарги тримісячний строк з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням (пункт 2 частини першої статті 77 Закону), переслідував дві легітимні цілі: по-перше, узгодити строки звернення до Суду зі строками звернення до Європейського суду з прав людини (4 місяці) і таким чином забезпечити синергію між конституційними правами як на звернення до Суду з конституційною скаргою, так і на звернення до Європейського

суду з прав людини з заявою (частина п'ята статті 55 Конституції України); по-друге, забезпечити дотримання юридичної визначеності (щодо аналогічного розуміння в практиці Європейського суду з прав людини див. рішення у справах *Saakashvili v. Georgia* (dec.), 2022, § 49; *Malysh and Ivanin v. Ukraine* (dec.), 2014; *Kemevuako v. the Netherlands* (dec.), 2010, § 20; *Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal* [GC], 2017, § 129), а також належну організацію діяльності Суду, своєчасну та добросовісну процесуальну поведінку заявників і запобігти зловживанню правом на звернення.

Виникає питання про те, яким чином має обчислюватися тримісячний строк для подання конституційної скарги?

Законодавець свідомо не деталізував питання порядку обчислення тримісячного строку для подання конституційної скарги у Законі. Це питання належить до сфери інституційної незалежності та процесуальної автономії Суду. Статтею 151¹ Конституції України окреслено базові умови прийнятності конституційної скарги, а деталізацію порядку їх реалізації згідно з її статтею 153 віднесено до компетенції самого Суду у спосіб ухвалення Регламенту та формування практики.

2. Обчислення строків

Згідно з Законом конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (частина перша статті 55); якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату Суду повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу; повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону (частина третя статті 57).

Перебіг процесуального строку починається з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), і закінчується у відповідне число останнього місяця строку, встановленого пунктом 2 частини першої статті 77 Закону.

Реалізацією конституційного права на звернення до Суду з конституційною скаргою є подання до Суду письмового клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих приписів), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Таке подання зупиняє перебіг процесуального строку.

Згідно з частиною третьою статті 57 Закону якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату Суду повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу; повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону.

Таке повернення не продовжує перебігу процесуального строку для подання конституційної скарги. «Вимоги Закону», про які йдеться, означають саме ті вимоги, що зазначені в абзаці першому частини третьої статті 57 Закону, тобто вимоги щодо форми, недотримання яких є підставою для повернення конституційної скарги керівником Секретаріату Суду з роз'ясненнями щодо виправлення. Дотримання інших вимог перевіряє орган Суду (колегія суддів Суду або сенат Суду) у складі суддів Суду (стаття 58, частина третя статті 61 Закону).

Це тлумачення також впливає з мети частини третьої статті 57 Закону: повернення конституційної скарги для виправлення недоліків щодо її форми має сприяти ефективній реалізації права суб'єкта права на конституційну скаргу на звернення до

Суду, в результаті якого Суд має ухвалити акт — ухвалу про відкриття чи відмову у відкритті конституційного провадження.

Отже, у випадку звернення до Суду визначальним для обчислення строку, а саме його зупинення чи продовження, є акт Суду, ухвалений у межах конституційного провадження. Тільки в разі, якщо особа не подає виправлену конституційну скаргу протягом визначеного керівником Секретаріату Суду строку або розумного строку (якщо такий не встановив керівник Секретаріату Суду), особа має вважатися такою, що відмовилася від права на звернення до Суду і перебіг тримісячного строку продовжується.

Отже, перебіг тримісячного строку починається з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, в якому застосований закон України (його окремі приписи), що оскаржується до Суду. Подання конституційної скарги зупиняє перебіг такого строку, а повернення керівником Секретаріату Суду конституційної скарги з відповідними роз'ясненнями не продовжує перебігу строку для подання конституційної скарги.

Тому якщо в межах конституційного провадження конституційна скарга не розглядалася, Суд не ухвалював актів про відкриття чи відмову у відкритті конституційного провадження, а розумний строк для звернення з виправленою конституційною скаргою не був пропущений, то конституційна скарга має вважатися поданою в межах тримісячного строку, визначеного пунктом 2 частини першої статті 77 Закону.

Загалом, повернення керівником Секретаріату Суду конституційної скарги має сприяти особам у реалізації їх конституційного права на доступ до конституційного судочинства, тому мав би встановлюватися строк для виправлення недоліків конституційної скарги. Такий строк має бути розумним і визначатися з урахуванням характеру виявлених недоліків, складності їх виправлення та обставин конкретної справи й, як правило, становити від п'ятнадцяти до тридцяти днів.

3. Проблемний аспект позиції Суду щодо строків у цій справі

Суд справедливо підкреслив, що «розв'язання цього питання для цілей прийнятності конституційної скарги має відбуватись із урахуванням обставин конкретної справи і відповідати конституційній вимозі забезпечення ефективності та дієвості конституційного права на звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою» (абзац п'ятий підпункту 3.1.3 підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали).

Я також абсолютно згоден з мотивацією Суду, згідно з якою механізм індивідуального доступу особи до конституційного судочинства має бути дієвим: «Дієвість цього механізму можна забезпечити, зокрема, керуючись принципом *in dubio pro homine* (найбільш сприятливого для людини тлумачення закону) у розв'язанні питання щодо дотримання суб'єктом права на конституційну скаргу строків звернення до Конституційного Суду України» (абзац четвертий підпункту 3.1.3 підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали).

Однак принцип *in dubio pro homine* розпочинається з *in dubio*, тобто наявності сумнівів. У цій справі автор клопотання подав конституційну скаргу в останній день перебігу тримісячного строку. За викладеною логікою строк для подання конституційної скарги у його випадку був зупинений і на момент постановлення Ухвали не був продовжений. Проте Суд поновив такий строк: «Повторне звернення з конституційною скаргою після усунення недоліків протягом розумного строку, але поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої статті 77 Закону України „Про Конституційний Суд України“, є підставою для поновлення пропущеного строку подання конститу-

ційної скарги» (абзац дев'ятий підпункту 3.1.3 підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали).

Я поділяю позицію, яку висловив Суд в Ухвалі, що «на основі системного тлумачення приписів Закону України „Про Конституційний Суд України“ та Конституції України, урахувуючи пріоритетну мету забезпечення дієвості індивідуального доступу особи до конституційного судочинства, Другий сенат Конституційного Суду України висновує, що Конституційний Суд України не обмежений виключно приписами частини третьої статті 77 Закону України „Про Конституційний Суд України“ та може поновити пропущений строк звернення з конституційною скаргою і з інших підстав» (абзац сьомий підпункту 3.1.3 підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Дійсно, частина третя статті 77 Закону безпосередньо пов'язує можливість поновлення пропущеного строку звернення з конституційною скаргою з такою обставиною, як відсутність повного тексту судового рішення, і за наявності висловленого в конституційній скарзі відповідного клопотання. Це є *lex specialis* — він охоплює конкретний випадок, коли особа об'єктивно не могла реалізувати право на звернення до Суду і не може бути обмежена у часі. Однак цей припис не може тлумачитися як такий, що Суд не може поновити пропущений строк звернення з конституційною скаргою і з інших підстав.

Виходячи з пріоритету ефективності індивідуального доступу до конституційного правосуддя, такими підставами можуть бути документально підтверджені поважні особисті обставини (тяжка хвороба заявника чи близького члена його сім'ї), надзвичайні ситуації, які фактично унеможливили своєчасне звернення, інші непереборні особисті перешкоди.

Однак проблема в тому, що у справі Мазурика С.В. не було потреби застосовувати повноваження щодо поновлення строку, оскільки він не був пропущений.

Підсумовуючи, вважаю, що позиція, яку сформулював Суд в Ухвалі, є важливим кроком уперед у розвитку конституційної доктрини та здатна стати орієнтиром для формування більш людиноцентричної практики.

Суддя
Конституційного Суду України

Олександр ВОДЯННИКОВ

УХВАЛА ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини третьої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України,
частини восьмої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України
в редакції Закону України «Про внесення змін
до Кримінального процесуального кодексу України
та Закону України „Про електронні комунікації“ щодо підвищення
ефективності досудового розслідування „за гарячими слідами“
та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року № 2137-IX,
частини першої статті 219, пункту 20⁸ розділу XI «Перехідні положення»
Кримінального процесуального кодексу України в редакції
Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального
кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення
самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури»
від 8 грудня 2023 року № 3509-IX, абзацу четвертого пункту 4,
абзацу другого пункту 5, пункту 6 розділу I Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності
Спеціалізованої антикорупційної прокуратури»
від 8 грудня 2023 року № 3509-IX**

Київ
17 вересня 2025 року
№ 30-у(II)/2025

Справа № 3-21/2025(38/25)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна — головуючий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Первомайський Олег Олексійович,
Різник Сергій Васильович — доповідач,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України, частини восьмої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального

процесуального кодексу України та Закону України „Про електронні комунікації“ щодо підвищення ефективності досудового розслідування „за гарячими слідами“ та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року № 2137–ІХ (Відомості Верховної Ради України, 2022 р., № 15, ст. 120), частини першої статті 219, пункту 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 8 грудня 2023 року № 3509–ІХ (Відомості Верховної Ради України, 2023 р., № 135, ст. 793), абзацу четвертого пункту 4, абзацу другого пункту 5, пункту 6 розділу I Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 8 грудня 2023 року № 3509–ІХ.

Заслухавши суддю-доповідача Різника С.В. та дослідивши матеріали справи, Другий сенат Конституційного Суду України

у с т а н о в и в:

1. Самборська Т.Л. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням (вх. № 18/38 від 7 лютого 2025 року) визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), статтю 309, частину третю статті 392, пункт 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс), абзац третій пункту 19 розділу I Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України „Про електронні комунікації“ щодо підвищення ефективності досудового розслідування „за гарячими слідами“ та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року № 2137–ІХ (далі — Закон № 2137), абзаци другий, третій, четвертий пункту 4, абзац другий пункту 5, пункти 6, 7 розділу I Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 8 грудня 2023 року № 3509–ІХ (далі — Закон № 3509).

1.1. Оскаржувані приписи Кодексу, Закону № 2137, Закону № 3509, які суб'єкт права на конституційну скаргу просить визнати неконституційними, установлюють таке.

1.1.1. Частинами першою, другою статті 309 Кодексу визначено перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Згідно з частиною третьою статті 309 Кодексу «інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді».

Відповідно до частини третьої статті 392 Кодексу «в апеляційному порядку також можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом».

Згідно з пунктом 2 частини другої статті 428 Кодексу суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження, якщо «з касаційної скарги, наданих до неї судових рішень та інших документів вбачається, що підстав для задоволення скарги немає».

1.1.2. Згідно з абзацом третім пункту 19 розділу I Закону № 2137 статтю 615 Кодексу доповнено частиною восьмою такого змісту: «У кримінальних провадженнях, в яких

жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України, строк від дати введення до дати скасування або закінчення відповідного стану або заходів не зараховується до загальних строків, передбачених статтею 219 цього Кодексу».

Другий сенат Конституційного Суду України бере до уваги те, що Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей обчислення строків досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 23 серпня 2023 року № 3341–IX частину восьму статті 615 Кодексу було викладено в новій редакції, а на підставі оскаржуваного суб'єктом права на конституційну скаргу пункту 6 розділу I Закону № 3509 — вилучено.

1.1.3. На підставі абзаців другого, третього пункту 4 розділу I Закону № 3509 частину першу статті 219 Кодексу викладено в такій редакції: «Строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження».

Відповідно до абзацу четвертого пункту 4 розділу I Закону № 3509 частину другу та абзац четвертий частини шостої статті 219 Кодексу вилучено. Суб'єкт права на конституційну скаргу оскаржує зазначений припис Закону № 3509 лише в частині вилучення частини другої статті 219 Кодексу, якою було визначено, що «строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 цього Кодексу, до дня повідомлення особі про підозру становить:

- 1) дванадцять місяців — у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;
- 2) вісімнадцять місяців — у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Строк досудового розслідування, передбачений частиною другою цієї статті, не обчислюється у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтями 437–439 чи частиною першою статті 442 Кримінального кодексу України».

Абзацом другим пункту 5 розділу I Закону № 3509 вилучено абзац вісімнадцятий частини першої статті 284 Кодексу, яким було встановлено, що «слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру».

На підставі пункту 6 розділу I Закону № 3509 вилучено частину першу статті 294 та частину восьму статті 615 Кодексу. Частина перша статті 294 Кодексу до внесення змін Законом № 3509 визначала, що «якщо досудове розслідування злочину до моменту повідомлення особі про підозру неможливо закінчити у строк, зазначений у частині другій статті 219 цього Кодексу, вказаний строк може бути продовжений неодноразово слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, на строк, встановлений пунктами 2 і 3 частини четвертої статті 219 цього Кодексу».

Частиною восьмою статті 615 Кодексу до внесення змін Законом № 3509 було встановлено, що «у кримінальних провадженнях, в яких з моменту внесення відомо-

стей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та на дату введення воєнного стану жодній особі не повідомлено про підозру, строк від дати введення воєнного стану до дати його припинення чи скасування не включається до загальних строків, передбачених частиною другою статті 219 цього Кодексу.

У кримінальних провадженнях, в яких відомості про кримінальне правопорушення, за виключенням злочинів, передбачених статтями 437–439 чи частиною першою статті 442 Кримінального кодексу України, внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесена постанова про початок досудового розслідування у порядку, встановленому цією статтею, від дати введення воєнного стану і до дати його припинення чи скасування строк досудового розслідування до дня повідомлення особі про підозру становить тридцять місяців.

Строк досудового розслідування, зазначений в абзаці другому цієї частини, може бути продовжений у порядку та в межах строків, передбачених параграфом 4 глави 24 цього Кодексу».

Відповідно до пункту 7 розділу I Закону № 3509 пункт 208 розділу XI «Перехідні положення» Кодексу викладено в такій редакції: «Положення частини першої статті 219 цього Кодексу в редакції Закону України „Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури“ застосовуються до всіх кримінальних проваджень, досудове розслідування або судовий розгляд яких не завершено до дня набрання чинності Законом України „Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури“».

1.2. Конституційний Суд України, розв’язуючи питання про визначення предмета конституційного контролю, неодноразово висноував, що приписи закону, яким до іншого закону внесено зміни, із набранням чинності є нормами закону, до якого внесено зміни [перше речення підпункту 1.4 пункту 1 описової частини Рішення від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021, абзац перший підпункту 1.1 пункту 1 описової частини Рішення від 3 квітня 2024 року № 4-р(I)/2024].

Водночас у випадках, коли законодавчі зміни полягають у вилученні з закону певного нормативного припису, Конституційний Суд України визначав предметом конституційного контролю закон, яким відповідні зміни внесено [рішення Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018, від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020 тощо].

Отже, стосовно змін, унесених Законом № 2137 до Кодексу, предметом конституційного контролю в цій справі є частина восьма статті 615 Кодексу в редакції Закону № 2137, а в частині змін, унесених Законом № 3509 до Кодексу — частина перша статті 219, пункт 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кодексу в редакції Закону № 3509, абзац четвертий пункту 4, абзац другий пункту 5, пункт 6 розділу I Закону № 3509.

У цілому предметом конституційного контролю у справі за конституційною скаргою Самборської Т.Л. є стаття 309, частина третя статті 392, пункт 2 частини другої статті 428 Кодексу, частина восьма статті 615 Кодексу в редакції Закону № 2137, частина перша статті 219, пункт 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кодексу в редакції Закону № 3509, абзац четвертий пункту 4, абзац другий пункту 5, пункт 6 розділу I Закону № 3509.

1.3. Суб’єкт права на конституційну скаргу вважає, що оскаржувані ним приписи Кодексу та Закону № 3509 не відповідають статтям 3, 8, 21, 22, частинам першій,

другій, шостій статті 55, частині першій статті 59, частині другій статті 63, частинам першій, другій, третій статті 129 Конституції України.

Крім того, на думку Самборської Т.Л., частина восьма статті 615 Кодексу в редакції Закону № 2137, частина перша статті 219, пункт 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кодексу в редакції Закону № 3509, абзац четвертий пункту 4, абзац другий пункту 5, пункт 6 розділу I Закону № 3509 не відповідають частині першій статті 58 Конституції України, а частина восьма статті 615 Кодексу в редакції Закону № 2137 — статті 64 Конституції України.

1.4. Самборська Т.Л., обґрунтовуючи твердження щодо неконституційності оскаржуваних нею приписів, цитує приписи Конституції України, рішення Конституційного Суду України, посилається на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, рішення Європейського суду з прав людини, приписи Кодексу, законів України, а також судові рішення в її справі.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів впливає таке.

2.1. Головне слідче управління Державного бюро розслідувань здійснювало досудове розслідування в кримінальному провадженні за підозрою Самборської Т.Л. у вчиненні кримінального правопорушення, встановленого частиною другою статті 367 Кримінального кодексу України.

Старший слідчий Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, керуючись частиною десятою статті 290 Кодексу, звернувся до слідчого судді з клопотанням, у якому просив встановити строк стороні захисту для ознайомлення з матеріалами зазначеного кримінального провадження.

Слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва ухвалою від 16 жовтня 2024 року клопотання старшого слідчого Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань задовольнив і встановив підозрюваній Самборській Т.Л. та її захисникам строк для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в кримінальному провадженні до 1 листопада 2024 року, після спливу якого підозрювана Самборська Т.Л. та її захисники вважатимуться такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів досудового розслідування. У резолютивній частині ухвали зазначено, що вона «оскарженню не підлягає». Цей висновок слідчий суддя зробив, керуючись приписами статей 309, 392 Кодексу.

2.2. Київський апеляційний суд ухвалою від 6 листопада 2024 року відмовив у відкритті провадження за апеляційною скаргою адвоката, який діяв в інтересах підозрюваної Самборської Т.Л., на ухвалу слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 16 жовтня 2024 року, оскільки «частиною 3 ст. 392 КПК України передбачено, що в апеляційному порядку можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом», а «кримінальним процесуальним законом не передбачено можливості оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, постановленої в порядку ч.10 ст. 290 КПК України».

2.3. Колегія суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, керуючись приписами статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 Кодексу, ухвалою від 19 листопада 2024 року відмовила у відкритті касаційного

провадження за касаційною скаргою захисника, який діяв в інтересах підозрюваної Самборської Т.Л., на ухвалу Київського апеляційного суду від 6 листопада 2024 року, зазначивши, що суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відмову у відкритті провадження за поданою апеляційною скаргою, оскільки апеляційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

3. Третя колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 9 вересня 2025 року № 132-3(II)/2025 відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 Кодексу.

Цією ж ухвалою Третя колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України неодностайно відмовила у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 392 Кодексу, частини восьмої статті 615 Кодексу в редакції Закону № 2137, частини першої статті 219, пункту 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кодексу в редакції Закону № 3509, абзацу четвертого пункту 4, абзацу другого пункту 5, пункту 6 розділу I Закону № 3509.

3.1. Другий сенат Конституційного Суду України, розв'язуючи питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 392 Кодексу, частини восьмої статті 615 Кодексу в редакції Закону № 2137, частини першої статті 219, пункту 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кодексу в редакції Закону № 3509, абзацу четвертого пункту 4, абзацу другого пункту 5, пункту 6 розділу I Закону № 3509 у зв'язку з ухваленням неодностайно Третьою колегією суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвали від 9 вересня 2025 року № 132-3(II)/2025 у частині про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить із такого.

3.2. Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга має містити обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих приписів) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга є прийнятною за умов її відповідності вимогам, установленим, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Аналіз змісту конституційної скарги свідчить про те, що Самборська Т.Л., обґрутовуючи твердження щодо неконституційності частини третьої статті 392 Кодексу, лише цитує Конституцію України, рішення Конституційного Суду України, Кодекс, висловлює незгоду з рішеннями та діями сторони обвинувачення під час здійснення досудового розслідування, а також із судовими рішеннями, ухваленими в її справі, що не можна вважати обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності оскаржуваного припису статті 392 Кодексу.

Отже, Самборська Т.Л. у цій частині конституційної скарги не дотримала вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

3.3. Відповідно до частини першої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих приписів), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. У розумінні абзацу першого частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» недотримання вимог частини першої статті 55 цього закону свідчить про неприйнятність конституційної скарги.

Самборська Т.Л. просить перевірити на відповідність Конституції України частину восьму статті 615 Кодексу в редакції Закону № 2137, частину першу статті 219, пункт 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кодексу в редакції Закону № 3509, абзац четвертий пункту 4, абзац другий пункту 5, пункт 6 розділу I Закону № 3509, але з аналізу остаточного судового рішення в її справі вбачається, що під час його ухвалення не застосовано зазначених приписів Кодексу та Закону № 3509.

Отже, Самборська Т.Л. у цій частині конституційної скарги не дотримала вимог частини першої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 55, 56, 62, 67, 77, 83, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 54 Регламенту Конституційного Суду України Другий сенат Конституційного Суду України

п о с т а н о в и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України, частини восьмої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України „Про електронні комунікації“ щодо підвищення ефективності досудового розслідування „за гарячими слідами“ та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року № 2137–ІХ, частини першої статті 219, пункту 20⁸ розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 8 грудня 2023 року № 3509–ІХ, абзацу четвертого пункту 4, абзацу другого пункту 5, пункту 6 розділу I Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 8 грудня 2023 року № 3509–ІХ на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

УХВАЛА ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційним поданням 51 народного депутата України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих приписів Закону України
«Про дерадянізацію законодавства України»**

Київ
7 жовтня 2025 року
№ 99-у/2025

Справа № 1-1/2025(34/25)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Петришина Олександра Віталійовича — головуєчого,
Барабаша Юрія Григоровича,
Водяннікова Олександра Юрійовича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Гришук Оксани Вікторівни,
Кичуна Віктора Івановича,
Лемака Василя Васильовича — доповідача,
Олійник Алли Сергіївни,
Первомайського Олега Олексійовича,
Різника Сергія Васильовича,
Совгирі Ольги Володимирівни,
Філюка Петра Тодосьовича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів Закону України «Про дерадянізацію законодавства України» від 21 квітня 2022 року № 2215–IX (Голос України, 2022 р., 6 травня).

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В.В., Велика палата Конституційного Суду України

у с т а н о в и л а:

1. До Конституційного Суду України звернувся 51 народний депутат України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів Закону України «Про дерадянізацію законодавства України» від 21 квітня 2022 року № 2215–IX (далі — Закон № 2215), що не застосовуються на території України відповідно до пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, а саме:

— «Закон СРСР від 13 грудня 1968 року № 3401–VII „Об утверждении Основ земельного законодательства Союза ССР и союзных республик“ (із наступними змінами)» (пункт 263 Додатка № 1 до Закону № 2215);

— «Основы земельного законодательства Союза ССР и союзных республик від 13 грудня 1968 року № 3401–VII (із наступними змінами)» (пункт 264 Додатка № 1 до Закону № 2215);

— «Основы законодательства СССР и союзных республик о земле від 28 лютого 1990 року № 1251–I (із наступними змінами)» (пункт 566 Додатка № 1 до Закону № 2215);

— «Постанова Верховної Ради СРСР „О введении в действие Основ законодательства Союза СССР и союзных республик о земле“» від 28 лютого 1990 року № 1252–I (пункт 567 Додатка № 1 до Закону № 2215);

— «Закон Української РСР „Про затвердження Земельного кодексу Української РСР“» від 8 липня 1970 року № 2874–VII (пункт 47 Додатка № 2 до Закону № 2215);

— «Указ Президії Верховної Ради Української РСР „Про порядок введення в дію Земельного кодексу Української РСР“» від 25 грудня 1970 року № 3338–VII (із наступними змінами)» (пункт 50 Додатка № 2 до Закону № 2215);

— «Постанова Верховної Ради Української РСР „Про порядок введення в дію Земельного кодексу Української РСР“» від 18 грудня 1990 року № 562–XII (із наступними змінами)» (пункт 210 Додатка № 2 до Закону № 2215).

Народні депутати України зазначають, що Закон № 2215, який містить перелік актів органів державної влади і органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР) (додатки №№ 1, 2 до Закону № 2215), зокрема, окремі його акти, що не застосовуються на території України відповідно до пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, «не відповідають Конституції України, в частині заборони застосування на території України вказаних нормативно-правових актів», а саме статтям 13, 14, 22, 41, 55 Конституції України.

Автори клопотання твердять, що окремими актами органів державної влади і органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР), визначеними у додатках №№ 1, 2, «фактично започатковано основи теперішнього земельного законодавства», на їх підставі «здійснено визначені в них процедури та отримано у користування земельні ділянки різного призначення», а отже, визнання цих актів такими, що не застосовуються на території України, ставить під сумнів легітимність процедур на отримання в користування земельних ділянок та правоустановчих документів.

2. Велика палата Конституційного Суду України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з постановленням Другою колегією суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвали від 4 вересня 2025 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить із такого.

2.1. Відповідно до частини третьої статті 51 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні щодо конституційності акта (його окремих приписів) зазначають акт (його конкретні приписи), який треба перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні приписи Конституції України, на відповідність яким слід перевірити акт (його окремі приписи), а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності акта (його окремих приписів).

2.2. Автори клопотання, обґрунтовуючи неконституційність оспорюваних приписів Закону № 2215, що ними встановлено незастосування на території України актів органів державної влади і органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР), які визначали, зокрема, коло суб'єктів набуття права безстрокового та тимчасового користування земельними ділянками, порядок набуття вказаних речових прав, перелік правоустановчих документів тощо, висловлюють припущення, що «у випадку оспорювання чи невизнання таких прав, відстояти їх легітимність буде важко, оскільки джерело права їх виникнення не застосовується на території України».

Однак такі твердження, наведені у конституційному поданні, не підкріплені аргументами про те, що незастосування на території України актів органів державної влади і органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР) причиново-наслідково призводить до порушення Конституції України та, зокрема, до втручання в конституційне право власності, гарантоване статтею 41 Основного Закону України. Це свідчить про недотримання суб'єктом права на конституційне подання вимоги щодо обґрунтування тверджень неконституційності акта (його окремих приписів) (частина третя статті 51 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

2.3. У конституційному поданні автори клопотання також наводять приписи Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», відповідно до яких: державній реєстрації підлягають, зокрема, право власності та речові права на нерухоме майно, похідні від права власності (пункти 1, 2 частини першої статті 4); речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що виникли до 1 січня 2013 року, визнаються дійсними за наявності однієї з таких умов: 1) реєстрація таких прав була проведена відповідно до законодавства, що діяло на момент їх виникнення; 2) на момент виникнення таких прав діяло законодавство, що не передбачало їх обов'язкової реєстрації (частина третя статті 3).

Аналізуючи таке правове регулювання, народні депутати України доходять висновку, що «якщо права на земельні ділянки були отримані на підставі законодавства, що не застосовується на території України, і є досі не переоформленими згідно із законодавством України, дійсність таких прав викликає сумнів».

Велика палата Конституційного Суду України висновує, що наведені твердження є лише припущенням щодо перешкод у реалізації прав землекористувачів у зв'язку з актами права, які згідно з оспорюваними приписами Закону № 2215 не підлягають застосуванню на території України з огляду на окремі приписи чинних нормативно-правових актів у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Велика палата Конституційного Суду України констатує, що припущення не можна вважати аргументами на підтвердження неконституційності правових актів чи їх окремих приписів, про що неодноразово зазначав Конституційний Суд України у своїх актах (ухвали Конституційного Суду України від 30 червня 2011 року № 21-у/2011, від 2 вересня 2015 року № 34-у/2015; Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 1 жовтня 2024 року № 6-уп/2024).

3. Велика палата Конституційного Суду України, надаючи оцінку обґрунтованості конституційного подання, звертає увагу, що Конституційний Суд України у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 висловив юридичну позицію щодо прав землекористувачів, набутих відповідно до чинного на той час законодавства, і зазначив таке:

«Згідно з частиною третьою статті 41 Конституції України громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної

власності відповідно до закону. Ця конституційна гарантія не може тлумачитися як така, що заперечує державний захист інших визнаних майнових прав громадян (крім права власності) або обмежує можливості такого захисту прав землекористувачів, набутих свого часу відповідно до чинного на той час законодавства.

Таким чином, стосовно права постійного користування земельними ділянками діє механізм захисту, гарантований статтями 13, 14, 41, 55 Конституції України.

Орган законодавчої влади має право встановлювати для громадян та юридичних осіб, у яких є в постійному користуванні земельні ділянки, але які за Земельним кодексом України не можуть мати їх на такому праві, строк, протягом якого ці особи зобов'язані переоформити у встановленому порядку право власності або право оренди на земельні ділянки. Але при цьому орган законодавчої влади повинен дотримуватися приписів Основного Закону України» (абзаци перший, другий, третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини).

Отже, з огляду на відсутність обґрунтування тверджень щодо неконституційності окремих приписів Закону № 2215 в частині незастосування на території України відповідно до пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України Велика палата Конституційного Суду України вважає, що є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у цій справі згідно з пунктом 3 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 51, 52, 62, 65, 66, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України» та відповідно до § 45, § 52 Регламенту Конституційного Суду України Велика палата Конституційного Суду України

п о с т а н о в и л а :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів Закону України «Про децентралізацію законодавства України» від 21 квітня 2022 року № 2215–ІХ на підставі пункту 3 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

2. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України є остаточною.

**ВЕЛИКА ПАЛАТА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

ОКРЕМА ДУМКА (РОЗБІЖНА)

**судді Конституційного Суду України Олега Первوماйського
у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих приписів Закону України «Про деерадьянізацію
законодавства України» від 21 квітня 2022 року № 2215-ІХ**

Велика палата Конституційного Суду України (далі — Конституційний Суд) 7 жовтня 2025 року постановила Ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі № 1-1/2025(34/25) за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів Закону України «Про деерадьянізацію законодавства України» № 99-у/2025 (далі — Ухвала).

На підставі статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 74 Регламенту Конституційного Суду вважаю за потрібне викласти окрему думку (розбіжну) щодо Ухвали та низки значущих для цього провадження понять та явищ.

Щодо предмета конституційного контролю

1. З огляду на певну специфічність потенційного предмета конституційного контролю у цій справі доречним є надання деяких пояснень.

Народні депутати України у своєму конституційному поданні поставили під сумнів конституційність не Закону України «Про деерадьянізацію законодавства України» від 21 квітня 2022 року № 2215-ІХ (далі — Закон № 2215) у цілому, а лише окремих приписів Закону № 2215, а саме приписів пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2215, згідно з якими на території України не застосовуються:

— акти органів державної влади і органів державного управління Союзу РСР (додаток № 1), крім їхніх положень, що не суперечать Конституції України і Закону України «Про правонаступництво» та стосуються випадків, визначених Законом № 2215 (підпункт 1);

— акти органів державної влади і органів державного управління Української РСР (Української СРР) (додаток № 2), крім їх положень, що не суперечать Конституції України і Закону України «Про правонаступництво» та стосуються випадків, визначених Законом № 2215 (підпункт 2).

2. Обґрунтовуючи неконституційність окремих приписів Закону № 2215, народні депутати України у конституційному поданні, зокрема, твердять, що окремими актами органів державної влади і органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР), що зазначені у додатках № 1, № 2 до Закону № 2215, започатковано основи теперішнього земельного законодавства. Ці акти визначали, зокрема, коло суб'єктів набуття права безстрокового та тимчасового користування земельними ділянками, порядок набуття вказаних речових прав, перелік правоустановчих документів тощо.

Отже, на підставі низки актів органів державної влади і органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР), визначених у додатках

№ 1, № 2 до Закону № 2215, особи отримали у користування земельні ділянки різного призначення. Автори клопотання зазначають, що визнання Законом № 2215 цих актів такими, що не застосовуються на території України, ставить під сумнів легітимність процедур отримання в користування земельних ділянок та правоустановчих документів на ці ділянки, тому «у випадку оспорування чи невизнання таких прав, відстояти їх легітимність буде важко, оскільки джерело права їх виникнення не застосовується на території України».

3. Звузивши у такий спосіб потенційний предмет конституційного контролю, суб'єкт права на конституційне звернення оскаржив окремі приписи Закону № 2215, які стосувались не всіх актів органів державної влади і органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР), які давно не існують, а лише тих, які згідно з Законом № 2215 та додатками № 1, № 2 до Закону № 2215 нібито могли бути чинними та застосовними в Україні для врегулювання земельних відносин до моменту набуття чинності Законом № 2215.

Такими актами, на думку народних депутатів України, є:

— «Закон СРСР від 13 грудня 1968 року № 3401–VII „Об утверждении Основ земельного законодательства Союза ССР и союзных республик“ (із наступними змінами)» (пункт 263 Додатка № 1 до Закону № 2215);

— «Основы земельного законодательства Союза ССР и союзных республик від 13 грудня 1968 року № 3401–VII (із наступними змінами)» (пункт 264 Додатка № 1 до Закону № 2215);

— «Основы законодательства СССР и союзных республик о земле від 28 лютого 1990 року № 1251–I (із наступними змінами)» (пункт 566 Додатка № 1 до Закону № 2215);

— «Постанова Верховної Ради СРСР „О введении в действие Основ законодательства Союза СССР и союзных республик о земле“ від 28 лютого 1990 року № 1252–I (пункт 567 Додатка № 1 до Закону № 2215);

— «Закон Української РСР „Про затвердження Земельного кодексу Української РСР“» від 8 липня 1970 року № 2874–VII (пункт 47 Додатка № 2 до Закону № 2215);

— «Указ Президії Верховної Ради Української РСР „Про порядок введення в дію Земельного кодексу Української РСР“ від 25 грудня 1970 року № 3338–VII (із наступними змінами)» (пункт 50 Додатка № 2 до Закону № 2215);

— «Постанова Верховної Ради Української РСР „Про порядок введення в дію Земельного кодексу Української РСР“ від 18 грудня 1990 року № 562–XII (із наступними змінами)» (пункт 210 Додатка № 2 до Закону № 2215).

Отже, на думку народних депутатів України, Конституційний Суд мав визнати неконституційними окремі приписи Закону № 2215 з додатками № 1, № 2, за якими незастосовними для врегулювання земельних відносин є низка актів органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР).

Що ухвалив Конституційний Суд

4. Конституційний Суд в Ухвалі виснував про відмову у відкритті конституційного провадження щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів Закону № 2215 на підставі пункту 3 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, визначених цим законом.

Мотивуючи цей висновок, Конституційний Суд процитував абзаци перший, другий, третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 наголосивши, що в зазначеному рішенні й була сформульована юридична позиція Конституційного Суду щодо прав землекористувачів, набутих відповідно до чинного на той час законодавства.

Мотивація Окремої думки (розбіжної)

5. Оцінювати Ухвалу доречно розпочати з позитиву.

Ухвала є лаконічною за своїм обсягом та змістом, що цілком відповідає обсягу та змісту конституційного подання народних депутатів України.

До того ж Конституційний Суд послідовно та стабільно демонструє нульову толерантність до необґрунтованих чи недостатньо обґрунтованих, на його думку, конституційних подань, виставляючи у такий спосіб так звану оцінку «незадовільно» авторам клопотань, які не зуміли або не змогли їх гідно обґрунтувати.

6. Водночас стосовно Ухвали та мотивів її ухвалення є низка критичних міркувань, які, на моє переконання, ставлять під сумнів її обґрунтованість.

Насамперед, констатуємо ту обставину, що, «надаючи оцінку обґрунтованості конституційного подання» та мотивуючи відмову у відкритті конституційного провадження, Конституційний Суд у пункті 3 Ухвали *обмежився винятково* цитуванням абзаців першого, другого, третього підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 та не навів жодного іншого аргументу на підтвердження недоліків конституційного подання.

При цьому Конституційний Суд не пояснив, у який спосіб його юридична позиція, сформульована ним більше двадцяти років тому й яка змістовно не стосувалась питання оцінювання будь-якого конституційного звернення, могла, по-перше, бути використана для оцінювання якості або рівня обґрунтованості конституційного подання, поданого в 2025 році, по-друге, слугувати підставою для відмови у відкритті конституційного провадження.

Окрім того, Конституційний Суд не звернув увагу й на те, що згідно з процитованим ним в Ухвалі останнім реченням абзацу третього підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 «орган законодавчої влади повинен дотримуватись приписів Основного Закону України». Тобто, за цією юридичною позицією, здійснення конституційного контролю щодо актів органу законодавчої влади є потрібним та можливим, а не навпаки.

Отже, вважаю, що посилання у відповідному блоці мотивувальної частини Ухвали на юридичну позицію Конституційного Суду, сформульовану в 2005 році, не є переконливим аргументом для відмови у відкритті конституційного провадження, оскільки Конституційний Суд у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 не міг установити існування недоліків у конституційному поданні, що подане в 2025 році.

Водночас посилання на юридичну позицію Конституційного Суду, сформульовану більше двадцяти років тому, як єдиний аргумент для відмови у відкритті конституційного провадження є ще одним окремим недоліком мотивації Ухвали.

7. Безперечно, юрисдикцію щодо відкриття конституційного провадження має лише Конституційний Суд. Жодний інший орган публічної влади не має повноважень на відкриття конституційного провадження.

У цьому аспекті дискусії вважаю доречним поставити питання про те, якими насправді є обсяг та зміст дискреції Конституційного Суду щодо відкриття конституційного провадження у разі, коли суб'єктами звернення до нього є Президент України, Верховна Рада України, Верховний Суд або Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Звісно, шукаючи відповідь на це питання, слід виходити з того, що зазначені суб'єкти публічної влади не зловживають своїм правом на подання конституційних клопотань до Конституційного Суду й тим більше не розважаються у такий дивний спосіб.

Навпаки, слід керуватись тим міркуванням, що визначені у частині другій статті 150 Основного Закону України суб'єкти права на конституційне подання, реалізуючи свої конституційні функції, звертаються до Конституційного Суду як національного органу конституційного контролю для одержання відповіді по суті конституційної проблеми.

Ураховуючи наведене, нагальною є відповідь і на інше питання: чи не суперечать принципу правовладдя приписи чинного Закону України «Про Конституційний Суд України», на підставі яких межі дискреції Конституційного Суду у питанні відкриття конституційного провадження є чітко невизначеними, унаслідок чого Конституційний Суд може відмовити у відкритті конституційного провадження за конституційними поданнями, посилаючись на його «необґрунтованість» як поняття, що не має чітких та зрозумілих критеріїв для свого правозастосування.

8. В оцінюванні Ухвали, на мою думку, доречними є роздуми й про те, що отримала або втратила конституційна доктрина внаслідок відмови у відкритті конституційного провадженні в цій справі.

Надання 45 народним депутатам України права звернення до Конституційного Суду з клопотанням перевірити на конституційність ухвалений парламентом закон ґрунтується на принципі демократії, за яким парламентській опозиції у такий спосіб надано ще один юридичний інструмент захисту її позиції.

З урахуванням наведеного та у зв'язку з відмовою у відкритті конституційного провадження в цій справі без відповіді залишилось питання про те, яке місце в конституційній системі стримувань та противаг займає модель звернення народних депутатів України до Конституційного Суду з клопотанням визнати неконституційним закон або його окремі приписи у разі, коли ці народні депутати України є членами парламентської більшості та попередньо голосували «за» ухвалення цього акта права.

Вважаю, що у подібних випадках є потреба у з'ясуванні мети здійснення конституційного контролю.

9. Учасники суспільних відносин мають розумні очікування щодо послідовності та цілісності законотворчої діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні (абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022).

Варто зазначити, що у зв'язку з відмовою у відкритті конституційного провадження в цій справі без відповіді залишилось питання, чи ухвалено Закон № 2215 відповідно до таких очікувань.

Так, виглядає дискусійною назва Закону № 2215, у якій є посилання на поняття «дєрадянїзація», яке дійсно застосовується в сучасній українській політології, але на момент ухвалення Закону № 2215 в юридичній науці та практиці його не існувало.

Очікування щодо послідовності та цілісності законотворчої діяльності Верховної Ради України полягає в тому, що орган законодавчої влади послідовно та своєчасно ухвалює зміни до кодексів та інших законів. Водночас зміни до кодифікованих законів, за відомою практикою, що склалась у Верховній Раді України, мають бути внесені законами, що вносять зміни до відповідного кодексу, а не якимись іншими законами.

У цьому аспекті є сумніви в тому, що перераховані в додатках № 1, № 2 до Закону № 2215 акти органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР) були застосовними в Україні на момент ухвалення Закону № 2215.

Тому констатація в Законі № 2215 факту їх нечинності та незастосовності на квітень 2022 року виглядає не як акт нормативного регулювання суспільних відносин (з метою чого й є потреба в ухваленні законів), а як акт політичної реакції Верховної Ради України на повномасштабну агресію РФ та бажання зазначити на відсутності юридичного зв'язку між сучасним законодавством України та колишнім законодавством СРСР та УРСР.

Більш того, ухвалення Закону № 2215 може мати наслідком хибне припущення про те, що перераховані в додатках № 1, № 2 до Закону № 2215 акти органів державного управління Союзу РСР та Української РСР (Української СРР) дійсно були застосовними в Україні на момент ухвалення Закону № 2215.

Заключні міркування

10. У правовладдя багато ворогів та недругів, і один із найвідоміших — неякісний закон. Неякісний — це не той закон, який комусь не подобається чи не відповідає його юридичному смаку або баченню, як певні суспільні відносини мають бути внормовані, а той, що суперечить конституційним принципам та приписам Основного Закону України, в яких ці принципи викладені.

Чи є окремі приписи Закону № 2215 такими, що порушують конституційні принципи, тобто чи є вони неконституційними?

Ухвала є остаточною, тому, відмовляючи у відкритті конституційного провадження у цій справі, Конституційний Суд *de facto* запропонував комусь іншому оцінити приписи Закону № 2215 на відповідність Конституції України.

Суддя
Конституційного Суду України

Олег ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

УХВАЛА ПЕРШОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Товариства з обмеженою відповідальністю «КОМФОРТ-ГРУПП»
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих приписів пункту 2 розділу II «Прикінцеві
та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін
до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання
інвестиційної діяльності в Україні»**

Київ
15 жовтня 2025 року
№ 65-у(І)/2025

Справа № 3-93/2025(192/25)

Перший сенат Конституційного Суду України у складі:

Петришина Олександра Віталійовича — головуючого,
Барабаша Юрія Григоровича,
Гришук Оксани Вікторівни,
Кичуна Віктора Івановича — доповідача,
Олійник Алли Сергіївни,
Совгірі Ольги Володимирівни,
Філюка Петра Тодосьовича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «КОМФОРТ-ГРУПП» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20 вересня 2019 року № 132-ІХ (Відомості Верховної Ради України, 2019 р., № 46, ст. 299).

Заслухавши суддю-доповідача Кичуна В.І. та дослідивши матеріали справи, Перший сенат Конституційного Суду України

у с т а н о в и в:

1. Товариство з обмеженою відповідальністю «КОМФОРТ-ГРУПП» (далі — Товариство) звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність статті 7, частинам першій, другій статті 8, частині четвертій статті 13, статті 19, частині першій статті 58, частині першій статті 140, частині першій статті 143 Конституції України (конституційність) окремі приписи пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20 вересня 2019 року № 132-IX (далі — Закон), які встановлюють порядок, розміри та обов'язок «сплати пайової участі у 2020 році без укладення відповідного договору з органом місцевого самоврядування».

Пунктом 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону встановлено, що «протягом 2020 року замовники будівництва на земельній ділянці у населеному пункті перераховують до відповідного місцевого бюджету кошти для створення і розвитку інфраструктури населеного пункту (далі — пайова участь) у такому розмірі та порядку:

1) розмір пайової участі становить (якщо менший розмір не встановлено рішенням органу місцевого самоврядування, чинним на день набрання чинності цим Законом):

для нежитлових будівель та споруд — 4 відсотки загальної кошторисної вартості будівництва об'єкта;

для житлових будинків — 2 відсотки вартості будівництва об'єкта, що розраховується відповідно до основних показників опосередкованої вартості спорудження житла за регіонами України, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну житлову політику і політику у сфері будівництва, архітектури, містобудування;

2) пайова участь не сплачується у разі будівництва:

об'єктів будь-якого призначення на замовлення державних органів або органів місцевого самоврядування за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;

будівель навчальних закладів, закладів культури, фізичної культури і спорту, медичного і оздоровчого призначення;

будинків житлового фонду соціального призначення та доступного житла;

індивідуальних (садибних) житлових будинків, садових, дачних будинків загальною площею до 300 квадратних метрів, господарських споруд, розташованих на відповідних земельних ділянках;

об'єктів комплексної забудови територій, що здійснюється за результатами інвестиційних конкурсів або аукціонів;

об'єктів будівництва за умови спорудження на цій земельній ділянці об'єктів соціальної інфраструктури;

об'єктів, що споруджуються замість тих, що пошкоджені або зруйновані внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

об'єктів, передбачених Державною цільовою програмою підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу, за рахунок коштів інвесторів;

об'єктів інженерної, транспортної інфраструктури, об'єктів енергетики, зв'язку та дорожнього господарства (крім об'єктів дорожнього сервісу);

об'єктів у межах індустріальних парків на замовлення ініціаторів створення індустріальних парків, керуючих компаній індустріальних парків, учасників індустріальних парків;

об'єктів, які згідно з державним класифікатором будівель та споруд належать до будівель сільськогосподарського призначення, лісництва та рибного господарства;

об'єктів, які згідно з державним класифікатором будівель та споруд належать до будівель промислових;

об'єктів, які згідно з державним класифікатором будівель та споруд належать до силосів для зерна та складських майданчиків (для зберігання сільськогосподарської продукції);

3) замовник будівництва зобов'язаний протягом 10 робочих днів після початку будівництва об'єкта звернутися до відповідного органу місцевого самоврядування із заявою про визначення розміру пайової участі щодо об'єкта будівництва, до якої додаються документи, які підтверджують вартість будівництва об'єкта. Орган місцевого самоврядування протягом 15 робочих днів з дня отримання зазначених документів надає замовнику будівництва розрахунок пайової участі щодо об'єкта будівництва;

4) пайова участь сплачується виключно грошовими коштами до прийняття відповідного об'єкта будівництва в експлуатацію;

5) кошти, отримані як пайова участь, можуть використовуватися виключно для створення і розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури відповідного населеного пункту;

6) інформація щодо сплати пайової участі зазначається у декларації про готовність об'єкта до експлуатації або в акті готовності об'єкта до експлуатації».

Товариство вважає, що припис пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, який встановлює «порядок та розміри сплати пайової участі у 2020 році без укладення відповідного договору з органом місцевого самоврядування, суперечить основоположним засадам конституційного ладу України та порушує гарантовані Конституцією права особи, передбачені статтями 7, 8, 13, 19 та 58 Конституції України», а припис пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, який визначає «обов'язок сплати пайової участі у 2020 році без укладення відповідного договору з органом місцевого самоврядування, порушує конституційно гарантовані права особи як суб'єкта господарювання, а саме: право на рівність усіх суб'єктів права власності перед законом (частина четверта статті 13); право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, у чітко визначених умовах (частина перша статті 42); право знати свої права і обов'язки, тобто принцип правової визначеності (частина перша статті 57); право на рівний і справедливий доступ до ринку без зловживання з боку держави, що забезпечується через захист конкуренції (частина третя статті 42)».

2. Перший сенат Конституційного Суду України, розв'язуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з постановленням неодностайно Першою колегією суддів Першого сенату Конституційного Суду України Ухвали від 17 вересня 2025 року № 141-1(І)/2025 про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга має містити обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77); Конституційний Суд України відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу непринятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими (частина четверта статті 77).

Аналіз конституційної скарги свідчить, що Товариство не обґрунтувало тверджень щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) окремих приписів пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону.

Отже, конституційна скарга не відповідає вимогам пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 55, 56, 62, 77, 83, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 54 Регламенту Конституційного Суду України Перший сенат Конституційного Суду України

п о с т а н о в и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «КОМФОРТ-ГРУПП» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20 вересня 2019 року № 132-IX на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

**ПЕРШИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

УХВАЛА ПЕРШОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Кияшка Олександра Олександровича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
абзаців третього, четвертого підпункту 2 пункту 22
розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення»
Бюджетного кодексу України, окремого положення пункту 3,
окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення»
Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік»
від 3 листопада 2022 року № 2710-ІХ, окремих положень пункту 6
розділу «Прикінцеві положення» Закону України
«Про Державний бюджет України на 2024 рік»
від 9 листопада 2023 року № 3460-ІХ

Київ
15 жовтня 2025 року
№ 66-у(І)/2025

Справа № 3-53/2025(107/25)

Перший сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Петришина Олександра Віталійовича — головуєчого, доповідача,
Барабаша Юрія Григоровича,
Грищук Оксани Вікторівни,
Кичуна Віктора Івановича,
Олійник Алли Сергіївни,
Совгирі Ольги Володимирівни,
Філюка Петра Тодосьовича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Кияшка Олександра Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців третього, четвертого підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, окремого положення пункту 3, окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710-ІХ (Відомості Верховної Ради України, 2022 р., № 52, ст. 433), окремих положень пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 9 листопада 2023 року № 3460-ІХ (Відомості Верховної Ради України, 2023 р., №№ 97–100, ст. 393).

Заслухавши суддю-доповідача Петришина О.В. та дослідивши матеріали справи, Перший сенат Конституційного Суду України

У С Т А Н О В И В:

1. До Конституційного Суду України звернувся Кияшко О.О. із клопотанням перевірити на відповідність статті 6, частині другій статті 8, частині п'ятій статті 17, частині другій статті 19, частинам другій, третій статті 22, частинам першій, другій статті 24, частині четвертій статті 41, частині першій статті 46, статті 56, статті 68, пункту 3 частини першої статті 85, пункту 6 частини першої статті 92, статті 113 Конституції України (конституційність) абзаци третій, четвертий підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України (далі — Кодекс), окремого положення пункту 3, окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710-ІХ (далі — Закон № 2710), окремі положення пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 9 листопада 2023 року № 3460-ІХ (далі — Закон № 3460).

У підпункті 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу зазначено, що в умовах воєнного стану або для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації Кабінет Міністрів України може приймати рішення «щодо порядку застосування і розмірів державних соціальних стандартів та гарантій, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування» (абзац третій); «щодо особливостей формування та виконання місцевих бюджетів, діяльності учасників бюджетного процесу на відповідних територіях» (абзац четвертий).

Пунктом 3 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 2710 зупинено на 2023 рік, зокрема, дію Закону України «Про індексацію грошових доходів населення». У розділі «Прикінцеві положення» Закону № 2710 встановлено, що «у 2023 році частина друга та абзац п'ятий частини четвертої статті 42, третє речення абзацу першого пункту 13 розділу XV „Прикінцеві положення“ Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“ <...>, частина друга статті 22, стаття 64 Закону України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“ <...> застосовуються у порядку, на умовах та у строки, що визначені Кабінетом Міністрів України» (пункт 8).

У пункті 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 3460 зазначено, що «у 2024 році частина друга та абзац п'ятий частини четвертої статті 42, третє речення абзацу першого пункту 13 розділу XV „Прикінцеві положення“ Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“ <...>, частина друга статті 22, стаття 64 Закону України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“ <...> застосовуються у порядку, на умовах та у строки, що визначені Кабінетом Міністрів України».

На переконання автора клопотання, оспорюваними положеннями Кодексу, Закону № 2710, Закону № 3460 «допущено звуження змісту та обсягу існуючих його прав і свобод як військового пенсіонера та порушено право на належний рівень пенсії».

На підтвердження своєї позиції Кияшко О.О. посилається на Конституцію України, закони України, кодекси, постанови Верховної Ради України, акти Кабінету Міністрів України, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, рішення Конституційного Суду України та на судові рішення у своїй справі.

2. Перший сенат Конституційного Суду України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з постановленням неодно-

стайно Третньою колегією суддів Першого сенату Конституційного Суду України Ухвали від 9 вересня 2025 року № 127-3(I)/2025 про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 1, 4, 5 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить із такого.

3. Із матеріалів справи випливає, що остаточним судовим рішенням у справі суб'єкта права на конституційну скаргу є постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 29 листопада 2024 року.

Перший сенат Конституційного Суду України зазначає, що П'ятий апеляційний адміністративний суд у постанові від 29 листопада 2024 року абзац четвертий підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу, пункт 3 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 2710 не застосовував.

Отже, Кияшко О.О. не є належним суб'єктом права на конституційну скаргу в розумінні вимог частини першої статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 62 цього закону — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

4. Відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (перше речення частини другої).

З аналізу конституційної скарги вбачається, що автор клопотання не навів обґрунтування того, як саме абзац третій підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу, окремі положення пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 2710, окремі положення пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 3460 порушують його конституційне право на пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану, а фактично висловив незгоду із запровадженим законодавчим регулюванням порядку застосування і розмірів державних соціальних стандартів та гарантій в умовах воєнного стану.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 50, 55, 56, 62, 67, 77, 83 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 54 Регламенту Конституційного Суду України Перший сенат Конституційного Суду України

п о с т а н о в и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Кияшка Олександра Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу четвертого підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, окремого положення пункту 3 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710–IX на підставі пункту 1 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; абзацу третього підпункту 2 пункту 22 роз-

ділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710-ІХ, окремих положень пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 9 листопада 2023 року № 3460-ІХ на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

**ПЕРШИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

УХВАЛА ПЕРШОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційною скаргою Тимофієва Ігоря Володимировича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
абзаців третього, четвертого підпункту 2 пункту 22
розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення»
Бюджетного кодексу України, абзацу вісімнадцятого пункту 3,
окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення»
Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік»,
окремих положень пункту 6 розділу «Прикінцеві положення»
Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік»**

Київ
15 жовтня 2025 року
№ 67-у(І)/2025

Справа № 3-100/2025(203/25)

Перший сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Петришина Олександра Віталійовича — головуєчого,
Барабаша Юрія Григоровича,
Гришук Оксани Вікторівни,
Кичуна Віктора Івановича,
Олійник Алли Сергіївни,
Совгирі Ольги Володимирівни,
Філюка Петра Тодосьовича — доповідача,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Тимофієва Ігоря Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців третього, четвертого підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, абзацу вісімнадцятого пункту 3, окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710–ІХ (Відомості Верховної Ради України, 2022 р., № 52, ст. 433), окремих положень пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 9 листопада 2023 року № 3460–ІХ (Відомості Верховної Ради України, 2023 р., №№ 97–100, ст. 393).

Заслухавши суддю-доповідача Філюка П.Т. та дослідивши матеріали справи, Перший сенат Конституційного Суду України

у с т а н о в и в:

1. Тимофієв І.В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність статтям 3, 6, частині другій статті 8, частині п'ятій статті 17,

частині другій статті 19, частинам другій, третій статті 22, частинам першій, другій статті 24, частині четвертій статті 41, частині четвертій статті 55, статтям 56, 68, пункту 3 частини першої статті 85, пункту 6 частини першої статті 92, частинам першій, третій статті 113 Конституції України (конституційність) абзаци третій, четвертий (за конституційною скаргою — абзаци другий, третій) підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України (далі — Кодекс), абзац вісімнадцятий пункту 3, окремі положення пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710-IX (далі — Закон № 2710), окремі положення пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 9 листопада 2023 року № 3460-IX (далі — Закон № 3460).

Автор клопотання вважає, що оспорюваними положеннями Кодексу, Закону № 2710, Закону № 3460 «допущено звуження змісту та обсягу існуючих його прав і свобод як військового пенсіонера та порушено право на належний рівень пенсії, повний розмір якої визначений законом, а також право на своєчасне отримання повного розміру пенсії».

2. Перший сенат Конституційного Суду України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з неодностайним постановленням Першою колегією суддів Першого сенату Конституційного Суду України Ухвали від 17 вересня 2025 року № 145-1(I)/2025 про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 1, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (частина перша статті 55); конституційна скарга має містити, зокрема, обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України (абзац перший частини першої статті 56); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

2.1. Зі змісту остаточного судового рішення у справі Тимофієва І.В. — постанови судової колегії П'ятого апеляційного адміністративного суду від 13 березня 2025 року — вбачається, що суд не застосовував у ньому абзац четвертий підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу, абзац вісімнадцятий пункту 3, окремі положення пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 2710.

Отже, автор клопотання в цій частині не дотримав вимог частини першої статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 62 цього закону — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

2.2. Із аналізу змісту конституційної скарги вбачається, що аргументація Тимофієва І.В. щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) абзацу третього підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу, окремих положень пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 3460 зводиться до незгоди із застосуванням в остаточному судовому рішенні в його справі оспорюваних положень Кодексу та Закону № 3460, що не можна вважати обґрунтуванням тверджень щодо їх неконституційності.

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що вирішення питань застосування судами законів України не належить до його повноважень [Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 31 травня 2018 року № 28-у/2018; ухвали Першого сенату Конституційного Суду України від 9 вересня 2020 року № 18-уп(I)/2020, Другого сенату Конституційного Суду України від 7 вересня 2022 року № 5-уп(II)/2022].

Отже, автор клопотання в цій частині не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 50, 55, 56, 61, 62, 67, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 54 Регламенту Конституційного Суду України Перший сенат Конституційного Суду України

п о с т а н о в и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Тимофієва Ігоря Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу четвертого підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, абзацу вісімнадцятого пункту 3, окремих положень пункту 8 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710–IX на підставі пункту 1 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; абзацу третього підпункту 2 пункту 22 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України, окремих положень пункту 6 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 9 листопада 2023 року № 3460–IX на підставі пункту 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

**ПЕРШИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Принципи права як виразники правових цінностей у юридичних позиціях Конституційного Суду України

Оксана ГРИЩУК

доктор юридичних наук, професор,
суддя Конституційного Суду України

У статті досліджено принципи права як виразники правових цінностей у юридичних позиціях Конституційного Суду України крізь призму фундаментальної тріади: права людини, верховенство права та демократія. Обґрунтовано, що ці взаємопов'язані принципи формують ціннісно-смыслову основу конституційного ладу України та слугують методологічними орієнтирами у процесі правозастосування й офіційного тлумачення положень Конституції України. Конституційний Суд України послідовно наголошує, що людська гідність як першооснова прав і свобод людини є найвищою соціальною цінністю, принцип верховенства права забезпечує її реальну дієвість, а демократія як форма народовладдя надає легітимності правовим механізмам державної влади. Зроблено висновок, що завдяки системному застосуванню зазначених принципів Конституційний Суд України формує цілісну правову доктрину, засновану на повазі до людської гідності, автономії та свободи особи, що гарантує ефективний захист прав людини і стабільність національної правової системи.

Ключові слова: принципи права, права людини, людська гідність, верховенство права, демократія, Конституційний Суд України.

У сучасній правовій доктрині принципи права розглядають як вихідні правові ідеї, що втілюють загальнолюдські цінності, визначають сутність права та слугують орієнтиром змісту і спрямованості правового регулювання. Завдяки принципам права відбувається впровадження загальновизнаних соціальних і правових цінностей у життя, їх реалізація та застосування у правовій діяльності. Розмежування природного та позитивного права, яке, по суті, дає відповідь на питання про зміст самого права, дає змогу розкрити його об'єктивні, визначальні властивості — принципи. Втілення принципів права в законі надає йому ознак юридичного явища, яке має відповідати внутрішній сутності права¹. Водночас принципи права є інструментом для оцінки позитивного права, практики його застосування і тлумачення, встановлюючи їх відповідність критеріям легітимності та правовості.

Значення принципів права полягає в тому, що вони найчіткіше відображають багатогранну сутність права, його основні закономірності та ключові ознаки, розкриваючи найсуттєвіші риси правового регулювання. Їх влучно порівнюють із «нервови-

¹ Грищук О.В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти : монографія. Вид. 2-ге, доопрац. і доповн. Київ : ВАІТЕ, 2020. С. 465.

ми центрами»¹ правової системи, оскільки саме принципи права визначають вимоги, яким повинні відповідати всі правові норми. Тому в юридичній літературі принципи права розглядають не як зовнішні, суб'єктивні ідеї, запроваджені у правову систему, а як неодмінні вимоги, властиві самій сутності права та його закономірному розвитку.

У науковій літературі акцентують на тому, що право покликане закріплювати загальнолюдські цінності, визнаючи їх пріоритетність. З огляду на особливу природу принципів права саме вони постають формою фіксації та вираження таких цінностей: у принципах концентрується світовий досвід розвитку права, цивілізаційні надбання та універсальні орієнтири людства. Отже, у правовій доктрині принципи права розглядають як такі, що не лише закріплюють соціальні цінності², а й спрямовують правове регулювання.

Зокрема, зазначено, що такі цінності не мають загальновизнаного реєстру, хоча зазвичай серед них згадують демократію, справедливість, свободу, рівність, основні права людини. Загальнолюдські цінності мають характер принципів, сформульованих на рівні високого ступеня узагальнення, тому вони абстрактні, а іноді й декларативні. Будучи філософськими, соціологічними й іншими ідеологемами, вони нерідко не кладуться на строгу мову права, потребують витлумачення й розвитку для того, щоб їх застосування було забезпечено юридичними засобами³.

Дедалі частіше висловлюють міркування, що у праві, яке належить до суспільних явищ, суттєве значення має духовне начало, іманентною характеристикою якого є цінності. Тому вихідні базові положення, якими є принципи права, відображають «вироблені у процесі суспільного розвитку і сприйняті суспільством цінності, які є категоріями ідеологічними, моральними, навіть цивілізаційними, що змушує розглядати їх в аксіологічному аспекті»⁴.

Динамічний розвиток цінностей і принципів права відображає їх здатність адаптуватися до нових соціальних, політичних і правових умов. У літературі наголошують, що єдність форми й змісту текстово закріплених принципів конституційного права досягається через їх реалізацію⁵, застосування і тлумачення. Визначальну роль у цьому процесі відіграють суди, зокрема Конституційний Суд України, який активно використовує принципи права як інструмент тлумачення норм Конституції України, розкриваючи їх глибинний, ціннісний зміст. Через призму принципів права формуються юридичні позиції, які впливають на розвиток і узгодженість усієї національної правової системи.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що принципи права є не абстрактними ідеями, а безпосередніми джерелами права, рівнозначними з іншими джерелами права, як-от законодавство. Судові рішення, у яких

¹ Уварова О.О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика : монографія. Харків : Друкарня МАДРИД, 2012. С. 27.

² Мішина Н. Тлумачення у конституційному провадженні як засіб розв'язання конфліктів конституційних цінностей. *Взаємні здобутки Європейської Комісії «За демократію через право» і органів конституційної юстиції та проблеми тлумачення у конституційному судочинстві* : зб. матеріалів і тез Міжнар. онлайн-конф. (м. Київ, 25 червня 2020 р.). Київ : ВАІТЕ, 2020. С. 109.

³ Фулей Т.І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2003. С. 26.

⁴ Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні : монографія. Київ : ВАІТЕ, 2018. С. 48.

⁵ Конституційне право : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри ; Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, О.М. Лисенко, А.А. Мелешевич. Київ : ВАІТЕ, 2021. С. 102.

ці принципи набувають конкретного змісту, стають важливим елементом правозастосування, сприяючи розвитку правової системи та закріпленню правових стандартів у суспільстві. Зокрема, під час застосування принципів права суди часто стикаються з необхідністю адаптувати їх до нових умов, що є важливим етапом формування конституційної юриспруденції. Така адаптація принципів права сприяє динамічному оновленню та розвитку правової системи, даючи їй змогу ефективно реагувати на нові виклики та забезпечувати правову стабільність у змінюваному середовищі. Особливо це важливо у сфері захисту прав і свобод людини, оскільки саме принципи права забезпечують їх узгодженість із основоположними конституційними цінностями, адже «конституційні принципи є осердям конституційного ладу України, тож від їх захисту залежить його втілення загалом, зокрема й гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина»¹.

Під час інтерпретування Конституції України Конституційний Суд України виходить за межі механічного повторення її положень, здійснюючи глибокий аналіз та розкриваючи їхній ціннісний зміст, який ґрунтується на основоположних принципах демократії, верховенства права та захисту прав людини. Цей підхід дає змогу Конституційному Суду України сформувати загальну модель поведінки, яка слугує надійним орієнтиром для всіх суб'єктів правових відносин — від державних органів і посадових осіб до громадян, юридичних осіб та інших учасників суспільного життя, забезпечуючи гармонійне застосування приписів Конституції України в динамічних соціальних і політичних умовах.

Погодимося, що тлумачення окремих приписів Конституції України має ґрунтуватися на сприйнятті її як цілісного акта, що містить найважливіші норми, принципи і цінності, які перебувають у нерозривному зв'язку між собою та підпорядковані основним цілям, визначеним у преамбулі: подальшій реалізації Українським народом свого права на самовизначення, забезпеченню прав і свобод людини та гідних умов її життя, зміцненню громадянської злагоди на землі України, розвитку демократичної, соціальної, правової держави². У такий спосіб принципи права стають основою для формування правового, політичного та соціального порядку, що відповідає стандартам європейського простору.

Преамбула Конституції України прямо визначає європейський вектор розвитку держави, який став ще виразнішим після набуття чинності Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Преамбула Конституції України підтверджує європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Конституційний Суд України щодо цього зазначив: «Підтвердження конституцієдавцем, зокрема, „незворотності європейського курсу України“ та визначення „курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі стратегічним“ вказує на бажання України просуватися до цінностей єдиної Європи. Європейський Союз є міжнародною організацією, заснованою на тріаді принципів спільної спадщини європейських народів. Та сама тріада прин-

¹ Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилення соціального захисту військовослужбовців) від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/4869>.

² Різник С.В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2021. С. 5.

ципів лежить в основі заснування Ради Європи, членом якої з відповідними обов'язками й зобов'язаннями є Україна від 1995 року»¹. «Євроінтеграція України вимагає утвердження правдивої демократії, додержання людських прав та верховенства права (правовладдя) як загальноєвропейських цінностей»².

У такий спосіб Конституційний Суд України, розкриваючи ціннісний зміст принципів і норм Основного Закону України, зокрема його преамбули, не лише формує національну конституційну доктрину, а й робить вагомий внесок у практичну реалізацію європейського вибору України. Закріплення у преамбулі Конституції України європейської ідентичності Українського народу зумовлює необхідність визнання та утвердження основоположних принципів і цінностей, що становлять підґрунтя діяльності Ради Європи та Європейського Союзу. До них належать верховенство права, захист прав людини та демократія, які є не лише загальноєвропейськими, а й фундаментальними принципами національної правової системи України.

Верховенство права вирізняється як один із найскладніших і багатшарових принципів права, що потребує детального осмислення. Різні погляди на тлумачення цього принципу підкреслюють його значну суб'єктивність і насиченість цінностями, але це не зменшує його здатності до практичного втілення. Центральною ідеєю верховенства права є обмеження влади уряду та захист людської гідності й прав людини. Цей принцип визначає межі, у яких держава управляє суспільством, стримуючи державну владу правовими нормами і захищаючи особу від можливого свавілля влади. Водночас він вимагає від усіх громадян виконувати закон, незалежно від їхнього соціального становища чи статусу.

Реалізація принципу верховенства права можлива тільки в демократичній державі, у якій вибори відбуваються прозоро, чесно та з дотриманням демократичних стандартів, існує чіткий розподіл повноважень між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади, судова влада є незалежною від впливу інших гілок влади, а держава визнає та охороняє фундаментальні права й свободи громадян. За такого підходу право розглядають як цінність, адже воно є механізмом стримування надмірного втручання держави в суспільне життя, запобігає уникати зловживанням владою та гарантує ефективний захист основних прав людини.

Том Бінгем вважав, що верховенство права значною мірою базується на неформальній, але вкрай важливій угоді між особою та державою, суб'єктом і об'єктом управління, за якою обидві сторони поступаються частиною своєї свободи та повноважень. Особа як частина суспільства добровільно визнає, що не може мати необмеженої свободи, й погоджується підкорятися обмеженням, встановленим ухваленими в належний спосіб законами. Водночас держава зобов'язується не вчиняти свавільних дій і в межах держави, і поза ними, діючи лише в рамках повноважень, наданих їй чинним законодавством. За цих обставин закон повинен забезпечувати належний захист основних прав людини³.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 14 липня 2021 року № 1-р/2021. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/3944>.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96¹, 96² Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації) від 30 червня 2022 року № 1-р/2022. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/5219>.

³ Том Бінгем. Правовладдя / за заг. ред. С. Головатого ; переклад з англ. В. Кастеллі та Д. Шкрьоби ; передмова до українського видання С. Головатого. Київ, 2024. 256 с.

Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) у Доповіді «Верховенство права» вказала, що «верховенство права є невід'ємною частиною будь-якого демократичного суспільства. В рамках цього поняття вимагається, щоб усі, хто наділений повноваженнями ухвалювати рішення, ставилися до кожного з виявом поваги, на основі рівності та розумності й відповідно до закону, і щоб кожен мав можливість оскаржити незаконність рішень у незалежному та безсторонньому суді, де кожен має бути забезпечений справедливими процедурами. Отже, предметом верховенства права є здійснення влади і стосунки між особою та державою»¹.

У цій доповіді виокремлено обов'язкові складові елементи поняття «верховенство права», які є не лише формальними, а й субстантивними чи матеріальними, а саме: законність, зокрема прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; юридична визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами; дотримання прав людини; заборона дискримінації та рівність перед законом².

Таке розуміння верховенства права слід відрізнити від формалістського підходу, який зводить його зміст до дотримання закону в межах повноважень, наданих державним органам. Верховенство права є необхідною передумовою для утвердження демократичних цінностей, забезпечує основу для політичного та економічного процвітання. Продовжуючи традицію обстоювання сутнісного розуміння верховенства права, лорд Гермер стверджує, що права людини є невідокремною частиною верховенства права та стабільної демократичної культури. Окрім визнання та захисту гідності кожного, вони гарантують основоположні права і свободи, на яких тримається вся правова система. Верховенство права є фундаментом демократії, яка не можлива без прав на вільні та чесні вибори, свободу слова, доступ до судів та незалежну судову систему. Демократія та верховенство права нерозривно пов'язані, адже верховенство права не може бути ефективним без демократії, яка надає легітимності правилам, що визначають відносини між громадянином і державою³.

Конституційний Суд України зазначив, що однією із засад українського конституційного ладу є верховенство права, що його «виражено через формулу: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8 Конституції України). „Верховенство права“ (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права»⁴. У Рішенні Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 містяться підходи до розуміння верховенства права як: механізму забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади; нормативного

¹ Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf.

² Там само.

³ Лорд Гермер. Верховенство права в епоху популізму. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/1233/lektsiia-imeni-binhema-z-verkhovenstva-prava->.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 14 липня 2021 року № 1-р/2021. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/3944>.

ідеалу, якого має прагнути кожна система права; універсального та інтегрального принципу права¹.

Принцип верховенства права являє собою комплекс взаємопов'язаних принципів, які становлять основу доктрини конституціоналізму. Це робить їх необхідними для стабільного функціонування будь-якої ліберальної конституційної демократії². Зазначене підтвердив Конституційний Суд України, визнавши елементами верховенства права рівність і справедливість, правову визначеність, ясність і недвозначність правової норми, які забезпечують її однакове застосування, усувають необмеженість трактування у правозастосовній практиці, а відтак запобігають неминучій сваволі³. В іншій справі виокремлено такі складники верховенства права: законність, поділ державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду⁴.

Виокремлення вказаних складників принципу верховенства права відповідає стандарту, запропонованому Венеційською Комісією, та водночас відображає особливості національного правового контексту, історичні й інституційні умови функціонування української правової системи. Кожне рішення, у якому Конституційний Суд України посилається на принцип верховенства права, розкриває його зміст крізь призму конкретних обставин справи, уточнюючи його змістові межі та аксіологічне наповнення. У такий спосіб Конституційний Суд України формує гнучку й водночас послідовну доктрину верховенства права, що поєднує універсальні європейські стандарти з національною правовою традицією та сприяє гармонійному розвитку українського конституціоналізму.

Отже, принцип верховенства права у практиці Конституційного Суду України розглядають як невідокремну складову системи цінностей, на яких ґрунтується сучасний європейський правопорядок. Водночас відображено національні особливості розуміння цього принципу, зумовлені історичним розвитком української державності та утвердженням її конституційної ідентичності. Зокрема, вказано: «Українська формула верховенства права (правовладдя) як засади національного конституційного ладу є двоскладовою: відповідно до першого складника „верховенство права в Україні визнається“, відповідно до другого — „верховенство права в Україні діє“»⁵.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20 червня 2019 року № 6-р/2019. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/2770>.

² Аллан Т.Р.С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / пер. з англ. Р. Семківа. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 10.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/516>.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII від 23 січня 2020 року № 1-п/2020. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/3005>.

⁵ Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII від 18 червня 2020 року № 5-п(II)/2020. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/3132>.

Україна виконала імператив визнання верховенства права державою і на міжнародному рівні — через приєднання до Статуту Ради Європи та ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і на національному — у спосіб унормування принципу верховенства права у Конституції України та галузевому законодавстві. Конституційний Суд України розглядає імператив дієвості, або ефективності, верховенства права як «сукупність національних інституцій, механізмів і процедур, що є доконечними для того, щоб особа була спроможною володіти людською гідністю та захистити себе від свавільних дій держави (її органів і посадових осіб)»¹.

Із цього випливає, що саме людська гідність визначає зміст і характер суспільних відносин та зумовлює потребу визнання й забезпечення прав людини, тому проблематика людської гідності нерозривно пов'язана з питанням прав людини та наявністю реальних механізмів їх гарантування. Більше того, людську гідність розглядають як джерело прав людини, вона є ядром кожного конституційного права, визначає його сутнісний зміст. «Ставлення до людини як до найвищої цінності вимагає не лише формального визнання її гідності, а й ефективного забезпечення її прав і свобод»².

Конституційний Суд України визнає онтологічний статус людської гідності, трактуючи її як: право, гарантоване статтею 28 Конституції України; конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для всіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності, критерієм допустимості можливих обмежень таких прав. Наведене опосередковано підтверджується унікальним значенням людської гідності в Конституції України, за якою, зокрема, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3); усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68)³.

Людська гідність формує уявлення про людину як унікальну самовизначену істоту, котра не перебуває під владою держави. Право на повагу до людської гідності кореспондує з визнанням людини «найвищою соціальною цінністю, що унеможливорює тлумачення людини інструментально, лише як об'єкт державної волі»⁴. Конституційний Суд України виснував: «Людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу. Із статті 3 Конституції України випливає обов'язок держави забезпечувати охорону та захист людської гідності. Такий обов'язок покладено на всіх суб'єктів публічної влади. Верховна Рада України, ухвалюючи закони, має гарантувати належний захист та реалізацію прав і свобод людини, що є однією з умов забезпечення людської гідності як природної цінності. Своєю чергою, суди мають тлумачити юридичні норми так, щоб

¹ Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII від 18 червня 2020 року № 5-п(II)/2020. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/3132>.

² Гришук О.В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти: монографія. Вид. 2-ге, доопрац. і доповн. Київ: ВАІТЕ, 2020. С. 138.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII від 23 травня 2018 року № 5-п/2018. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/2224>.

⁴ Шевчук С. Людська гідність у системі конституційних цінностей. *Право України*. 2018. № 9. С. 29.

під час їх застосування це не завдавало шкоди людській гідності <...>. Хоча засудження особи, яка вчинила протиправне діяння, до відбування покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі неминуче матиме наслідком обмеження її права на свободу і недоторканність, це не означає, що державі дозволено посягати на людську гідність, обмежувати її або заперечувати»¹.

Право на повагу до людської гідності є абсолютним, а людську гідність визнають сутнісним змістом кожного конституційного права. Стосовно цього Конституційний Суд України зауважив: «Обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права»².

Прикладом практичного втілення такої методології слугують рішення Конституційного Суду України, ухвалені в контексті розгляду справ про порушення соціальних прав. Так, Конституційний Суд України зазначив, що «зміни законодавства у соціальній сфері, складна фінансово-економічна ситуація, потреба в забезпеченні збалансованості Державного бюджету України не повинні призводити до порушення гідності людини, яка належить до фундаментальних цінностей, захищених Конституцією України, та становить основу системи конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина. Обов'язковою складовою людської гідності є доступ людини до мінімальних соціальних благ, здатних забезпечити їй достатній і гідний життєвий рівень. Верховна Рада України, формуючи соціальну політику держави, повинна гарантувати ефективну реалізацію права на повагу до людської гідності, зокрема, шляхом забезпечення пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для осіб, які потребують соціального захисту»³.

Отже, концептуальне виведення основоположних прав людини з ідеї людської гідності засвідчує її визнання як вихідного принципу, що лежить в основі прав людини. Цей підхід вирізняється тим, що зосереджує увагу на призначенні прав людини — створенні умов для розкриття індивідуальності, забезпечення особистої автономії та свободи обирати власний спосіб життя. Відображення зазначеної методології в юри-

¹ Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особої, караній на довічне позбавлення волі) від 16 вересня 2021 року № 6-п(II)/2021. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/4129>.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/1858>.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 7 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 7 листопада 2018 року № 9-п/2018. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/2430>.

дичних позиціях Конституційного Суду України є свідченням становлення держави як правової, зорієнтованої на міжнародні стандарти прав людини та основоположні цінності. Найвиразніше це виявляється у сферах права, що мають підвищену вразливість до порушень прав людини, зокрема в кримінальному та соціальному праві. Саме в цих сферах держава повинна докладати максимум зусиль для недопущення порушень та, у разі їх виникнення, ефективно відновлювати й захищати права і свободи людини.

Варто погодитися, що права людини та принцип верховенства права слугують запобіжниками, які стримують демократію від ризику самознищення. Один із парадоксів демократичного ладу полягає в тому, що абсолютизація волі більшості може призвести до підриву самої демократії, навіть через формально демократичні процедури¹. «Адже керуючись навіть щирими намірами, народи, які мають необмежену владу, можуть легко нашкодити самі собі та, зрештою, втратити не лише владу, але й свободу і будь-які перспективи подальшого існування. Інакше демократія стає тимчасовим, непевним явищем, де абсолютне верховенство влади народу в будь-який час ризикує вкотре перерости в типову диктатуру. Тому свідоме самообмеження Конституцією свідчить про зрілість політичної нації на противагу наївності нації етнічної, є запорукою сталої демократії в успішній правовій державі»².

Сьогодні демократію розглядають як делікатний баланс між правлінням більшості та фундаментальними цінностями суспільства, яким ця більшість підпорядковується. «Коли судді тлумачать конституційні положення та визнають нечинними шкідливі закони, вони надають силу фундаментальним цінностям суспільства. У такий спосіб вони захищатимуть конституційну демократію та утримуватимуть делікатний баланс, на якому вона заснована»³.

Принцип демократії передбачає визнання народу носієм суверенітету та єдиним джерелом влади. Він визначає характер взаємодії між державою, суспільством і особою, а також виявляється у фундаментальних засадах функціонування державної влади. Демократію розглядають як найраціональнішу форму організації та управління, що забезпечує найбільш повну реалізацію прав і свобод людини. Завдяки співпраці, пошуку компромісів та відкритості до альтернатив принцип демократії створює умови для визнання, узгодження й захисту прав людини, утвердження людської гідності та надає легітимні механізми для вдосконалення суспільних відносин на основі цінностей і принципів права. Конституційний Суд України зазначив, що цей принцип полягає «в обов'язку держави втілити у своїй діяльності фундаментальні засади побудови, організації та реалізації державної влади для утвердження правдивої демократії, дотримання людських прав та верховенства права (правовладдя) як загальноєвропейських цінностей»⁴.

¹ Загальна теорія права : підручник / О.В. Петришин, Д.В. Лук'янов, С.І. Смородинський та ін. ; за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2020. С. 492.

² Різник С.В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2021. С. 3.

³ Barak A. Foreword: A Judge on Judging: The Role of Supreme Court in a Democracy. *Harvard Law Review*. 2002. Vol. 116. P. 49–50.

⁴ Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Панченка Богдана Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 9 частини першої статті 51, підпункту 1 пункту 5¹ розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII від 18 грудня 2024 року № 11-р(II)/2024. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/7070>.

Отже, взаємозв'язок принципів верховенства права і прав людини та людської гідності реалізується лише в умовах сталої демократії, яка замикає триаду принципів європейської правової культури. Стосовно цього Конституційний Суд України у справі щодо індивідуалізації юридичної відповідальності особи за митне правопорушення резюмував, що «неможливість вибору виду та розміру адміністративного стягнення з урахуванням обставин справи... унеможливорює справедливий розгляд справи судом. Таке законодавче регулювання суперечить засадам демократичного суспільства, базованого на верховенстві права»¹.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що принципи права як виразники правових цінностей у юридичних позиціях Конституційного Суду України розкриваються крізь призму фундаментальної триади: верховенство права, права людини та демократія. Зазначені взаємопов'язані принципи формують ціннісну основу конституційного ладу України та слугують методологічними орієнтирами у процесі правозастосування й офіційного тлумачення положень Конституції України. Конституційний Суд України послідовно наголошує, що людська гідність як джерело прав і свобод людини є найвищою соціальною цінністю, тоді як принцип верховенства права забезпечує її реальну дієвість. Демократія як форма народовладдя надає легітимності правовим механізмам і гарантує участь громадян у формуванні конституційного ладу. Завдяки системному застосуванню цих принципів Конституційний Суд України формує цілісну правову доктрину, засновану на повазі до людської гідності, автономії та свободи особи, що забезпечує ефективний захист прав людини і стабільність національної правової системи.

Oksana HRYSHCHUK. Principles of law as expressions of legal values in the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine. The article examines the principles of law as expressions of legal values in the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine through the prism of the fundamental trinity: human rights, the rule of law, and democracy. It is argued that these interrelated principles form the value-semantic basis of the constitutional order of Ukraine and serve as methodological guidelines in the process of law enforcement and official interpretation of the provisions of the Constitution of Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine consistently emphasises that human dignity as the foundation of human rights and freedoms is the highest social value, the principle of the rule of law ensures its real effectiveness, and democracy as a form of popular sovereignty gives legitimacy to the legal mechanisms of state power. It is concluded that through the systematic application of these principles, the Constitutional Court of Ukraine is forming a comprehensive legal doctrine based on respect for human dignity, autonomy and personal freedom, which guarantees the effective protection of human rights and the stability of the national legal system.

Keywords: principles of law, human rights, human dignity, rule of law, democracy, Constitutional Court of Ukraine.

¹ Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Душенькевича Анатолія Володимировича, Франка Андрія Володимировича, Ярош Ірини Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини першої статті 483 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності особи за митне правопорушення) від 5 липня 2023 року № 5-п(II)/2023. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_r_2_2023_0.pdf.

|| КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗІУМИ, СЕМІНАРИ ||

Огляд науково-практичного заходу «Діалоги в Конституційному Суді України»

Із нагоди 29-ї річниці створення Конституційного Суду України 16 жовтня 2025 року відбувся науково-практичний захід «Діалоги в Конституційному Суді України». До професійної дискусії долучилися виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України **Олександр Петришин**, судді Конституційного Суду України **Юрій Барабаш**, **Олександр Водянніков**, **Віктор Городовенко**, **Оксана Грищук**, **Віктор Кичун**, **Василь Лемак**, **Олег Первомайський**, **Сергій Різник**, **Ольга Совгира**, **Петро Філюк**, **Галина Юровська**, судді Конституційного Суду України у відставці, суддя Верховного Суду **Дмитро Гудима**, суддя Восьмого апеляційного адміністративного суду **Олег Заверуха**, заступник Голови Центральної виборчої комісії **Віталій Плукар**, директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, віцепрезидент Національної академії правових наук України, заступник Голови Науково-консультативної ради Конституційного Суду України **Олександр Скрипнюк**, представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в системі судоустрою з права на справедливе правосуддя та представництва в Конституційному Суді України **Андрій Овсієнко**, керівник Секретаріату Конституційного Суду України **Віктор Бесчастний**, працівники Секретаріату Конституційного Суду України, провідні науковці та експерти у сфері конституційного права.

Захід відбувався у межах двох тематичних дискусій, учасники яких обговорили актуальні питання розвитку конституційної юстиції, ефективності конституційного провадження та реалізації принципу верховенства права в умовах сучасних викликів. Модераторами заходу були судді Конституційного Суду України **Віктор Городовенко** і **Оксана Грищук**.

Виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України **Олександр Петришин** відкрив науково-практичний захід та оголосив про започаткування нового формату наукових обговорень у Конституційному Суді України — «діалогів» замість традиційних доповідей і монологів. Такий підхід, за його словами, спрямований на розвиток європейської культури спілкування, обмін думками та підвищення ефективності роботи Конституційного Суду України.

Олександр Петришин зауважив, що саме завдяки злагодженій роботі суддів Конституційного Суду України, працівників Секретаріату Конституційного Суду України та Науково-консультативної ради Конституційного Суду України формується позитивний імідж і довіра суспільства до Конституційного Суду України. Він подякував Збройним Силам України і Силам Оборони України, які, захищаючи незалежність України, забезпечують можливість проведення таких заходів.

Олександр Петришин зазначив, що за 29 років діяльності Конституційний Суд України напрацював низку юридичних позицій, які стали важливою частиною національної правової доктрини та впливають на процес законотворення і практику застосування права.

Серед ключових напрямів діяльності Конституційного Суду України спікер акцентував на питаннях людської гідності, верховенства права, захисту прав і свобод люди-

ни, зокрема соціальних прав у сучасних умовах, європейському векторі розвитку України, інтеграції до стандартів Ради Європи та європейської спільноти.

Завершуючи виступ, Олександр Петришин подякував суддям Конституційного Суду України і працівникам Секретаріату Конституційного Суду України за професіоналізм, відданість конституційним цінностям та спільну працю в ім'я держави, демократії, верховенства права і прав людини.

Модерувала першу частину заходу під назвою «Конституційний Суд України: здобутки та виклики» суддя Конституційного Суду України **Оксана Гришук**, яка передусім наголосила, що подія має не лише професійне, а й символічне значення — відновлення традиції відзначати День створення Конституційного Суду України. Вона зауважила, що участь суддів Конституційного Суду України, суддів Конституційного Суду України у відставці, працівників Секретаріату Конституційного Суду України та членів Науково-консультативної ради Конституційного Суду України створює атмосферу єдиної «суддівської родини», і закликала до щирого, професійного обговорення здобутків і викликів у роботі Конституційного Суду України у невимушеному, «сімейному» форматі.

Далі виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України **Олександр Петришин** окреслив головні виклики, що стоять перед Конституційним Судом України.

По-перше, доповідач звернув увагу на суперечливість у становленні української моделі конституційної юстиції, яка поєднує елементи європейської та американської традицій. По-друге, йшлося про необхідність балансу між формальними та змістовими аспектами діяльності Конституційного Суду України. Олександр Петришин зауважив, що іноді Конституційний Суд України надто залежить від формалізму, натомість має більше спиратися на принципи Конституції України та конституційні цінності. Спікер визнав важливість наукових підходів, зокрема концепції гідності людини, розробленої суддею Конституційного Суду України Оксаною Гришук, яка допомагає Конституційному Суду України знаходити змістові орієнтири у складних справах.

Олександр Петришин виокремив проблему обмежених повноважень Конституційного Суду України порівняно з європейськими судами, які мають ширші повноваження та охоплюють питання, зокрема, пов'язані із захистом основ демократії. Доповідач навів приклад Німеччини, де більшість рішень ухвалено саме за результатами розгляду справ за конституційними скаргами, і вказав, що цей напрям має бути посилений і в Україні.

Серед інших викликів Олександр Петришин назвав кадрові проблеми — наявність вакансій і тривалі паузи між звільненням суддів Конституційного Суду України та призначенням нових. Насамкінець він акцентував на проблемі виконання рішень Конституційного Суду України, потребі в удосконаленні внутрішніх процесів, що стосуються, зокрема, виборів Голови Конституційного Суду України.

Суддя Конституційного Суду України **Юрій Барабаш** подякував організаторам заходу і зазначив, що виступає на науковому заході в новому статусі, а його слова слід сприймати як своєрідний підсумок діяльності Голови Науково-консультативної ради Конституційного Суду України.

Юрій Барабаш нагадав, що у 2019 році в межах преамбули і ще трьох статей Конституції України було визначено євроінтеграційний і євроатлантичний курс, що стало важливою тенденцією розвитку держави. Водночас доповідач наголосив, що завдання Конституційного Суду України — не захоплюватися геополітичними амбіціями, а захищати чинну Конституцію України та закладені в ній цінності. Він застеріг від надмірного захоплення європейським правом (*acquis communautaire*), що не повинно при-

звести до втрати власних конституційних орієнтирів, натомість Конституційний Суд України має зберігати функціональну стриманість і реалістичність.

Спікер зауважив, що хоча йому особисто ближчими є капіталістичні підходи, Конституція України має виразно соціальний характер: зокрема, у статті 3 людину, її життя, честь і гідність визначено як найвищу соціальну цінність, а стаття 95 лише «сором'язливо» згадує, що держава прагне до збалансованості бюджету.

У своєму виступі Юрій Барабаш зауважив, що після набуття членства Україною в Європейському Союзі на Конституційний Суд України чекатиме ще важливіше завдання — захист національної ідентичності.

В умовах війни ключовою промовець назвав статтю 17 Конституції України, що визначає обов'язок держави захищати тих, хто обороняє Україну. На його думку, Конституційний Суд України має продемонструвати, що держава забезпечить належний соціальний захист усім захисникам.

Завершуючи виступ, Юрій Барабаш закликав поєднувати мрійливість і натхнення з реалістичністю й адекватністю сучасним викликам, адже саме така зваженість повинна проявлятися в кожному рішенні Конституційного Суду України.

Суддя Конституційного Суду України **Ольга Совгіря** поділилася особистими спогадами, пов'язаними з початком її професійного шляху в Конституційному Суді України. Наголосивши на важливості теми верховенства права, доповідачка повідомила, що Україна братиме участь у Всесвітній конференції конституційного судочинства в Мадриді, на якій серед 112 держав лише 20, зокрема й Україна, виступатимуть в основних сесіях. Україна матиме слово у першій сесії щодо захисту навколишнього середовища, обрана тематика якої свідчить про актуальність екологічних пріоритетів у світі.

Ольга Совгіря наголосила, що у світі посилюється зв'язок між верховенством права та екологічними правами, а конституційні суди дедалі активніше контролюють дотримання екологічних прав. Наприклад, Конституційний Суд Еквадору ухвалив рішення, яким визнав неконституційним будівництво атомної електростанції через шкоду довкіллю і правам майбутніх поколінь; Конституційна Рада Французької Республіки ухвалила рішення, яким заборонила використання небезпечних пестицидів через шкоду навколишньому середовищу.

Доповідачка розповіла про досвід Конституційного Суду Латвійської Республіки щодо визначення його повноважень. Згідно з позицією Конституційного Суду Латвійської Республіки він може перевіряти на конституційність будь-яке питання, окрім суто політичних рішень (як-от направлення військ за кордон).

На завершення свого виступу Ольга Совгіря подякувала колегам і всім присутнім за підтримку Конституційного Суду України та висловила сподівання, що попереду буде ще багато спільних річниць і нових досягнень, які стануть темами важливих зустрічей і дискусій.

Суддя Конституційного Суду України **Сергій Різник** розкрив тему обмеження прав людини під час війни. Доповідач підкреслив, що захист прав громадян навіть у воєнний час є запорукою сили Українського народу, і наголосив, що народ, який не зазнає неконституційних утисків від власної держави, здатний ефективніше боротися із зовнішнім ворогом. Сергій Різник зазначив, що Конституційний Суд України, запобігаючи помилкам влади, робить свій внесок у спільну перемогу, адже його діяльність допомагає зміцнювати стійкість і впевненість суспільства.

Суддя Конституційного Суду України **Василь Лемак** наголосив, що Конституційний Суд України заснований волею народу, закріпленою в самій Конституції України. Він зауважив, що навіть у воєнних умовах держава не може виходити за межі консти-

туційного порядку. Конституційний Суд України залишається важливим стримувальним інституційним чинником, який не дозволяє владі зловживати обмеженням прав людини. Василь Лемак зазначив, що під час війни Конституційний Суд України ухвалив 41 рішення щодо конституційності законів, і в більшості випадків сказав «ні» політичній владі, зберігаючи верховенство Конституції України, що, на його думку, свідчить про зрілість правової системи та силу держави. Свій виступ доповідач завершив словами віри у перемогу України та роль Конституційного Суду України в її забезпеченні.

Суддя Конституційного Суду України **Оксана Гришук** підсумувала, що питання обмеження прав людини тісно пов'язане з темою соціальних прав і необхідністю збереження балансу між правами громадян та безпекою держави. Вона нагадала, що в Рішенні Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 гідність визначено як джерело прав і свобод людини, критерій їх обмеження. Суддя підкреслила складність пошуку балансу між соціальними правами та національною безпекою.

Суддя Конституційного Суду України **Олександр Водянніков** подякував за запрошення та висловив більш скептичний погляд на сучасний стан конституційного ладу, наголосивши на потребі реформ і розвитку, особливо в умовах війни. Він зазначив, що «війни виграють системи, а не люди», а конституційний лад є саме такою системою.

Розкриваючи тему соціальних прав, Олександр Водянніков нагадав, що у статті 1 Конституції України поєднано два засадничі принципи — демократичної і соціальної держави, які можуть бути протиставлені. Демократія базується на самостійності та автономії громадян, тоді як соціальна держава — на вирівнюванні можливостей. Надмірна залежність людей від держави, за його словами, може викривлювати демократичні процеси.

Доповідач наголосив на необхідності збереження балансу між соціальною підтримкою і демократичною самостійністю та зазначив, що українська Конституція є однією з найбільш соціально орієнтованих через історичні умови її прийняття. Водночас Конституційний Суд України не має замінювати законодавця, а покликаний скеровувати його дії задля реалізації візії майбутнього, закладеної в Конституції України.

Насамкінець Олександр Водянніков нагадав, що соціальна сфера в минулому часто ставала інструментом політичних маніпуляцій, але нині через механізм конституційних скарг можна виправляти такі викривлення. Головна мета полягає в реалізації принципів гідності, рівності та свободи, які є основою європейського конституційного порядку.

Оксана Гришук зауважила, що логічним продовженням обговорення соціальних прав є перехід до теми демократії — третьої складової тріади європейських та українських конституційних цінностей, і представила заступника Голови Центральної виборчої комісії **Віталія Плукаря**, який розкрив тему функціонування демократії в кризових умовах, а саме в аспекті «вибори і війна» — чи можлива демократія під час війни.

Віталій Плукар розпочав свій виступ із привітання Конституційного Суду України з річницею його створення та висловив вдячність і повагу до його ролі в державотворчих процесах. Він зазначив, що Конституційний Суд України неодноразово відігравав вирішальну роль у ключових моментах історії України, і в майбутньому Конституційний Суд України знову може стати центральним інститутом у вирішенні складних державних викликів.

Переїшовши до основної теми — демократія під час війни, промовець обережно окреслив її сенситивність, але зробив акцент на контрасті між справжньою демократією та її імітацією. Для ілюстрації він навів приклад того, що не є демократією — фейкові «вибори», які проводить держава-агресор на тимчасово окупованих територіях

України. Такі псевдовибори, за його словами, не мають нічого спільного з демократичними процесами, адже є проявом деградації суспільних відносин і нівелюванням прав людини.

На цьому контрасті, як наголосив Віталій Плукар, особливо чітко видно, що Україна є справжнім щитом європейської демократії — вона захищає принципи гідності, свободи та верховенства права, а нинішня війна — це не просто збройний конфлікт, а боротьба між світом цивілізації та світом занепаду, між демократією та авторитаризмом.

Віталій Плукар акцентував на необхідності щоденної роботи всіх державних інституцій, зокрема Конституційного Суду України, над утвердженням демократичних цінностей і принципу верховенства права, які становлять основу українського конституційного ладу.

Суддя Восьмого апеляційного адміністративного суду **Олег Заверуха** розповів про унікальний досвід Восьмого апеляційного адміністративного суду, який у 2022 році після змін у законодавстві було визначено судом першої інстанції у справах про заборону політичних партій. Таких справ було 23, і кожна вимагала нестандартного підходу.

Доповідач виокремив кілька ключових викликів у зв'язку з окресленим питанням. Перший — організаційний: потрібно було створити процесуальну модель, яка дала б змогу уніфікувати практику, однак при цьому не допустити концентрації ризиків чи зовнішнього впливу. Другий — правова новизна: в Україні раніше не існувало установлені практики оцінювання діяльності політичних партій через призму національної безпеки, тому судді фактично створювали новий правовий підхід, тлумачачи Конституцію України та норми міжнародного права. Третій — особливість доказової бази: докази мали переважно аналітичний або оцінний характер (матеріали Служби безпеки України, публічні заяви, інформація із соціальних мереж тощо), що ускладнювало правову оцінку. Четвертий — необхідність забезпечити баланс між правами людини та безпекою держави. Восьмий апеляційний адміністративний суд мав визначити межі обмеження свободи об'єднань, застосовуючи принцип пропорційності та практику Європейського суду з прав людини.

Олег Заверуха зауважив, що судова система продемонструвала здатність ефективно діяти навіть в умовах війни — зберегла поміркованість, правову гнучкість і стала інструментом захисту демократії, конституційного ладу та суверенітету держави. Він зазначив, що ухвалені рішення стали втіленням концепції демократії, здатної захищати себе.

Модераторка першої частини заходу Оксана Грищук подякувала доповідачам та учасникам, акцентувала на єдності у поглядах суддів Конституційного Суду України, представників Центральної виборчої комісії та судової гілки влади стосовно того, що триада європейських цінностей — людська гідність, права людини, дієва демократія та верховенство права — є спільними для України та Європи.

Другу частину заходу було присвячено темі *«Конституційне провадження: питання ефективності»*. Цю сесію модерував суддя Конституційного Суду України **Віктор Городовенко**.

Відкриваючи другу частину діалогу, модератор підкреслив, що обрана тема є не лише складною, а й болісною, адже без ефективності конституційного провадження не можливо реалізувати основні завдання конституційного контролю та правосуддя в Україні.

Суддя Конституційного Суду України Віктор Городовенко зауважив, що друга частина діалогу демонструє важливе поєднання наукової думки та суддівського досвіду,

адже ефективність конституційного правосуддя потребує і теоретичного, і практичного осмислення.

Олександр Скрипнюк — директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, віцепрезидент Національної академії правових наук України, заступник Голови Науково-консультативної ради Конституційного Суду України — привітав учасників заходу з Днем створення Конституційного Суду України та наголосив, що це не лише свято, а й нагода обговорити проблеми й напрями вдосконалення діяльності Конституційного Суду України. Основну увагу доповідач зосередив на питанні оновлення Регламенту Конституційного Суду України — головного внутрішнього процесуального акта, який визначає порядок його роботи.

Олександр Скрипнюк зазначив, що чинний Регламент Конституційного Суду України не повною мірою відповідає сучасним вимогам конституційного правосуддя, особливо в частині розгляду конституційних скарг. Він зауважив, що аналіз розгляду Конституційним Судом України конституційних скарг надає підстави визначити, що переважна більшість ухвал щодо конституційних скарг — це ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження. За його словами, лише близько 5 % скарг, які надійшли до Конституційного Суду України (за період з 2022 року до 2024 року), розглянуто по суті, тоді як більшість відхилено через їх неприйнятність. Водночас законодавство не містить чітких критеріїв того, що вважати зловживанням правом на подання скарги або її очевидною необґрунтованістю, що створює ризики формалізму й правової невизначеності.

Олександр Скрипнюк запропонував визначити критерії прийнятності конституційних скарг на рівні закону, внести відповідні зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України» та до Регламенту Конституційного Суду України, передбачивши чітку процедуру попереднього перевіряння скарг. Він також наголосив на доцільності розроблення й ухвалення окремого закону про конституційну процедуру.

Підсумовуючи, доповідач акцентував, що без ефективного регулювання своєї діяльності Конституційний Суд України не зможе повною мірою забезпечувати верховенство Конституції України та підтримувати конституційний правопорядок.

Віктор Городовенко висловив подяку за ґрунтовне висвітлення теми і повідомив, що вже створено робочу групу з підготовки змін до Регламенту Конституційного Суду України, до чого буде залучено і Науково-консультативну раду Конституційного Суду України.

Суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді **Дмитро Гудима** у своїй промові наголосив на важливості міжінституційного діалогу між судами та окреслив певні недоліки у взаємодії Конституційного Суду України та Верховного Суду, поділивши їх на дві групи — процесуальні та інституційні.

До процесуальних недоліків доповідач відніс конкуренцію повноважень між судами — Конституційний Суд України перевіряє норми на відповідність Конституції України, а суди системи судоустрою України також можуть застосовувати Конституцію України безпосередньо, перевіряючи на відповідність Конституції України акти нижчої юридичної сили. Водночас Конституційний Суд України, тлумачачи Конституцію України, іноді фактично інтерпретує і законодавство, хоча єдність судової практики — це прерогатива Верховного Суду.

Серед інших процесуальних недоліків Дмитро Гудима назвав відсутність ефективного механізму виконання рішень Конституційного Суду України. Наявна процедура перегляду справ у зв'язку з неконституційністю норми є обмеженою, адже дозволяє це лише щодо справ, у яких рішення ще не виконані.

Як приклад доповідач навів постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 січня 2025 року (справа № 616/458/21), у якій суд розширив підхід до виконання рішень Конституційного Суду України та визнав, що рішення Конституційного Суду України потрібно враховувати в усіх ще не завершених справах, навіть якщо вони ухвалені після рішень судів першої інстанції.

Доповідач також звернув увагу на межі розгляду конституційних скарг. На його думку, аргументи у скаргах мають збігатися з тими, що заявлені в судах системи судострою України, інакше виникає ризик порушення єдності процесу.

Щодо інституційних недоліків Дмитро Гудима відзначив важливість продовження конституційних діалогів між судами, адже саме така комунікація допомагає усунути непорозуміння. Як приклад він навів Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022, у якому Конституційний Суд України вказав, що забезпечення сталості та єдності судової практики є основоположною функцією Верховного Суду.

Дмитро Гудима наголосив, що наступний крок у зміцненні інституційної співпраці має зробити Верховний Суд, продовживши традицію таких діалогів уже на своєму майданчику. Він зауважив, що взаємоповага, узгодженість позицій і конструктивна взаємодія між судовими інституціями є запорукою стабільності та зміцнення держави, особливо у складний період.

Суддя Конституційного Суду України **Віктор Кичун** у своєму виступі зосередився на процедурі відкриття проваджень, зауваживши, що це надзвичайно важливий етап конституційного процесу. Суддя наголосив на низькому відсотку відкриття справ за конституційними скаргами (близько 5 %), пояснивши це тим, що багато заявників помилково сприймають Конституційний Суд України як «четверту інстанцію», тобто орган, який переглядає судові рішення по суті, а не здійснює контроль за конституційністю норм.

Віктор Кичун детально пояснив, що у випадку конституційних подань і конституційних звернень рішення про відкриття або відмову у відкритті провадження ухвалюють колегіально, а остаточно — Велика палата Конституційного Суду України. Щодо конституційних скарг процедура є складнішою, адже перше перевіряння відбувається в Секретаріаті Конституційного Суду України, який оцінює формальну відповідність звернення приписам Закону України «Про Конституційний Суд України». У цьому контексті доповідач підкреслив велику відповідальність керівника Секретаріату Конституційного Суду України, оскільки від помилки на цьому етапі може залежати, чи отримає громадянин можливість реалізувати своє право на конституційне звернення. Суддя запропонував у випадках сумнівів і для уникнення необґрунтованих відмов передавати такі скарги на розгляд колегії Конституційного Суду України.

Окремо Віктор Кичун звернув увагу на особливості розподілу справ у Конституційному Суді України. На відміну від «ординарних судів», де це відбувається автоматично, у Конституційному Суді України застосовують іншу, колегіальну систему, що відповідає принципу колективного ухвалення рішень, а розподіл справ здійснюється в алфавітному порядку.

Доповідач наголосив на потребі спрощення процедури подання конституційних скарг, особливо для фізичних осіб. Він зазначив, що вимоги до громадян-заявників мають бути менш формалізованими, ніж до інших суб'єктів. Ефективність конституційного правосуддя, на його думку, залежить від балансу між формальними вимогами і доступністю правосуддя для людини.

У своєму виступі суддя Конституційного Суду України **Галина Юровська** порушила одну з найгостріших практичних проблем діяльності Конституційного Суду України — питання самовідводів і відводів суддів, що безпосередньо впливає на ефективність конституційного провадження. Вона наголосила, що надмірне застосування самовідводів може фактично паралізувати роботу Конституційного Суду України, унеможливаючи виконання ним конституційних повноважень. Зокрема, суддя зауважила, що з 2019 року Конституційний Суд України жодного разу не працював у повному складі, а нині функціонує на межі мінімального кворуму, що створює ризики блокування розгляду справ.

Доповідачка звернула увагу на те, що судді Конституційного Суду України вже зробили крок до врегулювання цього питання, закріпивши у «Правилах професійної етики судді Конституційного Суду України» положення, які передбачають виважене та обережне ставлення до самовідводів. Вона зауважила, що лише у випадках, коли є реальні підстави сумніватися в неупередженості судді, самовідвід є виправданим; в інших ситуаціях потреба забезпечення розгляду справи має перевагу.

Галина Юровська закликала оновити Регламент Конституційного Суду України, передбачивши в ньому чіткі, гнучкі механізми розгляду питань самовідводу, які не блокували б роботу Конституційного Суду України. Зокрема, вона запропонувала розглянути можливість ухвалення таких рішень без повного кворуму або за участі самого судді, як це практикують у деяких європейських судах.

На завершення виступу Галина Юровська висловила сподівання, що до 30-річчя Конституційного Суду України інституція матиме оновлений регламент, який дасть змогу ефективніше забезпечувати захист прав людини навіть в умовах воєнного стану.

Модератор другої частини заходу Віктор Городовенко наголосив, що затягування розгляду справ — це також форма відсутності правосуддя, а тому питання строків і ефективності діяльності Конституційного Суду України є надзвичайно актуальними.

Суддя Конституційного Суду України **Олег Первомайський** у своєму виступі зосередив увагу на питанні ефективності роботи, зокрема, Конституційного Суду України і Верховного Суду та потребі у формуванні чітких критеріїв оцінювання діяльності судів.

Доповідач зауважив, що після ухвалення «Правил професійної етики судді Конституційного Суду України» та змін до Регламенту Конституційного Суду України важливо перейти до визначення об'єктивних показників ефективності розгляду справ, зокрема щодо строків розгляду — один місяць для невідкладних і до шести місяців для звичайних справ.

Олег Первомайський наголосив, що Верховний Суд після його створення у 2017 році отримав значне процесуальне навантаження, однак нині демонструє помітний прогрес.

Доповідач зазначив, що проблема перевантаження судів не може бути розв'язана лише в спосіб збільшення кількості суддів, натомість потрібно шукати нові моделі підвищення ефективності, у тому числі через удосконалення організації роботи судів і взаємодії між судами різних рівнів.

У своєму виступі суддя Конституційного Суду України **Петро Філюк** акцентував на питанні організаційного забезпечення діяльності Конституційного Суду України та ключових чинниках його ефективності. Він зазначив, що законодавчо функції Секретаріату Конституційного Суду України та його структурних підрозділів, зокрема Департаменту організаційної роботи, чітко визначені, однак самі лише норми не гарантують результату, якщо немає належних управлінських і кадрових передумов. Петро Філюк,

посилаючись на вислів Отто фон Бісмарка про те, що навіть за недосконалого законодавства хороші управлінці здатні забезпечити ефективне управління, наголосив, що закони можуть не працювати без компетентних, сумлінних людей.

Основу ефективності організаційної діяльності доповідач вбачає у трьох ключових чинниках: кадровий потенціал — фаховість, компетентність і професійність працівників Конституційного Суду України; фінансове забезпечення — достатній рівень оплати праці; правильне адміністрування — ефективне управління процесами, що базуються на відповідальності й людяності.

Петро Філюк зазначив, що саме через недостатнє фінансування Конституційний Суд України втрачає кваліфіковані кадри, тому важливо зберегти наявний кадровий потенціал. Процитувавши Сократа («у державі повинні правити не нетямуща маса, а добрі люди, які знають свою справу»), суддя запевнив, що саме людський фактор є основою ефективної діяльності будь-якої інституції, зокрема й Конституційного Суду України.

Модератор заходу Віктор Городовенко подякував працівникам Секретаріату Конституційного Суду України за наполегливу, плідну й ефективну роботу, відзначив важливість його ролі в організаційному забезпеченні діяльності Конституційного Суду України та запросив до слова керівника Секретаріату Конституційного Суду України **Віктора Бесчастного**.

Віктор Бесчастний наголосив на значенні історичної спадкоємності, вдосконаленні діяльності Конституційного Суду України та зміцненні його інституційного розвитку і відзначив роботу Секретаріату Конституційного Суду України як професійної й стабільної структури, що продовжує ефективно функціонувати навіть за теперішніх умов.

У своєму виступі керівник Секретаріату Конституційного Суду України окремо звернув увагу на проблеми фінансування, потребу підвищення ефективності роботи без скорочення персоналу. Основну увагу Віктор Бесчастний зосередив на посиленні співпраці між суддями, патронатними службами й працівниками Секретаріату Конституційного Суду України, розвитку людського потенціалу, підвищенні якості організаційної та аналітичної роботи.

Наприкінці заходу суддя Конституційного Суду України **Оксана Грищук** разом із представником Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в системі судоустрою з права на справедливе правосуддя та представництва в Конституційному Суді України **Андрієм Овсієнком** оголосили конкурс на кращу наукову статтю, пов'язану із захистом прав і свобод людини і громадянина, що засвідчило наукову й просвітницьку складову частину діяльності Конституційного Суду України.

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ Конституційного Суду України

ВЕРЕСЕНЬ

4 вересня	участь першого заступника керівника Секретаріату Конституційного Суду України — керівника Департаменту організаційної роботи <i>Лариси Бірюк</i> та в. о. керівника Управління комунікацій Конституційного Суду України та міжнародного співробітництва <i>Ірини Шевченко</i> у семінарі-практикумі «TAIEX і Twinning: продовження діалогу щодо інституційної розбудови», організованому Національним агентством України з питань державної служби спільно з Центром адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, Вищою школою публічного управління за підтримки Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні (м. Київ)
12 вересня	координаційна зустріч виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України <i>Олександра Петришина</i> та суддів Конституційного Суду України <i>Олександра Водяннікова</i> , <i>Віктора Кичуна</i> , <i>Олега Первомайського</i> , <i>Ольги Совгирі</i> , <i>Галини Юровської</i> із представниками міжнародних організацій і фондів, що реалізують проекти міжнародної технічної допомоги в Україні, — спільної Програми Європейського Союзу та Ради Європи «Партнерство заради добropорядного врядування» (фаза III), Ради Європи (проектів у межах Плану дій для України «Стійкість, відновлення та відбудова»), Програми підтримки ОБСЄ для України, Проекту Європейського Союзу «Право-Justice», Німецького фонду міжнародного правового співробітництва (IRZ) та Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ)
26–28 вересня	участь виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України <i>Олександра Петришина</i> та суддів Конституційного Суду України <i>Олександра Водяннікова</i> , <i>Віктора Городовенка</i> , <i>Оксани Гришук</i> , <i>Віктора Кичуна</i> , <i>Василя Лемака</i> у XIII Літній школі конституційного права на тему «Конституційна демократія в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: візія конституційного суду» (с. Поляна, Закарпатська обл.).

ЖОВТЕНЬ

9 жовтня	зустріч виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України <i>Олександра Петришина</i> та судді Конституційного Суду України <i>Олександра Водяннікова</i> зі співдоповідачами Моніторингового комітету Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЕ) з питань дотримання Україною зобов'язань перед Радою Європи <i>Дем'єном Котт'є</i> (Швейцарія), <i>Саарою-Софією Сірен</i> (Фінляндія) та заступником керівника Департаменту моніторингу ПАРЕ <i>Бастіаном Джерардом Кляйном</i> за участі народного депутата України <i>Олексія Гончаренка</i> та керівника Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України <i>Ганни Рожкової</i>
-----------------	--

15 жовтня	зустріч виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України <i>Олександра Петришина</i> , суддів Конституційного Суду України <i>Ольги Совзирі</i> та <i>Галини Юровської</i> із директором із прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи <i>Клер Овей</i> і координатором проєктів у Страсбурзі, керівником відділу Східного партнерства Ради Європи <i>Тиграном Карапетяном</i>
15 жовтня	участь суддів Конституційного Суду України <i>Віктора Городовенка</i> , <i>Олега Первомайського</i> та заступника керівника Правового департаменту — керівника управління порівняльно-правового аналізу Секретаріату Конституційного Суду України <i>Оксани Житник</i> в експертному круглому столі на тему «Впровадження загальних заходів у групі справ Олександра Волкова проти України», організованому Відділом виконання рішень Європейського суду з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи у співпраці з проєктом Ради Європи «Підтримка функціонування правосуддя у воєнному та повоєнному контексті в Україні»
16 жовтня	науково-практичний захід з нагоди 29-ї річниці створення Конституційного Суду України «Діалоги в Конституційному Суді України», проведений за підтримки спільного проєкту Конституційного Суду України та ОБСЄ «Посилення конституційного правосуддя: зміцнення потенціалу Конституційного Суду України для просування гендерної рівності, прав людини та верховенства права». До заходу долучилися виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України <i>Олександр Петришин</i> , судді Конституційного Суду України <i>Юрій Барабаш</i> , <i>Олександр Водянніков</i> , <i>Віктор Городовенко</i> , <i>Оксана Гришук</i> , <i>Віктор Кичун</i> , <i>Василь Лемак</i> , <i>Олег Первомайський</i> , <i>Сергій Різник</i> , <i>Ольга Совзиря</i> , <i>Петро Філюк</i> , <i>Галина Юровська</i> , судді Конституційного Суду України у відставці, суддя Верховного Суду <i>Дмитро Гудима</i> , суддя Восьмого апеляційного адміністративного суду <i>Олег Заверуха</i> , заступник Голови Центральної виборчої комісії <i>Віталій Плукар</i> , директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, заступник Голови Науково-консультативної ради Конституційного Суду України <i>Олександр Скрипнюк</i> , представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в системі судоустрою з права на справедливе правосуддя та представництва в Конституційному Суді України <i>Андрій Овсієнко</i> , керівник Секретаріату Конституційного Суду України <i>Віктор Бесчастний</i>
17 жовтня	зустріч суддів Конституційного Суду України <i>Віктора Кичуна</i> та <i>Сергія Різника</i> з військовими та ветеранами війни, які навчаються на сертифікатній програмі «Лідерство і Стійкість» у Центрі Лідерства Захисників України в Національному університеті «Києво-Могилянська академія»
20–24 жовтня	участь суддів Конституційного Суду України <i>Віктора Городовенка</i> , <i>Віктора Кичуна</i> , <i>Василя Лемака</i> , <i>Алли Олійник</i> , <i>Олега Первомайського</i> у Програмі обміну досвідом для суддів вищих судів за сприяння

	проєкту «Посилення відповідності України стандартам ЄС у сфері верховенства права» Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) (Федеративна Республіка Німеччина, м. Карлсруе, м. Мюнхен; Республіка Австрія, м. Відень)
23 жовтня	просвітницький захід «Венеційська Комісія і Україна» у межах спільного проєкту Конституційного Суду України і Національної школи суддів України. У заході взяли участь судді Конституційного Суду України <i>Оксана Гришук</i> , <i>Галина Юровська</i> , начальник навчальної лабораторії з вивчення права Європейського Союзу Національної школи суддів України <i>Наталія Ахтирська</i> , судді судів системи судоустрою, адвокати, науковці, а також аспіранти, викладачі, студенти закладів вищої освіти
23 жовтня	участь судді Конституційного Суду України <i>Олександра Водяннікова</i> у презентації Тіньового звіту до розділів 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та 24 «Юстиція, свобода та безпека» Звіту Європейської комісії щодо прогресу України у сфері євроінтеграції, що відбулася в межах заходу «Шлях до ЄС: погляд громадянського суспільства», організованому коаліцією громадських організацій на чолі з Лабораторією законодавчих ініціатив за підтримки Проєкту Європейського Союзу «Pravo-Justice»
23 жовтня	підписання Меморандуму про співпрацю щодо реалізації проєкту «Зміцнення європейського виміру української державної служби у сферах законотворчості, правосуддя та публічних фінансів» у частині цифровізації судової влади та конституційного судочинства в Україні. Проєкт, започаткований Лабораторією законодавчих ініціатив за підтримки Шведського агентства з міжнародного розвитку та співробітництва (Sida), спільно втілюватимуть Конституційний Суд України, Верховний Суд, Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України
24 жовтня	участь виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України <i>Олександра Петришина</i> в міжнародній науково-практичній конференції «Роль незалежних контрольних інститутів у системі конституційного правопорядку», що відбулася з нагоди 33-ї річниці ухвалення Конституції Литовської Республіки та 30-ї річниці створення Офісу Омбудсмена Сейму Литовської Республіки (м. Вільнюс, Литовська Республіка)
24–25 жовтня	участь суддів Конституційного Суду України <i>Галини Юровської</i> та <i>Олександра Водяннікова</i> у міжнародній конференції «Верховенство права в епоху попудізму: свобода слова та право на справедливий суд», організованій Верховним Судом спільно з Радою Європи та Програмою підтримки ОБСЄ для України
28 жовтня	участь суддів Конституційного Суду України <i>Олександра Водяннікова</i> та <i>Оксани Гришук</i> у засіданні круглого столу в гібридному форматі

	на тему «Прожитковий мінімум в Україні: як перетворити його на реальну соціальну гарантію», організованому в межах проєкту Ради Європи «Посилення соціального виміру в Україні», що його впроваджують на виконання Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023–2026 роки
28–31 жовтня	участь суддів Конституційного Суду України <i>Галини Юровської, Сергія Різника, Ольги Совгирі</i> у VI Конгресі Всесвітньої конференції конституційного правосуддя, організованому Конституційним Судом Королівства Іспанія (м. Мадрид, Королівство Іспанія)
30 жовтня	участь виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України <i>Олександра Петришина</i> , суддів Конституційного Суду України <i>Олександра Водянікова</i> і <i>Віктора Городовенка</i> , заступника керівника Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України <i>Миколи Гриценка</i> , заступника керівника Правового департаменту — керівника управління порівняльно-правового аналізу Секретаріату Конституційного Суду України <i>Оксани Житник</i> у круглому столі (онлайн) «Рішення Європейського суду з прав людини у справі „М.С.Л., ТОВ проти України“. Ключові аспекти та висновки для України» за участі судді Європейського суду з прав людини від Португалії (2011–2020) <i>Пауло Пінто де Альбукерке</i> , організованому за сприяння проєкту «Підтримка розвитку конституційної юстиції в Україні», що його впроваджують у межах спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи «Партнерство заради належного врядування», фаза III
31 жовтня	участь виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України <i>Олександра Петришина</i> у IX Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (онлайн)

Реферативний огляд публікацій із конституційного права за 2025 рік

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Білак М.М. Право на цивільну вогнепальну зброю як гарантія конституційного права на захист життя та здоров'я особи : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 — Право] / Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2025. 248 с.

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексний аналіз теоретичних і практичних аспектів права на цивільну вогнепальну зброю як гарантії конституційного права на захист життя та здоров'я особи. На основі проведеного аналізу визначено, що сучасна система гарантій права на захист має розгалужену структуру, однак окремі нормативні положення, особливо в контексті сучасних викликів, виявляються недостатньо ефективними через відсутність дієвих механізмів імплементації. Зокрема, за результатами ґрунтовного вивчення виявлено колізію між конституційними гарантіями права на захист та встановленими кримінальним законодавством межами необхідної оборони. Обґрунтовано, що нормативні приписи статті 36 Кримінального кодексу України фактично звужують зміст конституційного права на захист, оскільки під загрозою кримінального переслідування законодавець встановлює обов'язок особи контролювати пропорційність своїх захисних дій замість природної інстинктивної реакції на небезпеку. Задля усунення зазначеної колізії у роботі запропоновано внести зміни до Конституції України, закріпивши вказівку на можливість обмеження права, визначеного частиною третьою статті 27 Основного Закону України, у випадках, передбачених законом. Проведено аналіз законодавчих систем Чехії, Швейцарії, Литви, Німеччини та США у сфері контролю за цивільною вогнепальною зброєю. Значну увагу приділено адаптації національного законодавства до вимог Директиви (ЄС) 2021/555. Підсумовано, що легітимізація в Україні права на цивільну вогнепальну зброю як складової конституційного права на захист є не просто доцільним, а й невідкладним заходом, який відповідає засадам демократичного поступу і теперішнім безпековим викликам.

Гачков А.М. Упровадження інноваційних технологій у вітчизняну парламентську діяльність : дис. ... д-ра філософії [спец. 052 — Політологія] / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2025. 242 с.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення конкретного наукового завдання, що полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні механізмів упровадження інноваційних технологій у вітчизняну парламентську діяльність та розробленні перспективних напрямів їх застосування в сучасних умовах в Україні. Обґрунтовано політико-правові та організаційно-технологічні механізми впровадження інноваційних технологій у парламентську діяльність в Україні в сучасних умовах, які охоплюють: політико-правове забезпечення інноваційної парламентської діяльності в Україні; суб'єкти впровадження інноваційних технологій у вітчизняну парламентську діяльність та їх повноваження; сучасні інноваційні технології парламентської діяльності. Розроблено й обґрунтовано теоретичну модель створення електронного законопроекту в парламентській діяльності, яка охоплює етапи формування ініціативної групи розробників законопроекту, використання на-

явних соціальних мереж і програмних продуктів, онлайн-участь членів ініціативної групи у розробленні й обговоренні законопроекту, розроблення процедури електронного голосування за законопроект і висвітлення результату в соціальних мережах; ґрунтується на математичних й алгоритмічних технологіях кінця XIX століття та інформаційно-комунікаційних, телекомунікаційних і цифрових технологіях початку XXI століття. Визначено перспективні канали комунікації суб'єктів парламентської діяльності (політичних партій та громадських об'єднань), що ґрунтуються на концепції відкритої держави й активно застосовуються у світовій практиці у парламентських процесах і процедурах задля покращення діяльності парламенту як вищого законодавчого органу держави. Охарактеризовано міжнародний досвід країн розвинутої демократії з упровадження інноваційних технологій у парламентські (виборчі) процеси (Фінляндія, Нідерланди) та парламентські регламентні процедури (США, Німеччина) з урахуванням сучасних наукових теорій інноватики, лідерства, семіотики, комунікології, парламентаризму.

Косілова О.І. Конституційно-правове забезпечення політичних прав людини та громадянина: доктринально-правові підходи до розуміння в умовах викликів сучасності : дис. ... д-ра юрид. наук [спец. 12.00.02 — Конституційне право; муніципальне право] / Державний університет «Київський авіаційний інститут». Київ, 2025. 537 с.

У дисертації розглянуто актуальні питання конституційно-правового забезпечення політичних прав і свобод людини і громадянина. У роботі проаналізовано доктринальні вчення про політичні права і свободи вітчизняних та зарубіжних дослідників. Досліджено напрацювання німецьких правознавців та нормативно-правові акти Федеративної Республіки Німеччина. Проаналізовано основоположні людські цінності та принципи права, як-от людська гідність, рівність та свобода. У роботі проаналізовано критерії диференціації прав і свобод людини і громадянина, визначено специфіку та можливості їх реалізації в Україні та країнах Європейського Союзу. Особливу увагу приділено нормативно-правовому регулюванню та реалізації політичних прав і свобод у Федеративній Республіці Німеччина. Обґрунтовано положення, що політичними правами та свободами повною мірою володіють дієздатні громадяни віком від 18 років, але для кожного з політичних прав і свобод можна виділити окремі критерії, що можуть обмежувати повноту їх реалізації. Дисертацію присвячено аналізу можливостей та проблем реалізації політичних прав і свобод в умовах викликів у сучасній Україні. Зокрема, здійснено аналіз особливостей реалізації політичних прав і свобод в умовах трансформації виборчої системи в Україні та в умовах децентралізації державної влади. Серед проблем реалізації політичних прав і свобод в Україні авторка виділяє політичну корупцію. Серед викликів сучасності, які ускладнюють повноцінну реалізацію політичних прав і свобод в Україні, дослідниця визначає воєнний стан, в умовах якого відбуваються обмеження значної частини прав і свобод, зокрема й у політичній сфері. Авторка аналізує ці обмеження та прогнозує можливі їх наслідки. У роботі проаналізовано нормативно-правову базу у сфері забезпечення політичних прав і свобод, визначено проблемні напрями та правові прогалини, які потребують належного опрацювання та вдосконалення. Досліджено позитивний і негативний вплив технологій штучного інтелекту на реалізацію політичних прав і свобод.

Машкіна О.І. Формування та реалізація публічної політики захисту прав дітей в Україні : дис. ... д-ра філософії [спец. 281 — Публічне управління та адміні-

стрування] / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2025. 203 с.

У дисертації обґрунтовано теоретичні основи і розроблено практичні рекомендації з удосконалення системи публічного управління захистом прав дітей в Україні. Запропоновано вдосконалити інституційний механізм публічної політики захисту прав дітей через створення інституції спеціалізованого «омбудсмена у справах дітей», або «дитячого омбудсмена», котрий має стати незалежним елементом системи нагляду за дотриманням прав дитини, матиме і дорадчі, і контрольні функції, відмінні від наявних на сьогодні механізмів державного захисту. Удосконалено термінологічний апарат науки публічного управління та адміністрування через уточнення змісту понять «дитячий омбудсмен», «гуманітарні права дітей», «діти — біженці війни» та впровадження у науковий обіг поняття «публічне управління захистом прав дітей», що розширює наукові знання та вказує на доречність використання цього поняття поряд із наявними в науковому обігу та чинному законодавстві. Удосконалено підходи до оцінювання ефективності інституцій із забезпечення прав дітей в частині конкретизації предметів відання комітетів Верховної Ради України; посилення якісних і кількісних параметрів моніторингу, що його здійснює Державна служба України у справах дітей, щодо діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в аспекті забезпечення прав дітей; збільшення кадрового потенціалу служб у справах дітей та посилення їх ресурсного забезпечення на місцевому рівні задля уникнення їх дисфункціональності. Показано, що надання правової допомоги сім'ям загиблих захисників, які мають неповнолітніх дітей, повинно стати одним із перспективних напрямів взаємодії органів публічної влади та «третього сектору». Критично важливою є підтримка інститутів громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей, котрі перебувають за межами України в статусі дітей — біженців війни.

Олійник А.В. Кодифікація законодавства: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 — Право] / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2025. 273 с.

Дисертаційна робота є першим комплексним компаративістським теоретико-правовим дослідженням кодифікації в Україні, а також у країнах романо-германської, англо-американської правових систем та праві Європейського Союзу, під час якого сформульовано нові теоретичні та практичні висновки й узагальнення. Кодифікацію визначено як комплексний правовий феномен, що його розглядають як форму систематизації джерел кодифікації та як вид правотворчості. Аргументовано доцільність впровадження в українську правотворчу діяльність новітніх підходів до кодифікації, які базуються на використанні таких джерел, як принципи права, стандарти, етичні правила, судові прецеденти, та інших позанормативних джерел регулювання, що дасть змогу ухвалювати сучасні кодифіковані акти, модернізувати і гармонізувати вітчизняне законодавство відповідно до міжнародного права та права Європейського Союзу. Україна має впровадити комплексний підхід до кодифікації, що передбачає аналіз чинних норм, їх систематизацію, гармонізацію з правовими актами Європейського Союзу та нормами міжнародного права. Оновлення потребують Кодекс законів про працю України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, які не відповідають сучасним викликам і потребам суспільства та правозастосування. У сучасних умовах гібридної війни та зростання загроз національній безпеці ухвалення Кодексу оборони України є необхідним для забезпечення комплексного правового регулювання у сфері оборони. Ухвалення Екологічного кодексу України є необхідним для впровадження єв-

ропейських екологічних стандартів, посилення державного контролю за дотриманням екологічного законодавства та ефективного вирішення екологічних проблем. Ухвалення Інформаційного кодексу України є важливим для систематизації законодавства у сфері інформаційних технологій та кібербезпеки. Кодекс цифрових комунікацій має забезпечити адаптацію українського законодавства до європейських стандартів у сфері електронних комунікацій, сприяти інтеграції України до єдиного цифрового простору та ринку Європейського Союзу, а також стимулювати розвиток сучасних телекомунікаційних послуг. Розроблення Інвестиційного кодексу України має вирішальне значення для створення прозорих та сприятливих умов для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Орел А.О. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 — Право] / Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2025. 232 с.

У дисертації на основі аналізу практики діяльності суб'єктів запобігання та протидії дискримінації визначено адміністративно-правові засади запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності та сформовано напрями й можливості адаптації адміністративного законодавства України щодо запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності до вимог міжнародних стандартів із урахуванням специфіки національної правової системи. Розкрито сутність правовідносин, що виникають у процесі запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності, що полягають у встановленні та реалізації правових, соціальних і культурних механізмів, спрямованих на забезпечення рівності, поваги до самовизначення особистості та недопущення будь-яких форм обмежень чи переваг на підставі гендерної ідентичності. Проведено аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності (досвід Норвегії, Великої Британії, Польщі, Литви, Латвії, Італії). Визначено, що напрямами адаптації адміністративного законодавства України щодо запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності до законодавства Європейського Союзу мають бути: внесення змін до законодавства України щодо розширення форм дискримінації; запровадження антидискримінаційних положень у спеціальному законодавстві (зокрема, у сфері охорони здоров'я, освіти, зайнятості та соціального забезпечення); оптимізація механізмів адміністративної відповідальності за дискримінаційні дії; впровадження адміністративних заходів із запобігання дискримінаційним практикам у сфері зайнятості; інтеграція антидискримінаційних програм в освітній сектор; залучення експертів Європейського Союзу до оцінки імплементації антидискримінаційних норм та адаптації законодавства України; всебічний розвиток партнерства з європейськими інституціями для отримання технічної, методичної та консультативної допомоги у сфері прав людини.

Орленко В.І. Конституційні гарантії прав людини для внутрішньо переміщених осіб : дис. ... канд. юрид. наук [спец. 081 — Право] / Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2025. 238 с.

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексний теоретичний аналіз конституційних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб (далі — ВПО) в Україні та розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення цих гарантій із урахуванням позитивного міжнародного досвіду. У дослідженні також розглянуто конституційні гарантії прав ВПО як спеціальний механізм захисту, спрямований на забезпечення рівноправного життя та реалізацію основних свобод цієї категорії на-

селення, що має тимчасовий та особливий характер у зв'язку із внутрішньою міграцією, зумовленою війною. Дисертаційне дослідження аналізує міжнародний досвід та специфіку національного законодавства України, що дає змогу визначити основні напрями вдосконалення конституційно-правового регулювання прав ВПО. Передусім наголошено на важливості розроблення спеціалізованих законодавчих актів, які комплексно регулюватимуть права ВПО, охоплюючи доступ до житла, соціальних послуг, працевлаштування, медичної допомоги та освіти. З огляду на це доцільно також удосконалити механізми судового захисту прав ВПО, забезпечивши їх ефективність і доступність, а також передбачити компенсацію за втрату або пошкодження майна. Особливо актуальним є інтегрування міжнародних стандартів, зокрема Рамкових принципів ООН щодо захисту ВПО, до національного законодавства, що сприятиме підвищенню відповідності українських нормативних актів міжнародним зобов'язанням у сфері прав людини. Крім того, зміцнення міжвідомчої координації та розширення ресурсної бази стане важливим кроком для підвищення ефективності реалізації прав ВПО. Загалом, ці заходи дадуть змогу створити стійку та ефективну систему захисту та інтеграції ВПО в Україні, яка відповідатиме і національним, і міжнародним стандартам прав людини.

Пацинський О.С. Адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 — Право] / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2025. 265 с.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному дослідженню теоретико-правових основ та адміністративно-правового механізму громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Поняття громадського контролю визначено як форму здійснення конституційного права громадян брати участь в управлінні державними справами, що виявляється у гарантованій державою та законодавством можливості спостерігати за діяльністю органів публічної влади, звертатися за отриманням публічних послуг, брати участь в ухваленні нормативно-правових актів, а також в інший спосіб взаємодіяти з органами публічної влади у процесі реалізації ними функцій держави, зокрема під час забезпечення публічного порядку та безпеки. Обґрунтовано необхідність ухвалення спеціального закону про громадський контроль в Україні, у якому окремих розділ має бути присвячений безпосередньо громадському контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Визначено основні напрями кодифікації законодавства у галузі громадського контролю за функціонуванням органів місцевого самоврядування, підготовлено пропозиції щодо його змісту. Визначено особливості імплементації зарубіжного досвіду в галузі громадського контролю за функціонуванням органів місцевого самоврядування в розрізі трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюваних складових, а саме: 1) необхідність врахування національних особливостей України; 2) потреба наближення національного законодавства та інституційного середовища до норм і стандартів Європейського Союзу, НАТО відповідно до стратегії розвитку держави та її пріоритетних напрямів; 3) прагнення вдосконалення національної моделі громадського контролю за функціонуванням органів місцевого самоврядування через використання позитивних практик конкретних країн.

Фокіна А.О. Політичні права громадян як предмет судового захисту в Україні : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 — Право] / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2025. 205 с.

У дисертаційному дослідженні політичних прав громадян, що становлять предмет судового захисту, здійснено теоретичні узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми, яке полягає у розробленні теоретичних положень щодо визначення поняття політичних прав та у формулюванні практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення судового захисту в Україні політичних прав і свобод громадян як їх основної юридичної гарантії, в умовах запровадження у державному управлінні нових цифрових технологій. Наголошено, що основоположною юридичною гарантією політичних прав є їх судовий захист як різновид державно-правового захисту, що його реалізують суди; останні підпорядковують свою діяльність і свої рішення закону як нормативній основі права. Зазначено, що поряд із правом громадян на судовий захист важливими є такі їх юридичні гарантії політичних прав, як: заборона обмеження конституційних прав і свобод; заходи юридичної відповідальності; право на професійну правничу допомогу; конституційний статус Президента України як гаранта прав і свобод людини і громадянина; діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Обґрунтовано, що судовий захист політичних прав об'єктивно повинен становити предмет діяльності судів адміністративної юрисдикції (адміністративних судів), оскільки ці права мають характер публічних прав і однією із сторін у таких судових справах завжди є суб'єкт публічно-владних повноважень. Зазначено, що забезпечення гарантій політичних прав громадян в умовах розвитку інформаційного суспільства пов'язане з низкою нових проблем, що зумовлені розвитком і запровадженням у державне управління цифрових технологій, як-от «Електронний суд», «Електронний кабінет», відеоконференцз'язок. Зроблено висновок, що запровадження на виборах електронного голосування з урахуванням можливих перспектив потребує переосмислення традиційних засад виборчого процесу в цілому та пошуку нових механізмів забезпечення гарантій виборчих прав в Україні. Запропоновано розглядати електронне голосування на сучасному етапі лише як допоміжний спосіб виявлення волі громадян України, що дає змогу виборцю обрати зручний для нього спосіб голосування — дистанційно або особисто на виборчій дільниці. Зауважено, що застосування в одному й тому самому виборчому процесі традиційного голосування та масового дистанційного електронного голосування може створити нерівні умови голосування і спотворити визначення його результату.

СТАТТІ ТА НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Айріян К. Аналіз застосування рішень Конституційного Суду України Верховним Судом: за виключними обставинами. *Право України*. 2025. № 3. С. 123–136.

Статтю присвячено аналізу практики застосування рішень Конституційного Суду України Верховним Судом у контексті перегляду судових рішень за виключними обставинами. Виявлено та досліджено проблему імплементації актів Конституційного Суду України щодо дотримання оформлення відповідних звернень осіб згідно з вимогами, передбаченими процесуальним законодавством. У статті наведено практику Верховного Суду, що ілюструє складнощі у взаємодії між судами загальної юрисдикції та Конституційним Судом України, зокрема питання ретроспективної та перспективної дії рішень Конституційного Суду України. Особливу увагу приділено колізіям у судовій практиці. Зроблено висновок, що запровадження конституційної скарги як механізму захисту конституційних прав громадян і юридичних осіб стало важливим кроком у зміцненні верховенства Конституції України. Водночас законодавчі обмеження, зокрема умова про можливість перегляду судового рішення лише за умови його неви-

конання, значно знижують ефективність цього інструменту та ускладнюють реальне відновлення порушених прав. Це створює ризик формального підходу до захисту конституційних гарантій і нівелює основну мету конституційної скарги. Наголошено на потребі удосконалення механізму виконання рішень Конституційного Суду України та процесуальних інструментів перегляду судових рішень. Запропоновано способи посилення конституційного контролю для забезпечення верховенства Конституції України та ефективного захисту конституційних прав громадян.

Батанов О.В. Ювеналізація конституційного права в умовах сучасних викликів та його роль у забезпеченні прав дитини. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 5. Ч. 1. С. 58–64.

У статті досліджуються актуальні проблеми конституційного права та конституціоналізму в аспекті забезпечення прав дитини. Зазначається, що серед фундаментальних конституційних цінностей на сучасному етапі розвитку конституціоналізму вагоме місце посідають права дитини. Наголошено, що особливого значення в умовах сьогодення набуває проблематика ювенальної політики, становлення ювенального правосуддя та функціонування держави у сфері захисту прав дитини. Під впливом цього сучасні конституції більшості країн останнім часом почали комплексно закріплювати не лише права дитини, а й загальні принципи ювенальної політики. Поява на конституційному рівні норм щодо прав дитини, конституціоналізація їх правосуб'єктності, у тому числі в аспекті майбутніх поколінь з точки зору екології, економіки, цифровізації, медицини та біоетики тощо, свідчить про свого роду ювеналізацію конституційного права. На думку автора, ця тенденція полягає в посиленні уваги держави до конституційних прав, інтересів та потреб дітей і молоді через інституційне, нормативне й практичне оформлення відповідних гарантій у системі конституційного регулювання. Це явище відображає загальносвітову гуманістичну тенденцію, орієнтовану на визнання дітей не лише об'єктами опіки, а й суб'єктами права — повноправними учасниками публічного життя. У цьому контексті не викликає сумніву той факт, що саме захист прав дітей є одним із магістральних напрямів ювенальної політики держави, що являє собою діяльність державних і недержавних інституцій щодо створення умов задля всебічного розвитку дітей та їх соціального становлення як повноправних членів громадянського суспільства. Зміст ювенальної політики демократичної держави виявляється в системній єдності низки нормативно визначених та організаційно забезпечених видів і напрямів її діяльності щодо охорони і захисту прав дітей. У статті проаналізовано зарубіжний досвід ювеналізації конституційного права та застосування концептуальних підходів у конституційно-правових відносинах задля представлення інтересів і захисту прав дитини. Досліджено фактори, які зумовлюють створення та функціонування ювенальних служб, а також основні тенденції їх розвитку в сучасному світі.

Батанова Н. Феномен конституційно-правової відповідальності в аспекті теоретико-методологічного розуміння вчення про конституціоналізм. Український часопис конституційного права. 2025. № 2. С. 3–24.

У статті досліджено феномен конституційно-правової відповідальності в аспекті теорії сучасного конституціоналізму. Наголошено, що інструментом підтримування конституційного правопорядку, утвердження режиму конституційної законності в правотворчій і правозастосовній діяльності органів і посадових осіб публічної влади є конституційно-правова відповідальність. Доведено, що юридична відповідальність у цілому та насамперед конституційно-правова відповідальність є невід'ємною скла-

довою механізми конституційного забезпечення діяльності публічно-владних структур, перейшовши в розряд свого роду конституційного стандарту. На думку авторки, саме в такій ролі конституційно-правову відповідальність слід розглядати з точки зору класичної теорії конституціоналізму. Обґрунтовано концепцію конституційно-правової відповідальності як іманентної складової системи конституціоналізму. Зроблено висновок щодо теоретичного і практичного значення питання доктринального розуміння та практичної реалізації конституційно-правової відповідальності як домінанти правової державності та органічного конституціоналізму. Взаємозв'язок між конституціоналізмом та конституційно-правовою відповідальністю доведено на основі феноменологічного методу. Авторка вважає, що феноменологія є посередником між теорією та практикою, а інститут конституційно-правової відповідальності є проміжною ланкою між теорією конституціоналізму та практикою його втілення. Значною мірою переплетення проблем практики реалізації та недоліків сучасної теорії конституційно-правової відповідальності, як і національного конституційного права загалом, можливо розв'язати лише методом феноменології. Отже, співвідношення та взаємовплив цих феноменів конституційного права в контексті доктринальної бази конституційно-правової відповідальності стає одним з найактуальніших напрямів сучасної конституціоналістики. Авторка доводить, що конституціоналізм — явище надзвичайно складне, а в системній взаємодії з конституційно-правовою відповідальністю — поготів. Таке поєднання подекуди презюмуються як факт, що сам собою розуміється, але ґрунтовних досліджень із цієї проблематики у вітчизняній науці немає. Свідченням тому є наявні в сучасній конституційній доктрині визначення поняття конституціоналізму, а також концептуальні підходи до розуміння конституційно-правової відповідальності. Саме тому, на думку авторки, найбільш оптимальний підхід полягає у встановленні таких системних зв'язків та встановленні координат інституту конституційно-правової відповідальності відносно базисного феномену сучасного конституційного права — конституціоналізму.

Берлінгер Д. Правова держава в парадигмі сучасного конституціоналізму: принципи, механізми та виклики імплементації. Конституційно-правові академічні студії. 2025. № 1. С. 43–49.

Статтю присвячено комплексному дослідженню теоретико-концептуальних засад правової держави та проблем практичної реалізації її принципів у сучасних умовах. Актуальність дослідження обумовлена наявністю значного розриву між теоретичними концепціями правової державності та їх практичною імплементацією в демократичних суспільствах. Метою роботи є аналіз основних принципів правової держави, виявлення факторів, що перешкоджають їх ефективному втіленню, та дослідження механізмів формування правової державності. У дослідженні використано системний підхід, методи порівняльно-правового аналізу, структурно-функціональний та історико-правовий методи. Проаналізовано еволюцію поняття правової держави від античних часів до сучасності, розкрито концептуальні відмінності між поняттями «правова держава» та «верховенство права» в контексті різних правових традицій. Особливу увагу приділено дослідженню триєдиної структури принципу правової держави, що охоплює ідеологічно-концептуальну, нормативно-правову та практично-імплементаційну складові. Виявлено, що ключовою проблемою сучасного державотворення є не відсутність відповідного законодавства у сфері прав людини, а брак ефективних механізмів трансформації правових норм у реальні інструменти захисту громадянських прав. Доведено, що правова держава являє собою не статичну конструкцію, а динамічний процес, який

вимагає постійної взаємодії між теоретичним осмисленням, нормативним закріпленням та практичною реалізацією правових принципів. Результати дослідження засвідчують потребу розроблення більш ефективних механізмів імплементації принципів правової державності та формування відповідної правової культури в суспільстві. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу цифровізації та глобалізаційних процесів на трансформацію традиційних моделей правової державності.

Бобко М. Конституційно-правове забезпечення європейської інтеграції України в контексті концепції багаторівневого конституціоналізму. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 2. С. 77–85.

Статтю присвячено дослідженню конституційно-правового забезпечення європейської інтеграції України як складного, багаторівневого феномена. Автор обґрунтовує необхідність відходу від вузькоінституційного аналізу та застосування міждисциплінарного підходу, що поєднує інструментарій конституційного права, політології, економіки та соціології. Методологічним стрижнем дослідження є концепція багаторівневого конституціоналізму, що дає змогу пояснити динамічну взаємодію між національним і наднаціональним правопорядками. Проаналізовано поняття конституційної ідентичності на прикладі практики Федерального Конституційного Суду Німеччини, що має ключове значення для формування українського підходу до захисту фундаментальних засад державності в умовах інтеграції. На основі проведеного аналізу сформульовано авторське бачення поняття «конституційно-правове забезпечення», яке розглянуто у двох взаємодоповнюваних перспективах: як статична система правових норм та як динамічний механізм дій суб'єктів публічної влади. Зроблено висновок, що успішна євроінтеграція залежить не лише від формальної імплементації *acquis communautaire*, а й насамперед від глибокої інституційної адаптації, розбудови ефективного «судового діалогу» та забезпечення демократичної легітимності інтеграційних рішень.

Габані І., Калинюк С. Конституційна система захисту прав і свобод людини та громадянина: теоретико-правові засади та роль адвокатури. *Конституційно-правові академічні студії*. 2025. № 1. С. 6–13.

Статтю присвячено дослідженню конституційної системи захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні з особливим акцентом на ролі адвокатури в цій системі. Автори аналізують сучасний стан правозахисних механізмів та виявляють значний розрив між конституційними деклараціями про правову державу та їх практичною реалізацією. Дослідження обґрунтовує потребу концептуального переосмислення структури державних обов'язків у сфері прав людини. Запропоновано відійти від традиційного розуміння триєдиного обов'язку «визнання — дотримання — захист» і розглядати захист як самостійний державний обов'язок. Така диференціація зумовлена специфікою суб'єктів реалізації, особливостями функціонування та різними механізмами забезпечення кожного з цих обов'язків. Особливу увагу приділено ролі адвокатури як незалежного інституту громадянського суспільства. Доведено, що діяльність адвоката не має подвійного характеру, а є єдиною за своєю суттю: захищаючи права окремої особи, адвокат одночасно сприяє зміцненню законності в суспільстві. Встановлено прямий зв'язок між ефективністю адвокатської діяльності та загальним рівнем демократичного розвитку держави. Автор критично оцінює сучасний стан правової державності в Україні, констатує, що проголошення правової держави в Конституції України не відповідає реальному стану речей. Виявлено основні проблеми, що пе-

решкоджають ефективному функціонуванню правозахисних механізмів: недовіра громадян до державних інститутів, порушення прав з боку владних структур, слабкість інститутів громадянського суспільства. Дослідження ґрунтовано на комплексному аналізі вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, міжнародних документів у сфері прав людини, конституційних положень та правозастосовної практики. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення національного законодавства у сфері захисту прав людини та розвитку інститутів громадянського суспільства.

Голубенко І.І., Єгорова В.С. Конституційні права внутрішньо переміщених осіб в Україні в аспекті дотримання європейських стандартів захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 61–64.

Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну проблема захисту прав внутрішньо переміщених осіб набула особливої проблематики та актуальності. Конституція України гарантує рівність усіх громадян у правах і свободах незалежно від їхнього статусу. Однак нині виникає занепокоєння щодо забезпечення цих прав на території України для мільйонів переміщених осіб. Незважаючи на розроблення низки правових механізмів та соціальних програм, на практиці внутрішньо переміщені особи часто стикаються з перешкодами в реалізації своїх прав. Це стосується питань забезпечення житла, працевлаштування, фінансування програм соціального забезпечення, рівності і захисту від дискримінації, виборчих прав та доступу до правосуддя. У статті розглянуто правові аспекти статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні, їхні конституційні гарантії, а також проблеми та перспективи вдосконалення правового механізму їх захисту. У цьому контексті важливим є порівняльний аналіз національного підходу до прав внутрішньо переміщених осіб із європейськими стандартами, що закріплені у міжнародно-правових документах Ради Європи та міжнародних документах Організації Об'єднаних Націй. Європейські стандарти вимагають недискримінації, повного доступу до правосуддя, гарантій житла, гуманітарного захисту та участі в громадському житті. Україна здійснила низку важливих кроків щодо гармонізації національного законодавства з європейськими підходами до захисту внутрішньо переміщених осіб. У висновках обґрунтовано потребу вдосконалення законодавства, яке регулює права внутрішньо переміщених осіб, у спосіб адаптації його до міжнародних стандартів, розширення державних програм підтримки за допомогою співпраці з міжнародними організаціями, а також законодавчого врегулювання виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, подальшого розвитку спеціального державного фонду компенсації за втрачене житло. Ефективним способом захисту може стати запровадження дієвого моніторингу дотримання прав, впровадження інклюзивних політик у сферах житла, освіти й зайнятості, а також розвиток системи правової допомоги й підвищення правової обізнаності серед внутрішньо переміщених осіб.

Ільків Н. Основні напрями цифрової трансформації правового механізму реалізації конституційних земельних прав. *Конституційно-правові академічні студії*. 2025. № 1. С. 14–21.

Метою статті є дослідження сучасного стану та перспектив розвитку правового механізму реалізації конституційних прав на земельні ділянки із застосуванням цифрових технологій. Закріплення на конституційному рівні вихідних засад правового регулювання земельних відносин є гарантією реалізації конституційних земельних прав та спонукає до активного пошуку дієвих засобів їх забезпечення. Досліджуючи інструменти правового механізму реалізації земельних прав, зокрема цифровізацію

адміністративної процедури у сфері земельних відносин, у статті виснувано, що цифрова трансформація земельних відносин сприяє деперсоналізації процесів реалізації земельних прав та покращує ефективність оцінки стану земель. Проблематика правового забезпечення цифровізації природоресурсної та природоохоронної сфери стає об'єктом особливого наукового інтересу та наукових розвідок. Проте сучасні українські реалії, пов'язані з воєнними діями та, як наслідок, обмеженням земельних та інших природних ресурсів, змінами у правовій системі, вимагають додаткового ґрунтовного наукового дослідження перспективи правового регулювання застосування цифрових технологій у реалізації конституційних земельних прав. Обґрунтовано наукові підходи до розмежування змісту понять «цифрова трансформація» та «цифровізація». Зауважено, що вихідними умовами для цифрової трансформації є конституційні норми, які гарантують право власності на землю та його непорушність, право користування землями, право на доступ до інформації про стан земель як елементу довкілля та на публічну інформацію, право на захист інформації, право на судовий захист. Аналіз цих положень дає підстави стверджувати, що норми Конституції України є безпосередньою правовою основою, що актуалізує створення та функціонування цифрових систем у сфері земельних прав. Принципи та засади Конституції України створюють правову основу для впровадження електронних інструментів, що забезпечують прозорість, ефективність і захист земельних прав. Проведене дослідження наслідків мінного забруднення земельного фонду України внаслідок збройної агресії російської федерації актуалізує необхідність законодавчо визначеного механізму реалізації прав власності на земельні ділянки, що зазнали мінування, оскільки його відсутність ускладнює правозастосовну практику та створює перешкоди для ефективного захисту земельних прав. Підсумовано, що до основних напрямів цифрової трансформації земельних відносин слід віднести: вдосконалення та подальше наповнення Державного земельного кадастру достовірною інформацією; розвиток національної інфраструктури геопросторових даних та оновлення картографічної основи; подальше спрощення та автоматизація державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на них, створення умов для ефективного функціонування ринку земель; завершення інвентаризації земель державної власності та впровадження нового програмного забезпечення для взаємодії між системами Державного земельного кадастру та з іншими реєстрами; цифровізація послуг, автоматизація процесів та забезпечення прозорості земельних відносин.

Ірха Ю.Б. Консолідація українського суспільства як ключовий фактор зміцнення національної державності та національної безпеки України: конституційно-правовий вимір. *Право і суспільство*. 2025. № 4. Т. 1. С. 36–45.

Статтю присвячено дослідженню значення консолідації українського суспільства для зміцнення національної державності та національної безпеки України. Автор зазначає, що формування держави — це тривалий історичний процес, що супроводжується численними викликами та кризами, які водночас стають каталізаторами для згуртування нації. На прикладі України, що переживає повномасштабну російську збройну агресію, доведено, що здатність народу до єднання стає вирішальним фактором не лише для відсічі ворогові, а й для збереження нації та її державності в майбутньому. Звернуто увагу на те, що протягом тривалого часу українське суспільство було розколоте через різні ідеологічні розбіжності та регіональні відмінності. Зазначено, що російсько-українська війна стала об'єднавчим фактором, що призвів до безпрецедентного рівня національної єдності та зміни суспільної свідомості. Це згуртування, зокрема, компенсувало слабкість державних інститутів на початковому етапі агресії. У роботі

проаналізовано конституційно-правові засади консолідації, наголошено, що успішність держави значною мірою залежить від ступеня згуртованості її народу навколо спільних цінностей. Дослідник зазначає, що Конституція України має стати не лише основоположним правовим актом, а й моральним та ціннісним орієнтиром, що об'єднує українців. За його словами, неухильне дотримання її норм і принципів є запорукою легітимності держави в очах власного народу та міжнародної спільноти. Аргументовано, що роль права у консолідації полягає не в примусі, а в створенні умов і гарантій для її природного формування. Конституцію України визначено як основоположний акт, що формує правову архітектуру держави та містить базові цінності, як-от верховенство права, права людини, справедливість і демократія. Автор наголошує, що одним із ключових чинників, що перешкоджають консолідації та послаблюють національну безпеку, є неналежна імплементація норм Конституції України, їх ігнорування та вибіркове застосування, що підриває довіру до державних інститутів і роз'єднує суспільство. На думку автора, для подолання цього стану потрібно відновити авторитет Основного Закону України, забезпечити невідворотність відповідальності за його порушення та перейти на вищий рівень правової культури та правової свідомості. Лише об'єднавшись на основі конституційних цінностей, українці зможуть не тільки ефективно протистояти ворогу, а й побудувати безпечне та заможне майбутнє.

Кириченко Ю.В. Теоретико-правові аспекти конституційного регулювання обов'язку шанувати державні символи в Україні. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 20–24.

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти конституційного регулювання обов'язку громадян України шанувати державні символи, проаналізовано юридичний зміст і призначення цього конституційного обов'язку. Зауважено, що необхідним атрибутом сучасної держави, складовою її конституційного ладу є державні символи, які визначають провідну роль нації у становленні власної держави і відіграють особливу історичну, політичну, соціальну, економічну ролі, а також є базовим елементом у процесах державотворення, об'єднання й консолідації народу. Зазначено, що Конституція України містить вичерпний перелік державних символів України, до яких належать: Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Наголошено, що кожна держава має виняткове право на встановлення своїх державних символів. Враховуючи це, відповідний перелік державних символів також закріпили на конституційному рівні й інші держави, а саме: Азербайджан, Албанія, Андорра, Болгарія, Вірменія, Литва, Північна Македонія, Молдова, Румунія, Сербія, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія та Чорногорія. Звернуто увагу на те, що більшість держав на конституційному рівні визначили свої державні символи, і тільки законодавець Азербайджану, так само як і України, шанування державних символів встановив конституційним обов'язком громадян. Зроблено висновок, що конституційний обов'язок шанувати державні символи є декларативним, тому що немає можливості його реального забезпечення, а інтерпретація цього положення Конституції України може породжувати певні суперечності на практиці.

Крусян А. Конституційно-правова свобода людини як мета сучасного українського конституціоналізму: науково-доктринальний аналіз у контексті синергії з цінностями ЄС. *Право України*. 2025. № 3. С. 82–96.

Важливим напрямом сучасного етапу розвитку України є її євроінтеграція, що зумовлює євроінтеграційну тенденцію розвитку сучасного українського конституціо-

налізму, важливою умовою якої є впровадження у вітчизняні конституційно-правові реалії основоположних цінностей Європейського Союзу. У статті здійснено науково-доктринальний аналіз синергії конституційно-правової свободи як мети сучасного українського конституціоналізму та основоположних цінностей Європейського Союзу. Визначено, що синергія конституційно-правової свободи людини як мети українського конституціоналізму та основоположних цінностей Європейського Союзу виражається в тому, що людина в доктрині конституціоналізму та євроінтеграційної практики України посідає провідне місце, а саме: вона є основним ціннісним орієнтиром євроінтеграційного розвитку України, індикатором перевірки на реальність та ефективність впровадження основоположних цінностей Європейського Союзу у вітчизняні конституційно-правові реалії; а визнання, забезпечення та захист конституційно-правової свободи є метою функціонування системи конституціоналізму. Аргументовано, що конституційно-правова свобода є концептом, який діалектично поєднує такі основоположні цінності Європейського Союзу, як свобода, рівність, справедливість, повага до прав людини через єдність їх людиноцентристської сутності. Це надає підстави розглядати конституційно-правову свободу людини як мету євроінтеграційної тенденції сучасного українського конституціоналізму. Авторка доходить висновку, що конституційно-правова свобода людини як мета євроінтеграційної тенденції сучасного українського конституціоналізму — це юридичний (конституційно-правовий) і фактичний стан людини в суспільстві та державі, відповідно до якого людина є фізично, економічно, політично, духовно незалежною (вільною) від будь-яких неправових (неконституційних) обмежень і втручань у всі сфери індивідуальної свободи з боку публічно-владних та інших соціальних суб'єктів. Задля забезпечення балансу інтересів у системі відносин «людина — суспільство — держава» конституційно-правова свобода може бути обмежена в екстраординарних умовах (наприклад, під час воєнного стану), але при дотриманні таких критеріїв, як тимчасовість, конституційність, необхідність, домірність (пропорційність і достатність), справедливість, незмінність принципів конституційного статусу людини та визначених у Основному Законі держави її основоположних прав і свобод. Резюмовано, що сучасна концепція прав і свобод людини та система чинного конституційного законодавства мають бути спрямовані на забезпечення та утвердження конституційно-правової свободи як мети євроінтеграційної тенденції сучасного українського конституціоналізму.

Кушакова-Костицька Н.В. Вплив цифровізації на конституціоналізм: концептуальні підходи щодо перспектив державного регулювання інформаційного простору. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 29–37.

Процес цифровізації, який охопив віртуальне інформаційне середовище, нині впливає на всі сфери соціальних відносин: інформаційні, політичні, правові, економічні, фінансові тощо. Цифровізація конституційного процесу має два основні аспекти: конституціоналізація цифрових прав і цифровізація правотворчих процесів. У зв'язку з цим особливого значення набуває регламентація нової групи людських прав — цифрових, зокрема захист персональних даних, право на доступ до інформації, право на забуття та інші права, які донедавна ідентифікували як інформаційні права людини. Мета статті — розглянути основні теоретичні моделі цифрового конституціоналізму та проілюструвати переваги ухвалення соціально-правового підходу щодо його аналізу в контексті державного регулювання. Через малодослідженість вітчизняними вченими зазначеної тематики використано доктринальний метод, завдяки якому проведено аналіз правових доктрин та їх практичного застосування зарубіжними вче-

ними. У роботі також застосовано компаративістський і прогностичний методи, які дають змогу проаналізувати сучасні наукові підходи щодо питання правового регулювання цифрового простору. У публікації вперше досліджено використання конституційних наративів в управлінні платформами соціальних мереж і правові можливості регламентації цифрових прав, спираючись на концепції цифрового конституціоналізму. Вивчено, як цифровий конституціоналізм впливає на державне управління щодо застосування конституційних цінностей у регулюванні приватного сектору мережі «Інтернет» і як державне управління цифровими/інформаційними правами людини залежить від ліберального та нормативного підходів до цифрового конституціоналізму. Сформовано висновок, що цифровий конституціоналізм є проєктом, що орієнтується на досягнення інституційної рівноваги між державним регулюванням цифрового середовища й регулюванням з боку приватних корпорацій для запобігання встановленню непропорційної дискурсивної влади в галузі права та технологій як головного фактору, що може сприяти «конституційній кризі» у сфері цифрової трансформації системи державного управління.

Лапка О., Іванчук Н., Тараніч Є. Конфлікт між правом ЄС і національним суверенітетом: аналіз рішень Конституційного Суду Польщі в контексті верховенства права в Європейському Союзі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2025. Т. 15. № 2. С. 34–49.

Актуальність дослідження зумовлено загостренням суперечностей між принципом верховенства права Європейського Союзу й тенденціями розвитку національного правового суверенітету в державах-членах, що загрожує цілісності спільного правового простору Європейського Союзу. Метою дослідження було вивчення правових наслідків рішень Конституційного Суду Польщі щодо взаємодії національного суверенітету й верховенства права в Європейському Союзі, а також оцінка їх впливу на правову інтеграцію в межах Європейського Союзу. У дослідженні використано методи правового аналізу, порівняльного аналізу, а також методи тлумачення судових рішень, які дають змогу оцінити правові наслідки рішень Конституційного Суду Польщі та їх вплив на взаємодію національного та європейського права. У межах дослідження з'ясовано, що рішення Конституційного Суду Польщі щодо верховенства національної конституції над правом Європейського Союзу призвело до правової колізії, яка унеможливорює повноцінне функціонування верховенства права Європейського Союзу. З'ясовано, що така позиція створювала правові складнощі для національних судів у застосуванні рішень Суду Європейського Союзу й імплементації права Європейського Союзу. З'ясовано, що реакція інституцій Європейського Союзу, зокрема Суду Європейського Союзу і Європейської комісії, ґрунтувалася на механізмах контролю за дотриманням верховенства права, однак була обмеженою в умовах національного спротиву. Доведено, що приклад Польщі продемонстрував процес політизації конституційного контролю, який ставить під сумнів незалежність національних судових органів у державах — членах Європейського Союзу. Брак єдиного механізму вирішення конфлікту між національним суверенітетом і правовою інтеграцією спричиняє системні ризики для стабільності спільного правового простору Європейського Союзу. Здійснений аналіз засвідчив необхідність нормативного унормування співвідношення національного конституційного контролю з правовими зобов'язаннями держав-членів у межах єдиного правового простору. Практичне значення полягає в розробленні засад для вдосконалення механізмів юридичної відповідальності держав-членів у разі відхилення від принципу верховенства права в Європейському Союзі.

Лотюк О. Конституційно-правові інструменти інтеграції тимчасово окупованих (непідконтрольних) територій: міжнародний досвід і виклики для України. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 2. С. 25–37.

У статті досліджено особливості конституційно-правових механізмів інтеграції територій, які перебувають поза контролем держави, опираючись на міжнародний досвід та аналізуючи виклики для України. На теоретичному рівні розглянуто поняття реінтеграції як процесу повернення окупованих чи анексованих територій до правової системи країни. Викладено досвід інших держав, зокрема Німеччини, де після падіння Берлінського муру розширили дію Основного Закону на східні землі, а також роль процесів демобілізації, роззброєння та реінтеграції (DDR) у зміцненні миру. У контексті України висвітлено чинні законодавчі ініціативи та стратегічні документи у сфері деокупації й реінтеграції Криму та Донбасу. З'ясовано, що успішна реінтеграція вимагає збалансування верховенства права і безпеки, врахування прав людини та міжнародних зобов'язань.

Марцеляк О. Конституційна реформа як важливий чинник конституціоналізації європейського курсу України. *Право України*. 2025. № 3. С. 15–24.

Проголошений Україною курс на вступ до Європейського Союзу потребує переоцінення суспільством своїх світоглядних підходів у сфері державотворення, відходу від традиційних радянських стереотипів бачення свого майбутнього і відповідної модернізації вітчизняного Основного Закону. У дослідженні обґрунтовано основні напрями конституційних змін, які мають бути спрямовані на досягнення європейського рівня соціально-економічного розвитку країни, удосконалення засад конституційного ладу України, правового статусу людини і громадянина, наявної системи управління, механізму публічної влади, територіального устрою нашої країни. Зроблено висновок, що конституційна реформа в Україні як фактор конституціоналізації європейського курсу нашої країни повинна бути всеохоплюючою, системною, повною, відбуватися чітко в межах приписів розділу XIII Конституції України і мати наслідком напрацювання пропозицій щодо внесення змін до неї на основі узагальнення практики реалізації Основного Закону, з урахуванням досягнень і тенденцій розвитку сучасного європейського конституціоналізму, вироблених європейською спільнотою демократичних цінностей, передбачаючи при цьому функціонування майбутньої конституційної моделі організації публічних відносин на основі концепції конституційного патріотизму. Синергія такого підходу має вивести Україну на якісно новий рівень суспільного розвитку, забезпечити кожному українцю гідне сучасної людини життя, а всьому Українському народові — належне місце в Європейському Союзі.

Мохнатюк В., Олійник О., Бондарчук В. Філософські основи конституціоналізму: інтеграція теорії держави і права та філософії права в контексті розвитку сучасної правової системи. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 32–37.

Представлене дослідження розкриває філософські засади конституціоналізму через інтеграцію методологічних підходів теорії держави і права та філософії права. Конституціоналізм проаналізовано як багатоаспектний феномен, що поєднує нормативні положення, інституційні механізми та ціннісні компоненти правової дійсності, формуючи цілісну систему правового світогляду. Робота досліджує еволюцію філософського підґрунтя конституціоналізму від класичних теорій суспільного договору до сучасних концепцій демократичного врядування. Обґрунтовано тезу про конституціоналізм як філософсько-правову парадигму, що відображає діалектичний зв'язок

між універсальними принципами справедливості та їх утіленням у конституційних системах різних країн із урахуванням їхніх історико-культурних особливостей. Дослідження пропонує комплексний підхід, який поєднує формально-юридичний аналіз конституційних норм із філософським осмисленням їх ціннісного підґрунтя. Значну увагу присвячено проблемі легітимності конституційного ладу в суспільствах із різноманітними уявленнями про справедливість. Критично проаналізовано трансформації основоположних принципів конституціоналізму (верховенства права, поділу влади, захисту прав людини) в умовах глобалізації та цифровізації. Доведено необхідність переосмислення традиційних категорій — суверенітету, громадянства, публічної сфери — з огляду на динаміку сучасних соціально-політичних процесів. На основі міждисциплінарної методології розроблено концепцію «динамічного конституціоналізму», яка передбачає постійну взаємодію між формальним змістом конституційних норм та їх філософським тлумаченням у соціокультурному контексті. Зазначено, що така модель забезпечує адаптивність конституційних систем до суспільних змін без втрати їх інституційної цілісності. Запропонована концепція долає обмеження і правового позитивізму, і природно-правового підходу. Дослідження сприяє розвиткові міждисциплінарних розвідок на перетині теорії держави і права, філософії права та конституційного права, пропонуючи інноваційну методологічну основу для аналізу трансформаційних процесів у сучасних правових системах в умовах глобальних викликів.

Невідомський М. Становлення інституту *amicus curiae* в міжнародному та національному праві: сучасні тенденції та перспективи його розвитку в епоху розквіту штучного інтелекту. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 105–112.

Актуальність дослідження становлення інституту *amicus curiae* в міжнародному та національному праві, зокрема впливу розквіту штучного інтелекту на становлення цього інституту в міжнародному та національному праві, важко переоцінити, адже вона зумовлена зростанням зацікавленості в консультативних висновках *amicus curiae*, поширенням штучного інтелекту та його всебічною доступністю, через що з'являється тенденція користування цим засобом дедалі більшою кількістю правників численних країн світу. Автор розглядає передумови появи інституту *amicus curiae*, його давні форми й етапи становлення. Проаналізовано значну кількість справ (зокрема справи Гая Верреса, Дарнела, Каласа, Марбері проти Медісона, Сьорінг проти Сполученого Королівства), які стали важливими віхами розвитку інституту *amicus curiae*. Також автор окреслює сучасні тенденції використання судами висновків *amicus curiae*, а також можливість використання штучного інтелекту для створення *amici curiae*. Метою дослідження є висвітлення та аналіз становлення інституту *amicus curiae* від його перших проявів до сучасного використання. Практична значущість дослідження полягає в тому, що автор запропонував нове бачення розвитку *amicus curiae* через призму його становлення.

Овсяннікова О., Михаць Ю. Особливості правового статусу судді у Швейцарії. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 1. С. 61–67.

У статті здійснено комплексний аналіз правового статусу суддів у Швейцарії, зокрема особливостей їх призначення, строку повноважень, механізмів відповідальності та гарантій незалежності. Дослідження враховує специфіку федеративного устрою

країни, що впливає на відмінності у статусі суддів на федеральному та кантональному рівнях. Розглянуто процес призначення суддів Федерального суду Швейцарії та кантональних судів, роль політичних чинників у судовій системі, а також вимоги до кандидатів на суддівські посади. Проаналізовано механізми забезпечення незалежності суддів, зокрема фінансові гарантії, правові запобіжники від політичного впливу та відповідальність суддів за порушення етичних стандартів. Окрему увагу приділено питанням демократичного контролю за діяльністю суддів та впливу політичних партій на процес їх обрання, що викликає певні дискусії в наукових колах. Висвітлено особливості участі народних суддів та мирових суддів у судовій системі, що підкреслює демократичний характер правосуддя у Швейцарії. Зроблено висновок, що швейцарська судова система забезпечує баланс між незалежністю суддів, їх відповідальністю та демократичною підзвітністю. Визначено ключові виклики, пов'язані з політичним впливом на процес призначення суддів, та окреслено можливі напрями вдосконалення суддівського статусу у Швейцарії з урахуванням міжнародних стандартів правосуддя.

Савчин М. Інституційні гарантії незалежності судової влади та цілісність (integrity) суддів. Слово Національної школи суддів України. 2025. № 1. С. 12–29.

Судова влада має внутрішні резерви для забезпечення власної незалежності та відіграє провідну роль у гарантуванні поділу влади та захисті людських прав. У статті розкрито інституційні гарантії незалежності судової влади та цілісності суддів, роль судів у забезпеченні засад конституційної держави, зокрема в умовах воєнного стану і перспектив розвитку інституту військової юстиції. Визначено основні аспекти інституційної спроможності судової влади через аналіз сильних і слабких сторін, можливості та потенційні загрози ефективному правосуддю (SWOT-аналіз).

Солоха М.М. Захист конституційної ідентичності в контексті взаємодії національного права та права Європейського Союзу. Право.UA. 2025. № 3. С. 43–53.

У статті досліджено зародження, еволюцію та становлення концепту конституційної ідентичності в правових системах Італії та Німеччини, зокрема у справах «*Frontini*», «*Granital*», «*Solange I*», «*Solange II*», «*Maastricht*», «*Lisbon*». На прикладі практики Конституційного Суду Угорщини та Конституційного Суду Італійської Республіки простежується трансформація конституційної ідентичності з теоретичного доктринального поняття в гнучкий правовий інструмент. Угорська та італійська моделі демонструють два полярні підходи, як цей концепт перетворився з теоретичного поняття в гнучкий правовий інструмент, здатний і підтримувати конструктивний конституційний діалог, і породжувати конфлікти юрисдикцій. Стаття доводить, що практичне застосування концепту конституційної ідентичності має відбуватися в межах відкритого діалогу між судами, без перетворення його на засіб національного ізоляціонізму чи заперечення пріоритету права Європейського Союзу.

Стефанчук М. Повноваження генерального прокурора на визначення структури органів прокуратури: конституційно-юрисдикційний аспект. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 1. С. 165–172.

У статті здійснено розвідку проблемних аспектів законодавчої регламентації повноважень Генерального прокурора на визначення структури органів прокуратури в Україні крізь призму релевантної практики Конституційного Суду України. Встановлено, що особливості законодавчої регламентації таких повноважень Генерального прокурора як однієї з передумов можливого звільнення прокурорів із посад у разі

ліквідації чи реорганізації органу прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду, або в разі скорочення кількості прокурорів органу прокуратури стають предметом опосередкованого конституційного контролю з огляду на той запит, що формується у конституційних скаргах заінтересованих суб'єктів щодо цього, та правові позиції, сформовані за наслідками їх вирішення уповноваженими юрисдикційними органами. Констатовано, що особливості законодавчої регламентації повноважень Генерального прокурора на визначення структури органів прокуратури в Україні визнані Конституційним Судом України такими, що не мають чіткого визначення їх обсягу та мають прихований юридичний наслідок — звільнення прокурора з посади, яку він обіймає у відповідному органі прокуратури. Виокремлено перспективи законодавчого врегулювання відносин у досліджуваній сфері, серед яких пріоритетним запропоновано визнати концептуальну зміну законодавчого підходу до способу визначення структури органів прокуратури в Україні через її унормування законом у розвиток конституційно окресленої тенденції наближення прокуратури до судової гілки влади, а статусу прокурора — до статусу судді.

Терлецький Д. Ад'єктивний конституціоналізм як вияв самотності. Український часопис конституційного права. 2025. № 2. С. 25–37.

Усупереч категоричним оцінкам кінця XX століття про тріумф ліберальної демократії як ідеології, що завершує ідеологічну еволюцію людства, та форми правління, яка отримала універсальне визнання, в обох цих вимірах ліберальна демократія на тепер знає чи не найтяжчого випробовування. Відповіддю конституційної теорії та порівняльного конституційного права на це стало конструювання «ад'єктивного конституціоналізму» — категорії, яка має концептуалізувати міру невідповідності державного владарювання певної країни у взаємозв'язку його властивостей узагальненому образу конституціоналізму, аж до обґрунтування поняття, яке втілює інший, альтернативний та протилежний образ державного владарювання, що, досягаючи певного рівня узагальнення, може бути емпірично підтверджений в інших країнах. Водночас незважаючи на те, що ад'єктивний конституціоналізм аргументують та використовують і вітчизняні, і зарубіжні конституціоналісти та політологи, теоретичні засновки та висновки при цьому є надзвичайно різними. Першу частину проведеного дослідження присвячено аналізу обґрунтування та використання ад'єктивного конституціоналізму у вітчизняній юридичній науці. Результати цього аналізу доводять, що вітчизняних конституціоналістів, попри подекуди очевидні незгоди, єднає постульована універсальність ідей та ідеалів, уособлюваних конституціоналізмом, їх всеосяжне поширення та визнання у світі, насамперед на рівні конституційних текстів, і разом з тим — дуже виразний наголос на нетотожних контекстах різних держав, що детермінує різне й самотнє, чи то унікальне, втілення цих ідей та ідеалів у практиці державного владарювання тієї чи іншої країни. Такий підхід наразі є переважаючим і насамперед уможливує визнання і осмислення взаємозв'язку та взаємозалежності між конституціоналізмом та відмінностями в політичному, соціальному і культурному контексті, усталеними практиками та традиціями певної держави, які виражають і утверджують її національну ідентичність. Водночас в абсолютній більшості випадків вітчизняні науковці уникають постановки і, отже, вирішення питання про ідеологічну, доктринальну і практичну межу, яка відділяє пошук і вираження в конституціоналізмі конкретної держави її національної ідентичності від спотворення чи, врешті-решт, заперечення того узагальненого образу конституціоналізму, відмінність від якого покликаний, зрештою, позначати національний ад'єктив.

Хлопов А.В. Конституційно-правові моделі партисипативної демократії: досвід України та зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 42–45.

Наукову статтю присвячено проблемним питанням становлення конституційно-правової моделі демократії в Україні. Особливу увагу приділено розумінню поняття партисипативної демократії у вітчизняній та зарубіжній доктрині. Автор робить висновок про відмінність уявлення українськими вченими сутності партисипативної демократії у зарубіжних державах і в Україні. У статті висвітлено бачення вітчизняних дослідників щодо виокремлення конституційно-правових моделей партисипативної демократії у різних країнах світу. На основі наявних доктринальних поглядів автор пропонує виокремлювати чотири моделі конституційно-правового регулювання форм партисипативної демократії на місцевому рівні. Критерієм для виокремлення запропонованих моделей слугує підхід законодавця до вибору рівня та конкретизації регламентації права громадянина на участь і форм його реалізації, що зумовлений різноманітними факторами (формами правління, політико-територіальним рівнем, політичним режимом, історичним розвитком тощо). Для першої моделі конституційно-правового регулювання форм партисипативної демократії властиво доволі обмежене регулювання на всіх рівнях державного управління. Друга конституційно-правова модель партисипативної демократії, по-суті, розвиває першу в напрямі розширення предмета регулювання в цій сфері, зокрема, це чітке нормативне визначення принципів організаційної та фінансової автономії муніципалітетів. Стрижнем третьої моделі є конституційне право особи на свободу вираження поглядів та право на інформацію. На основі відповідних конституційних норм у європейських країнах ухвалено закони щодо локальної демократії, але процесуальний механізм реалізації залученості громадян до ведення місцевих справ регламентовано в актах муніципалітетів. Щодо четвертої моделі, яку втілено в постсоціалістичних країнах Європи і в Україні, то, на відміну від трьох попередніх, для неї характерна досить детальна фіксація на законодавчому рівні переліку дозволених форм демократії участі. Центральне місце у вітчизняній моделі посідає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». З огляду на це органи і посадові особи місцевого самоврядування застосовують лише такі форми реалізації права членів громади на участь у місцевому самоврядуванні, які передбачено законодавством держави.

МОНОГРАФІЇ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Шередько О.М. Герш Лаутерпахт і його концепція захисту прав людини : монографія. Київ : Фенікс, 2025. 180 с.

У монографії досліджено погляди Герша Лаутерпахта щодо визнання та закріплення прав людини на міжнародному рівні. Проведено аналіз впливу наукових концепцій Герша Лаутерпахта на сучасні механізми захисту прав людини. Окрему увагу приділено дослідженню міжнародної правосуб'єктності індивіда у працях Герша Лаутерпахта.

Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез VIII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті д-ра юрид. наук, проф., академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 16 травня 2025 р). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 422 с.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Роль доктрини Леоніда Юзькова у розвитку правових засад організації та здійснення публічної влади в Україні», «Конституційні засади організації публічної влади: вітчизняний та зарубіжний досвід», «Особливості здійснення публічної влади в умовах воєнного стану», «Проблеми та перспективи реформування територіальної організації публічної влади в Україні», «Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації», «Фінансово-правові аспекти організації та здійснення публічної влади», «Електронне урядування як основа взаємодії держави та суспільства». Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читачий загал.

Рекомендації для правників щодо відповідального використання штучного інтелекту : посібник / Міністерство юстиції України спільно з національними та міжнародними партнерами. Київ, 2025. 66 с.

Рекомендації стосуються безпечного та ефективного впровадження інструментів штучного інтелекту в професійну діяльність правників. Документ містить важливі поради для юристів, адвокатів, прокурорів, суддів, нотаріусів, державних службовців і всіх, хто працює з правом та законодавством. Викладено ключові підходи до безпечного використання ШІ, зокрема щодо перевіряння джерел, знеособлення персональних даних, інформування та отримання згоди клієнта, а також критичного аналізу результатів, згенерованих системою. Окремі розділи рекомендацій присвячено спростуванню поширених міфів про ШІ у сфері права, критеріям вибору надійних технологічних рішень, а також прикладам формулювання ефективних запитів для юридичних задач. Також у посібнику зібрано перелік із 40 ШІ-сервісів і універсального, і спеціалізованого юридичного спрямування.

Український конституціоналізм в умовах війни: основні науково-практичні проблеми та організаційно-правові засоби їх розв'язання : наукова записка / О.В. Скрипнюк, А.Р. Крусян, О.В. Марцеляк, О.В. Батанов, В.А. Явір, Н.Л. Омельченко, Т.А. Костецька ; Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ : Видавництво Людмила, 2025. 112 с.

Наукову записку підготовлено в результаті виконання науково-дослідної роботи за темою «Український конституціоналізм в умовах війни та повоєнного відродження». Проаналізовано основні науково-практичні проблеми сучасного українського конституціоналізму в умовах правового режиму воєнного стану та визначено організаційно-правові засоби їх розв'язання; з'ясовано особливості дії Конституції України як нормативної основи українського конституціоналізму в умовах війни; обґрунтовано зміни науково-практичної парадигми українського конституціоналізму в умовах війни; проаналізовано конституційний патріотизм як складову системи вітчизняного конституціоналізму; розкрито концептуальні проблеми економічного конституціоналізму; з'ясовано особливості реалізації конституційних прав та свобод в Україні в умовах війни; охарактеризовано конституціоналізм в епоху впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Заступник керівника Департаменту організаційної роботи —
керівник Редакційно-видавничого управління
Секретаріату Конституційного Суду України

Світлана Сидоренко

тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний секретар

Яна Скринник

тел.: 0 (44) 238-11-54

e-mail: court@ccu.gov.ua

Підписано до друку 17.11.2025.

Формат 70x100/16.

Ум. друк. арк. – 13,22. Обл.-вид. арк. – 15,16.

Замовлення № 659. Наклад 100.

Віддруковано: ТОВ «505»

м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17а

тел.: +38 (063) 101-22-33, e-mail: polygraphyinz@gmail.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК № 5609 від 21.09.2017 р.